

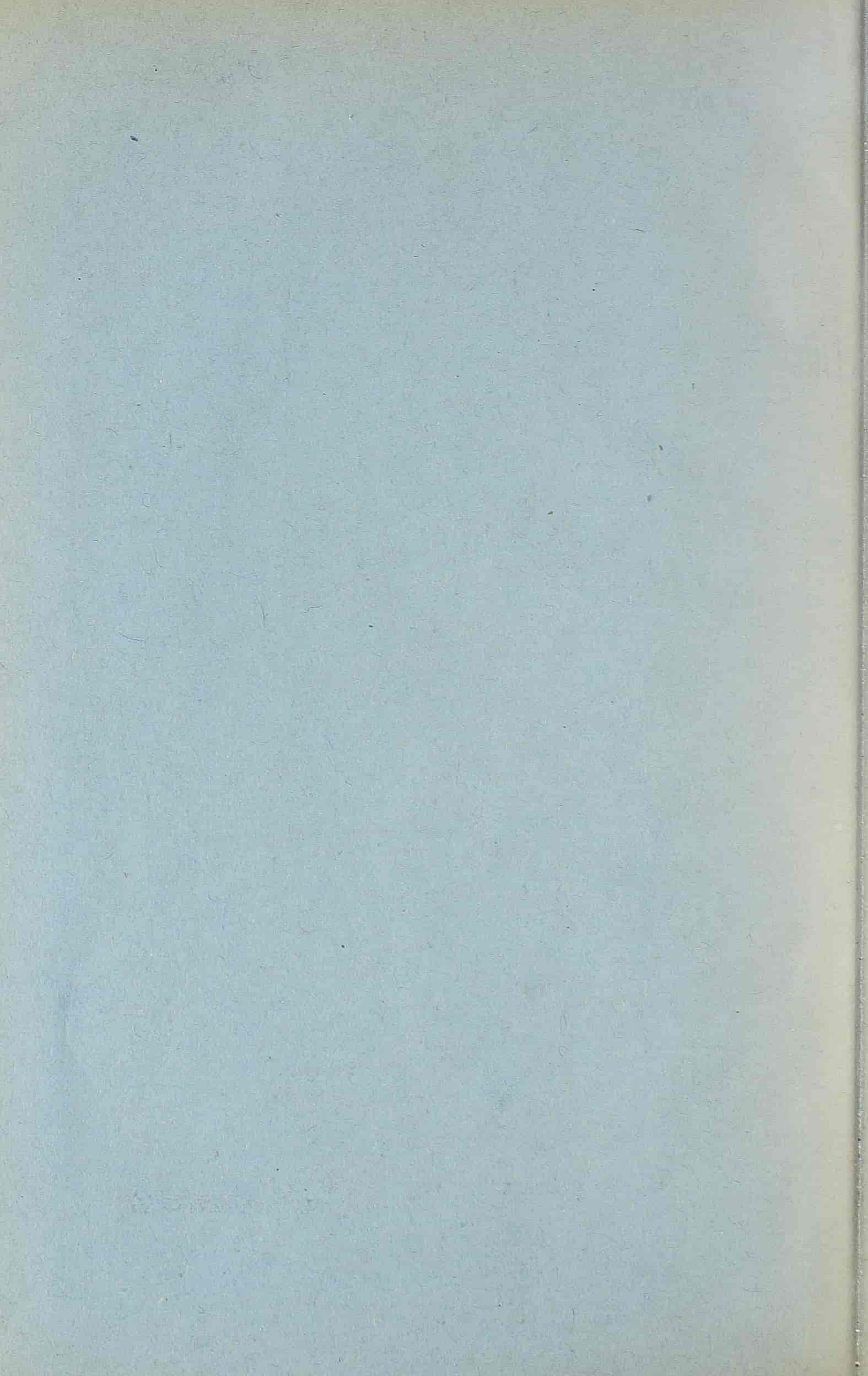
ПБб 472/1

М. БОКИЪ.

НАШИ
НА КОРЗИЦИ

10 = 339 29991

66 472/1

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 4548-6

Лука Челович
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

ТРИА. М. БУКИЋ

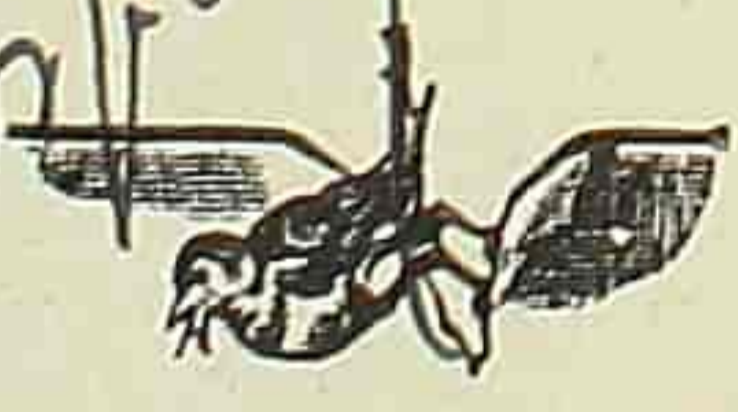
Наша на Корзици

— ПУТОПИСНЕ ЦРТЕ —

КЊИГА ПРВА

Са 85 слика у шексиу и картом Корзике.

15-1/2
Београд

Лука Челович
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

БЕОГРАД.

Графичко Предузеће „Просвета“ А. Д. — Цара Уроша 8.

1923.

Часѣ синовима Корзике!

...У најтежѣм данима Српског Народа, кад свом силом навалише на њ две царевине, које су имале више војника него Србија сѣановника, и кад је слеђа нападе издајничка Бугарска — у шом теешком времену, кад је Србија подлегла, народ се повлачио пред непријатељем, који је рушио и палио села, цркве, школе и дивљачки мучио и злоставио незащитене. — Један део нашега народа, изгнан из своје Отаѣбине, лушајући бескрајним морима по свеју, нашао је ушочишѣа на дивном и чаробном острву Корзици. Љубав и предуреиљивосѣ синова Корзике, теешких дана, била је ве-

лика и безгранична. У току пуне три године, све се живо ишакмичило ко ће бити већи Самарићанин. Ту љубав, не може време да изглади! Она се никада не заборавља...

Па и ова књига, која Србима има да прикаже Корзику, пошекла је из чисте љубави и захвалности према синовима Корзике. Срби, који су у својој несрећи били срећни, да се склоне на Корзику, никада је неће заборавити. А они, који је нису видели, из ове ће књиге сазнати: са каквом смо браћском љубављу били примљени на Корзици, која је ишако лепа, ишако мила...

С капом у руци поклонимо се пред овим божанственим Милосрђем и сви скупа узвикнимо:

— Нека је част и хвала добрим и племенијим синовима Корзике!...

МОЈОЈ МАЈЦИ.

— СА СИНОВЉОМ ЉУБАВЉУ ПОСВЕЋУЈЕМ ОВАЈ СВОЈ ТРУД. —

...У часовима кад довршавах ово дело, које је проткано мојим осећајима и дубоком љубављу према драгој Корзици, кад сам се осећао срећним и блаженим, јер сам се одужио овом лепом и гостопримљивом острву, онолико, колико сам могао и умео; кад сам сањао Тебе, и у визији, у пробдени-саним ноћима гледао Твој, мени вазда драги лик и жудно очекивао час, кад ћу ступити на своју груду, стићи Теби, загрлити Твоје свето тело, и као некада, некада у доба среће и задовољства, наслонити главу на Твоје груди, слушати откуцаје Твога срца; читати Ти новине или коју књигу, а сада и ове моје ретке, написане у тузи, далеко од Тебе, — био сам погођен најужаснијим гласом, вешћу, која пече и сажижје, очајном стварношћу, која моје биће, изгнаничком бедом урнисано, прети да потпуно саломи...

— Мила мајко! Душо душе моје, родитељу мој, ја Ти ево, посвећујем ове своје ретке и молим Те:

...Тамо Горе, где се Ти сада налазиш, у ореолу доброте, међу анђелима и светитељкама, тамо, где кажу, да пакости и невоља нема, где само љубав веје, а божанство царује, — тамо има сада врлих синова наше земље, Твоје Србије, тамо су они дошли под скуте Свемогућег, са изрешетаним грудима и поломљеним костима... Тамо ћеш међу њима сагледати у подножју Престола Божјег, и маркантне типове, синове лепе Корзике...

— Син Твој... дете Твоје... за које је Твоје биће и постојало на овоме свету, моли Те:

...Да истом оном материнском љубављу, са којом си мене, јединог сина Твога, неговала, волела и надамном бдила, пригрлиш и наше јунаке из Шумадије, Подриња, Јадра, Мачве, Рудника, Топлице, Тимока, Стига, Скопља и здружиш их у љубави својој са оним многобројним ратницима са Корзике, који на свагда оставише своје поносне планине, из кршног Калвија, лепе Бастије, историјског Ајачија, цветног Пијана, чаробног Сан-Флорана, китњастог Бокоњана и Учијана, — и будеш им оно, што би мени, сину Твоме била и шта ћеш ми бити — кад доспем к Теби...

— Воли их, драга мајко, јер то су деца, на чијим ће костима постојати Велика Србија! То су ослободиоци нашег завичаја, миле Србије, а мени најмилије залогe: *гроба Твога...*

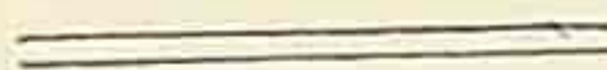
...Отри с увелог лица оне сузе, што их на самрти у ропству покапа, пригрли их и знај: да ће наша Србија, она света грудa, коју си Ти толико волела, и мене, као дете, љуљушкајући на своме крилу, учила да је волим: бити скорим Слободна, Поштована, Велика, Силна и венцима Победe увенчана...

— До виђења, драга мајко!...

Крф, новембра 1916.

ТВОЈ

МИКА,

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

МОЈА МАТИ

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

Ја те вољах...

Ја те вољах, мила мајко,
И крепих се шом љубављу,
У данима тешке патње
За собом сам горко плако...

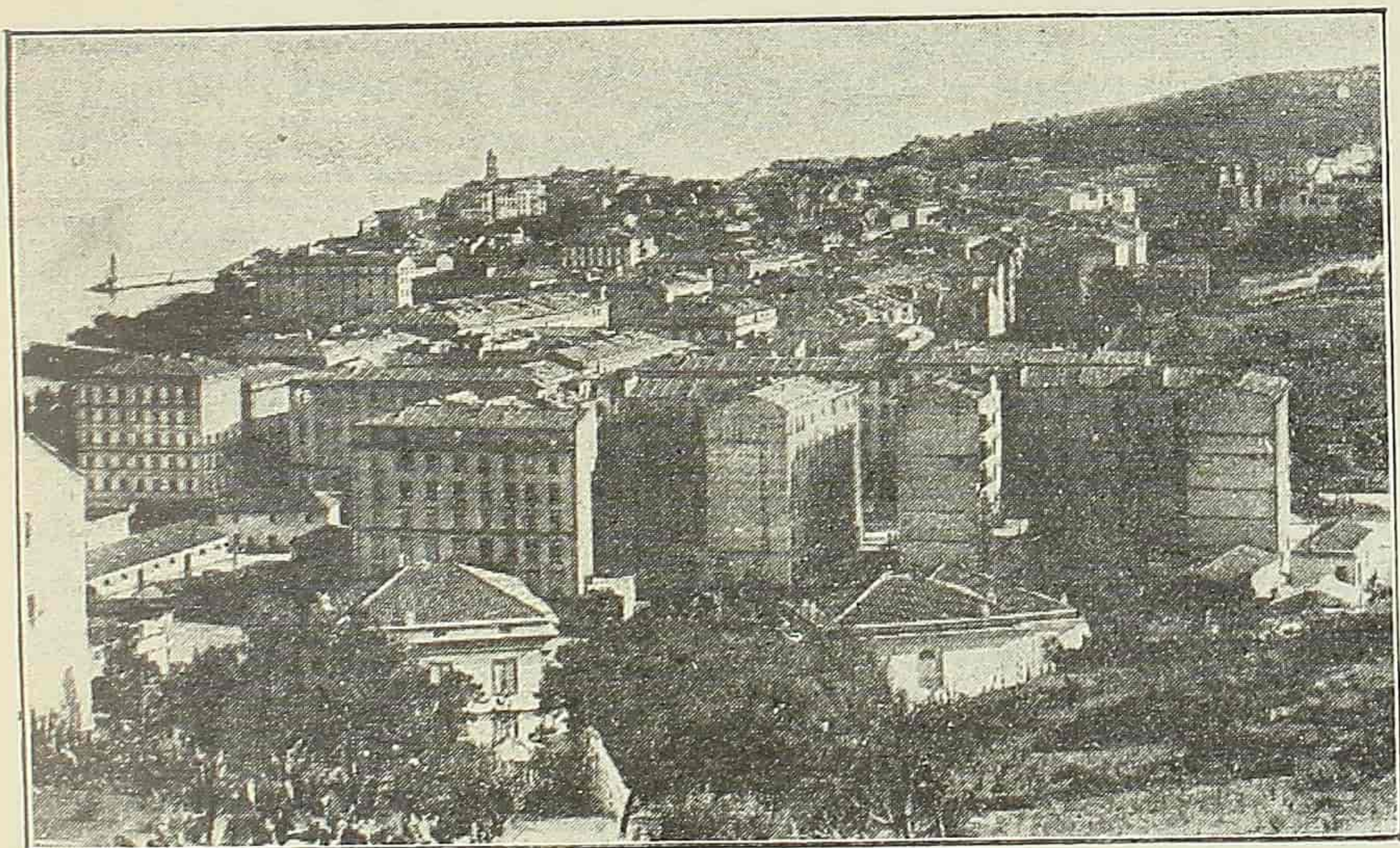
Ти си била луча свешта
У живошу што ми сјаше,
Нада моја, биће моје
И све благо овог свешта...

Изгубих те... Несшаде те...
У ропству си покошена,
Са шугом си дух пустила
Очајнице, — — дивни цвеше!

Ти остави свог јединца,
Да за собом вечно шужи,
Да се свешом сад пошуца
Као бедна избеглица...

— Мајко мила, добро моје,
Срце моје исчупано, —
Жеља ми је, да ти дођем
И пољубим лице... Нâно...

Басшија, априла 1916.

Драги Васо!*)

...Слом наше Отаџбине, незапамћени ужаси и грозне несреће кроз које минусмо, остављајући огњишта и породице непријатељу — растури нас по свету. У албанским непроходним кланцима беда је претила да нас уништи. Свакога часа, сваке минуте, над нашим главама замахивала је коса неумитне смрти... Ми смо клећали, и, од умора и глади, призивали Бога у помоћ, и опет грели напред, спасу — освети! У данима тешкога јада и вапаја, који је допирао до Двери Свемогућег, трудили смо се да будемо и останемо људи...

*) Ова писма намењена су пишчевом другу и пријатељу, Господину *Васи Лазаревићу*, ондашњем секретару Министарства Унутрашњих Дела и уреднику „Полиције“, који се налазио на Крфу, на својој дужности.

Бог, велики и милостиви, пригрлио нас је, заштитио; и, ето видиш: ми смо измакли из чељусту смрти!

— Нека је слава и хвала Богу!

Раставили смо се. Изгубили смо се. Пут нас је водио даље. Ево, доспео сам и на *Корзику*! Овде одахнух... Умор ме је савладао. Моје биће тражи одмора, мира, спокојства... али узаман! Све моје мисли, душа моја остала је на нашој груди... Она вапије за њом, дрхће и јеца за нашим брдима и пољима, — њима хоће...

Грб Бастије.

Тешки су дани што их преживех, нису лаки ни ови што их сада преживљујем... Удаљен морима од свога дома, далеко, врло далеко од свога родитеља, кога оставих у ропству, — ја не живим: *ја живошарим...*

Кажу: време све изглади! Није тако! Ево, не дани, но месеци су прохујали, грозни и ужасни, али туга, бол и јад, не могу да ишчиле из душе моје... Васо, пријатељу мој, цело моје биће плаче и јеца сада...

Гледам свакога дана ове силне наше избеглице, што доведе доспеше. Посматрам јадну децу бледог и испијеног лица, без крви и руменила, које однесе глад и тежак пут по гудурама албанским. О, да знаш колико их волим и колико сам им одан? По читаве часове проводим међу њима, по њиховим склоништима и азилима. Доносим им прегршти мандарина и поморанџи. Дајем их овој доброј деци, чији су родитељи, — ко зна где, у путу застали, или на свагда остали! То су *наша* деца, изданци *нашег* племена, будући осветници; деца, према којој је судбина била сурова: отела их од њихових родитеља и преко далеких мора, кроз опасност од подводних немани, избацила на ово туђе острво...

— Отржем се, решен: да будем човек, да будем храбар и да стојички сносим терет, који ми судбина додели. Изгледаће ти, можда, и чудно и смешно, сматраћеш ме, може бити, у тренутку, као мекушца, кад ти поверим, да наступе часови, кад морам готово гласно

себи да заповедим: Умири се!... Не клони!... Чекај!...
Време јури!... Главу горе!... — и остани Човек...

Поносан сам!.. Победио сам: јер сам постао јачи
од самог себе! Крепим се надом: после зла, настаје
добро!...

Већ је неколико дана, како сам по мало ведрији.
Има нешто што ми душу челичи и упућује да чекам,
да сачекам оно што ће наступити, оно што ће доћи.
Нада, и само нада, одржава ме. Да није наде, која
веје кроз народе и крепи јадне створове овога света,
ни најзатуцанији католик, па ни онај који је пакао

Наша деца на Корзици.

насликао, не би могао представити беду, која би се
зацарила на овоме тврдом тлу које газимо... Векови
се саламају један за другим, иду у бесконачност, у
неповрат, али су оставили свету наду, са којом многи
и многи и у гроб легну, а не дочекују оно, за чиме
су жудели и чему су се надали... Па, ипак, свет се
нада; сваки понаособ очекује нешто лепше, боље, га-
миже и животиње! Ево, ја сам један од оних милиона
и милиона што се надају; свестан сам, да је све што

је постављено, овде — доле, ништавно, можда, чак и лажно, — али ипак: *надам се!*...

Чиним врло често излете по мору. Гоним веслача, мога доброг чика Паола, да завесла што даље, тамо, Елби и Монте Христу; чини ми задовољство пушта усамљеност морске пучине, јер је и моје цело биће — пучина!

Идем по кадкад ван вароши. Враћајући се са једног таквог излета по острву осетио сам неку јачу потребу да ти пишем и да са тобом тако разговарам. И ако оволико удаљен од тебе, ја сам, ипак свакада у духу с тобом.

Кад ти се пре неки дан писмом јавих, да сам овде, ја ти укратко, само овлаш, додирнух ово класично острво, лепу Корзику, миљама удаљену од наше Огацбине. Признајем, нисам био довољно пажљив према овом чаробном кутку земљиног шара, који је примио и пригрлио хиљаде српских изгнаника у ратној беди и несрећи. Хоћу да поправим то сада и да покушам да ти опишем ове крајеве, кршне, камените, по природи дивље, али ипак лепе Корзике...

Кажу, да легенда вели: кад је Бог понео врећу са камењем, да га посеје по земљи, да би његово саздање *Човек*, могао њиме себи колибе градити и стављати под ноге, онда му се врећа поцепала над кршном Црном Гором, те је стога онако каменита, што смо ми, Срби са Дунава и питоме Мораве, најбоље осетили. Кад легенда то каже, онда мора бити, да је то и вероватно!? Али та иста врећа са остатком камена, а можда и још која, још пунија, измакне се Господу из светих руку, кад је био над овим острвом, те се све овде сручило и створило оволики хаос од камена...

Ми Срби, врло мало познајемо Корзику. Не знам, да ли је што код нас о њој писано, или нисам био те среће, да дођем до те књиге. Да није овде рођен *Наполеон Бонапарша*, и да у новије време није био преведен код нас позоришни комад, Меримова „*Крвна Освеша*“, Корзика би за нас и даље остала terra incognita; као неко мало острво у Архипелагу, или, још

вероватније неко друго, тамо негде у јапанско-кинеским водама. Па ипак се не бих јаче заинтересовао за Корзику, да нисам, као дечак, гледао „Крвну Освету“, која је на мене учинила силан утисак и дубоко се урезала у моју душу, тако, да ми је и сада, после толико прохујалих година, свежа свака јача њена сцена. Рефрен оне лепе песме у комаду:

„Брђанине сине, држи се планине,
Јер ти она недâ, да те снађе беда...“ и т. д.

често, врло често, у млађем добу, певушио сам и сећао се Корзике и њених симпатичних горштака...

Кад сам по наредби полазио на Корзику у другој половини јануара из лепе и цветне Италије, ја сам, напуштајући древни Рим, — ипак био радостан... И ако воз полази око поноћи, на перону величанствене римске железничке станице, нашао сам се много раније, нестрпљиво чекајући да воз пође. — Сутра дан, у зору, у свежем јутру, весело сам ступио у вестибил станице Ливорно и одмах отрчао на море... За часак само створи слику и представи себи човека, који је срећан, да море, које тако воли, гледа другим очима, а не као некад — у Сан-Ђовани ди Медуа!

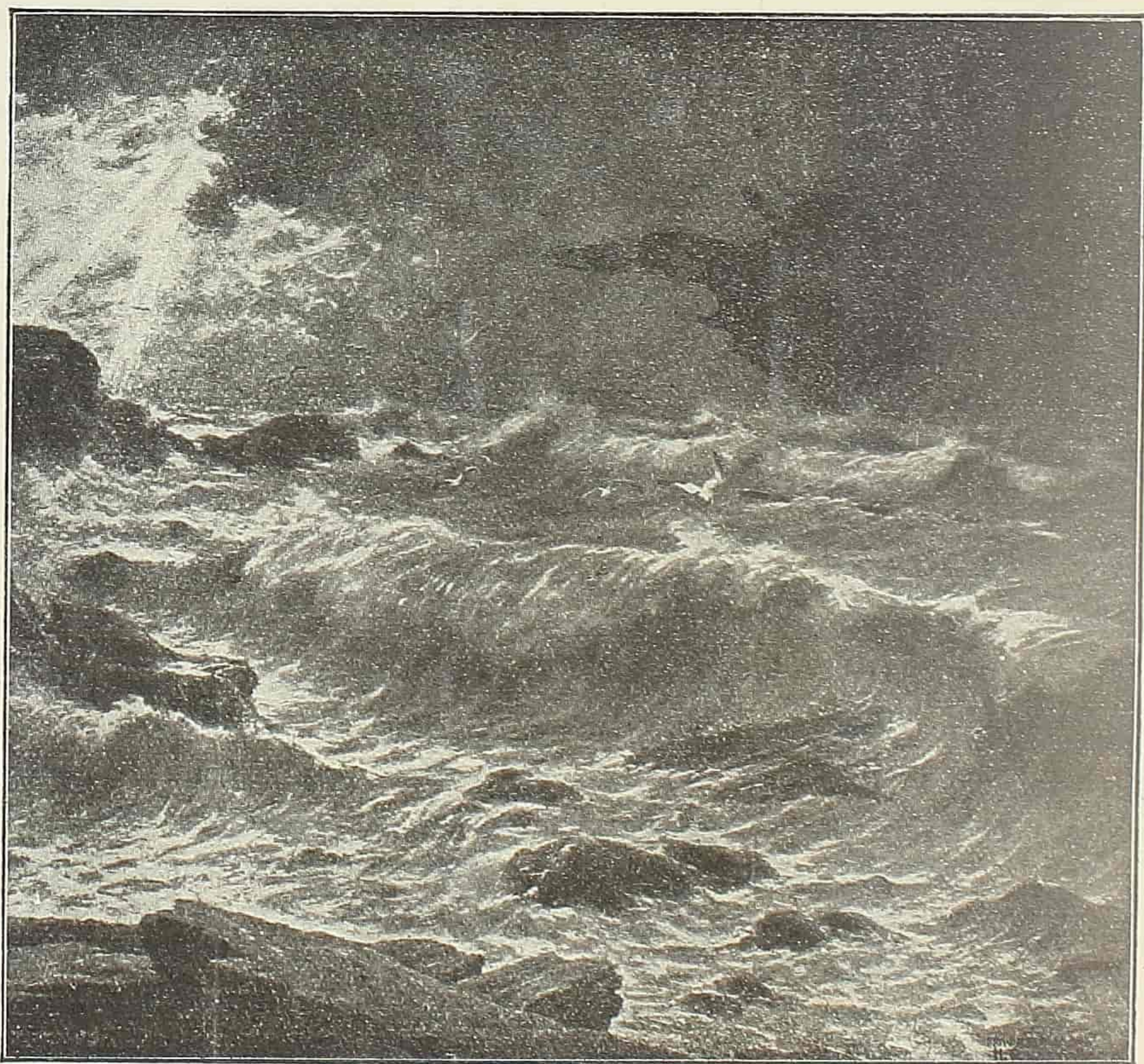
— Море! Сиње море!... Као што га вазда називаше наш неумрли чика-Љуба Ненадовић, на мене је чинило, чини и чиниће вазда утиске једне велике, неиспитане тајне. Гледајући га, увек у њему видим нешто велико, грандиозно, сурово — али лепо...

...Ево ме и сада на обали морској, а ту сам једнако, преко целог дана. Стојим сатима на поцрнелој и водом излоканој стени, разговарам са пучином, премишљам о ништавилу света и о вечности оних силних таласа и таласића, који се некада мило и са питомом гипкошћу ваљушкају и умиљавајући дотичу мојих ногу, а често, као разјарена зверад, заурлају и од злоће запенуше, па се у своме гневу разбијају о тврдо стење начичкано по обали...

Гледам ово море, али му тајну не дознадох, као што је и пре мене толика поколења нису дознала, а

као што је и после мене столећима неће нико никада дознати!

Па ипак, и ако је по некада тако грозно, ја га волим; волим ту неиспитану тајну, волим ту величину природе, волим његово плаветнило, уживам у оним велељепним нијансама боја, преко којих се свакада прелива дар Божји...

...Море у своме бесу!...

— Волим те, волим, о, дивно море! Волим те као душу своју, али те ипак молим, не наљути се на мене, јадну избеглицу, без Отаџбине, без свога огњишта и своје породице; и кад дође час, да клизим по твојим умилним таласима, избегни твој загрљај и допусти твоме пријатељу да те мирно преброди — и дође своме завичају...

— Јер овде у туђем свету, где сада лутам, стално су ми на уснама, лепо, али и тужни Прерадовићеви СТИХОВИ:

„Где су руке твоје мајке,
Сад да скупе сузе сина?
Где колена да почине,
И да тешко бреме скине, —
— Где је твоја Домовина?...

— — — — —
...Ето, видиш, драги Васо, како се занесох и одох далеко у разговору са мојим пријатељем, а тебе готово и заборавих, али ипак само за неколико тренутака.

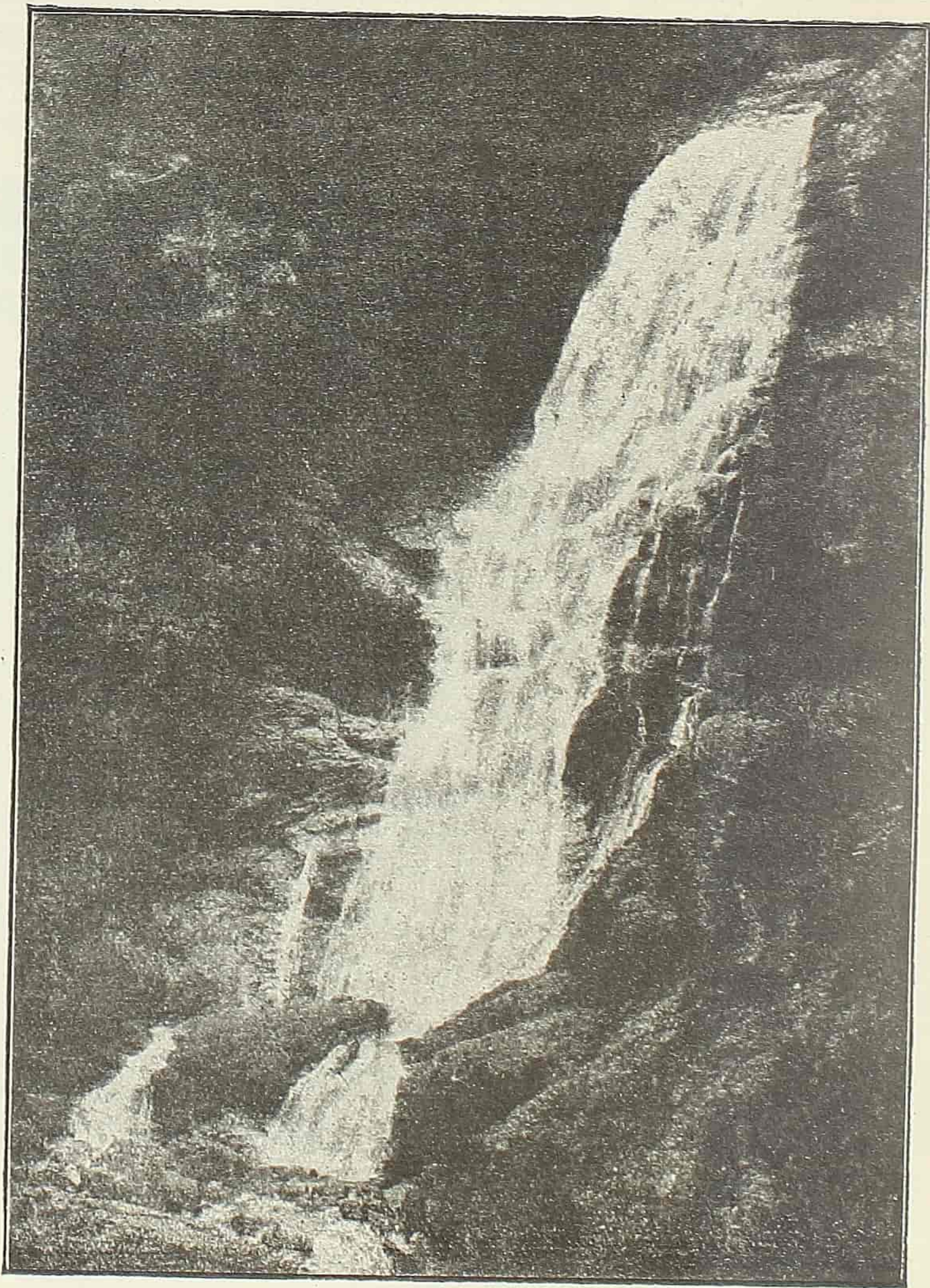
Жеља ми је и хоћу да ти пишем о Корзици, о овом драгом острву — о њему и само о њему... Ја ћу писати онако, како коју ствар прво уочим и која ми се прва такне осећаја. Не тражи од мене нека нарочита литерарна писма, написана строго по неким прописима — већ само истину и душу моју, коју ћу целу унети у писма, која будеш добијао...

* * *

Острво Корзика, које су Грци звали *Цирнос*, а Римљани *Корзика*, има облик неправилне елипсе; чија осовина од 183 километра иде од севера на југ. Њена је највећа ширина 83 и по, а обим 490 километара; лежи између 41 и 43 степена географске ширине и 6 и 8 дужине. Удаљена је 160 од Француске, 82 од Италије, 160 од Туниса и 450 километра од Шпаније.

То је највеће острво Средоземног Мора, после Сицилије и Сардиније, али, по речима славног енглеског климатолога, доктора Џемса Бенета, у погледу чаробности: „нема му равног!“ Са својим стрмим планинама, поноситим врховима, својим огромним шумама од четинара, растовом гором, поморанцама, нефлама, виноградима, маслињацима и кестеновима; са заливима и фјордовима испод својих литица, меком чаробношћу својих долина, питомошћу својих обала, Корзика уједињује у себи суровост планинских крајева и чар приморских предела. Та уочљива супротност и даје јединствен карактер овој земљи.

Површина Корзике износи 87.000 хектара, а број становништва, према пребројавању од 1913 је 299.898 становника, подељених у пет срезова: Ајачијо, Ба-

Водопад.

стија, Калви, Корте и Сартен; 364 општина и 62 кантона.

Највећи су планински висови Монте Паља-Орба (2.525 мет.); Монте Чинто (2.707 мет.); Монте Ротондо (2.625 мет.); Монте Падро (2.393 мет.) и т. д.

Западна обала Корзике испресецана је многим фјордовима и голфима, заливима, док је источна, изузимајући мање заливе, уједначена и равна.

Острво има река у знатном броју. Вода силази са врлетних висина и има да прође много простора до свога улива у море; ово су пре бујице него реке!

Најзнатнија је река *Голо*, која извире између планине Паља-Орбе и Тавонато, ток јој је дуг до 25 километра. После долази *Тавиљано*, која извире из језера *Нино* (1.745 мет.), дужина њеног тока је 85 километара; *Фанго*, *Лиамоне*, *Гравона*, и многих других ситнијих река и поточића. — Осим текуће воде, Корзика има и више језера.

Лепа језера Ротонда и водопади реке Тавињано, који са огромних камених литица са хуком падају доле по каменитом кориту и уплашено јуре даље и деру кроз окомите, подлокане стене, величанствена је слика природе, која се ретко где може видети... Кад човек стане испод ових горостасних водопада и слуша онај хук и онај далеки, подмукли ехо, тек онда осети, колико је сићушан и ништаван...

— Волнеј, славни физичар, који је у своје време, писао о Корзици, срећно је поделио климу Корзике у три зоне. Прва: зона од 1—585 метара висине, где је температура тако исто топла као на обалама Шпаније и Италије; друга: зона од 585—1800 метара, која одговара климату Провансе и трећа: зона од 1800 и више, хладна и бурна као у Норвешкој.

Из учене медецинске расправе Батестија о климатама Корзике, излази:

„...да с гледишта температуре, тај климат може бити стављен у прве редове најчувенијих зимских климата на свету, (средња зимска температура 12,°4, температура најхладних месеца 11°3);

„...дани, са сасвим чистим поднебљем падају нарочито у децембру и јануару месецу, шта ће рећи, у времену најкраћих дана, што опет омогућава дуге шетње и бављење на чистом ваздуху под млаким зрацима сунца, које оживљује пречишћавајућу атмосферу и вршећи на болесника најспасоносније морално дејство; и

„...да су магле и мраз тамо необично кратки и т. д.“

— Флора Корзике је врло богата: скоро је иста као и флора Лигурије, Тоскане, Провансе, Сицилије и Истока.

Њена је фауна тако исто занимљива. На Корзици, за чудо, нема курјака и медведа, па ни отровних змија. Врабаца овде готово и нема, оно мало што по некад зажагори по крововима и стрејама, нису онакви као код нас, досадни са њиховим цивцакањем. Корзика има сву ону осталу дивљач, која се налази на француском, талијанском и шпанском копну.

Ловац дивљачи.

При врло честим излетима по Корзичким планинама, са уживањем сам посматрао силуете дивокоза, како се веру по планинским чукама и скачу лако, с камена на камен. Тела витка, а вазда уплашене и неповерљиве, оне су ми биле мила забава оку. Њих има свуда на сваком крају острва, нема већег врха на брду, где се оне немогу сагледати. Поред њих Корзика има у обиљу виторогих јелена, срна и дивљих свиња. Корзиканци их страсно лове. Има много села у центру острва, која живе искључиво од лова дивљачи.

* * *

Згодно ми је, да те упознам у кратким потезима и са Историјом Корзике, користећи се лепом књигом *L'île de Corse*, талијанског писца Маргачија, јер је историја овог острва тако разнолика и занимљива, па верујем, да ће те интересовати. — Историју појединих места, које дотакнем, описаћу ти посебице у доцнијим писмима. Овде свака варош, па и по неко село, или заселак, има своју потпуно засебну историју, пуну занимљивости.

Ово лепо острво, вековима запљускивано морским таласима, натопљено је у обиљу крвљу својих синова, а још и више крвљу халапљивих завојевача, који су

скупо плаћали своја кратка или дуга господарства над њим.

Изгледа ми, да се овде у прохујалим вековима, друго ништа није ни радило, но само клало и уби-

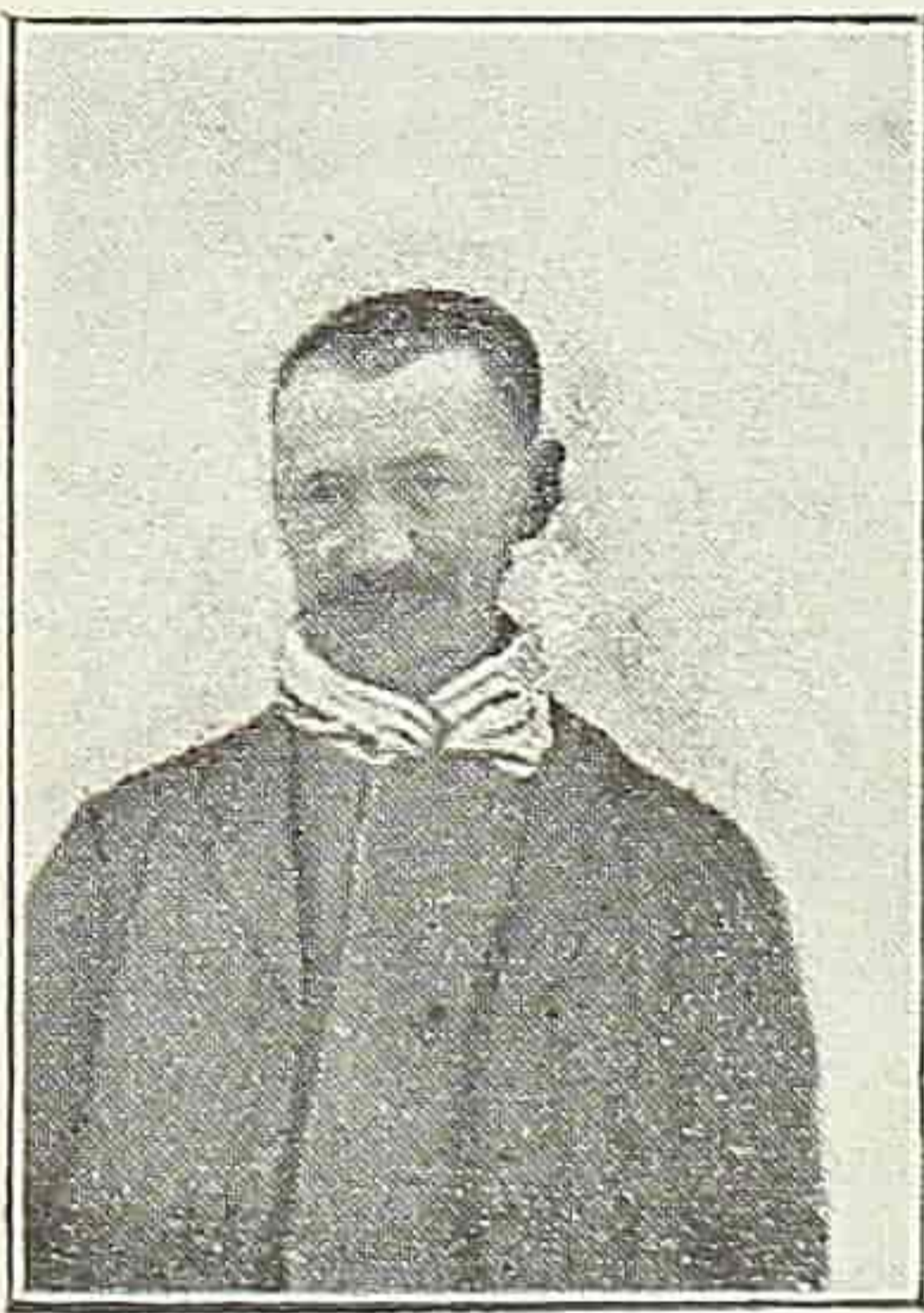
Наш војник кроз Албанију.

јало... У овоме своме мишљењу не варам се, јер то показују и ове црте на лицима Корзиканаца, које су оштре, маркантним борама избраздане и озбиљне, као кад где у галеријама слика гледамо ликове римских гладијатора, који су из дана у дан смрти у очи

гледали. — Са ликовима Корзиканаца, сада се могу упоредити и наша, јер смо и ми сви скупа, животном бедом, добили нарочите изразе лица, које убедљиво оцртавају — пркошење смрти...

— Са својим садашњим положајем у Средоземном Мору, својим дубоким шумама, сигурношћу својих пристаништа и залива, Корзика је била жељена од старинских народа.

Феничани су подизали трговачке радње на њеним обалама. После их заступише Фокиђани, који су основали Алалију. С њима су се отимали Етрурци о владавину над западним Средоземним Морем; настанили су се у приморју Корзике и основали Ницу.

Београђанин, избеглица
у Бастији 1916.

Пошто је Етрурија била уништена од Римљана, Корзике се дочепаше Картагињани; подигоше и они на њој трговачке радње и тврђаве, које су држали све до краја првог пунског рата.

Тада дограби Корзику Рим, али је требало десет узастопних експедиција (260—162 пре Христа), да се утврди римска власт на острву. Одмах по заузећу Корзике, на њој се подигоше римске војничке колоније. Марије основа Маријану, а Сула Алефију, на источној обали Корзике. Римски пут је ишао источном обалом, а свршавао се близу Бонифачија, на самом дну острва.

По паду римскога царства, Вандали, Готи, Византињани, Ломбарди, Саразени, наизменце освајаше и пустошише Корзику.

Јаку римску владавину заменила је тада тиранија местних господара. Једно време царевина Шарлемања, поврати мало реда на острву. Луј Побожни, у немогућности да је одбрани уступије на уживање маркизима од Тоскане (833), који уведоше на Корзици феудалну власт у њеном германском облику. Владали су острвом до краја XI века. — Урбан II стави острво 1098 под

власт архијепископа од Пизе. Пижанска владавина трајала је два века. Цела је блага. Из тог су времена остале лепе цркве, путеви и мостови. — Ђенова у борби с Пизом, протествовала је против уступања Корзике њеној такмакињи. Тек много доцније, кад су два века прохујала и пошто је поморска моћ Пизе била уништена у битки код Мегорија (1284), Ђенова поста сама господарица Корзике, (уговор од године 1300). У току те борбе феудални господари острва били су стали или на страну Пизе или на страну Ђенове. Најглавнији међу њима био је *Ђудиће де ла Рока* (1256—1312). Сви скупа амбициозни и сурови, они су вршили суверену власт над својим областима. Знали су само за рат, лов и друга уживања. Прилике у којима је тада корзикански народ живео, биле су бедне. На подстрек поштеног *Самбукучија Даландо*, изби револуционални покрет противу феудалних господара, и оствари постепено уједињење корзиканских општина с Ђеновом (1358).

Ђенова је у овом времену повела страховиту борбу противу корзиканске феудалне власти. Господство и наметнуто племство корзиканско, управо незајажљиви експлоататори острва, Арило де ла Рока, Винћентело д'Истрије, Паоло де ла Рока, од породице Чинаркези, потпомогнути од Арагонског краља, често су заустављали ђеновску силу.

Дугом борбом заморена и готово истрошена, Ђенова у години 1453 уступи острво Банци св. Ђорђа. Борба противу Чинаркезија жестином се удвостручи. Дуга и крвава борба по корзичким планинама и замковима, саграђеним по планинским највишим гребенима, била је сурова до неописаности. Последњи носиоци феудалног господарства на Корзици били су *Жан Пол де Лека* и *Ринучио де ла Рока*. Жан Пол, у једном окршају, када је готово целу посаду свога замка изгубио, и кад је у руци држао пребијени мач, био је принуђен да се повуче из борбе и оде у изгнанство. Ринучио де ла Рока, погинуо је много доцније, од једне ђеновљанске заседе (1511). Његова смрт означава крај корзиканске феудалности. Њихови тврди замкови,

страшни и некада поносни, који су деценијама представљали страх и трепет, били су порушени. — Ђенова оста неоспорна господарица Корзике.

*Сампијеро Корсо**) храбар војник, пуковник једног корзиканског пука за време Франсоа I., хтеде да утврди француску власт на острву. Анри II олакша му намеру. Острво се освоји од Ђеновљана (1553) и придружи краљевској круни. Али одмах после овога, уговором у Като-Комбрезију, врати се Корзика Ђенови (1559).

Велики Сампијеро Корсо.

Сампијеро, велики корзиканац, са овим се уговором није могао помирити... Он је за њега био срам, јер му је цео напорни рад на уједињењу збрисао. С тога он енергично ступи понова у борбу. Замоли за помоћ Катарину од Медичија, талијанске кнежеве, па чак и Барбаросу у Алжиру и Сулејмана у Цариграду, да отера Ђеновљане са острва. Свуда је добио само празна обећања. Његова силна

енергија ипак не клону, но се одлучи да се бори сопственим средствима. Искрца се 12 јула 1564 у заливу *Валинко*, са шаком војника, подиже корзиканско становништво, потуче у више сукоба најбоље ђенерале Републике, који му невојнички дођоше главе, јер наредише да се подмукло, из ноћне заседе убије (1567).

Његов врло млади син, Алфонзо Дорнано, који је у борбама био уз свога оца, покушав истом очевом енергијом, да и даље продужи борбу, али пред бескорисношћу свога напора он напусти острво, одлази у Француску, где доцније постаје маршал Француске.

Од године 1569—1730, Ђенова је неограничено управљала Корзиком. То дуго време њене владавине, није се одликовало никаквим културним, пољопривредним или трговачким предузећем.

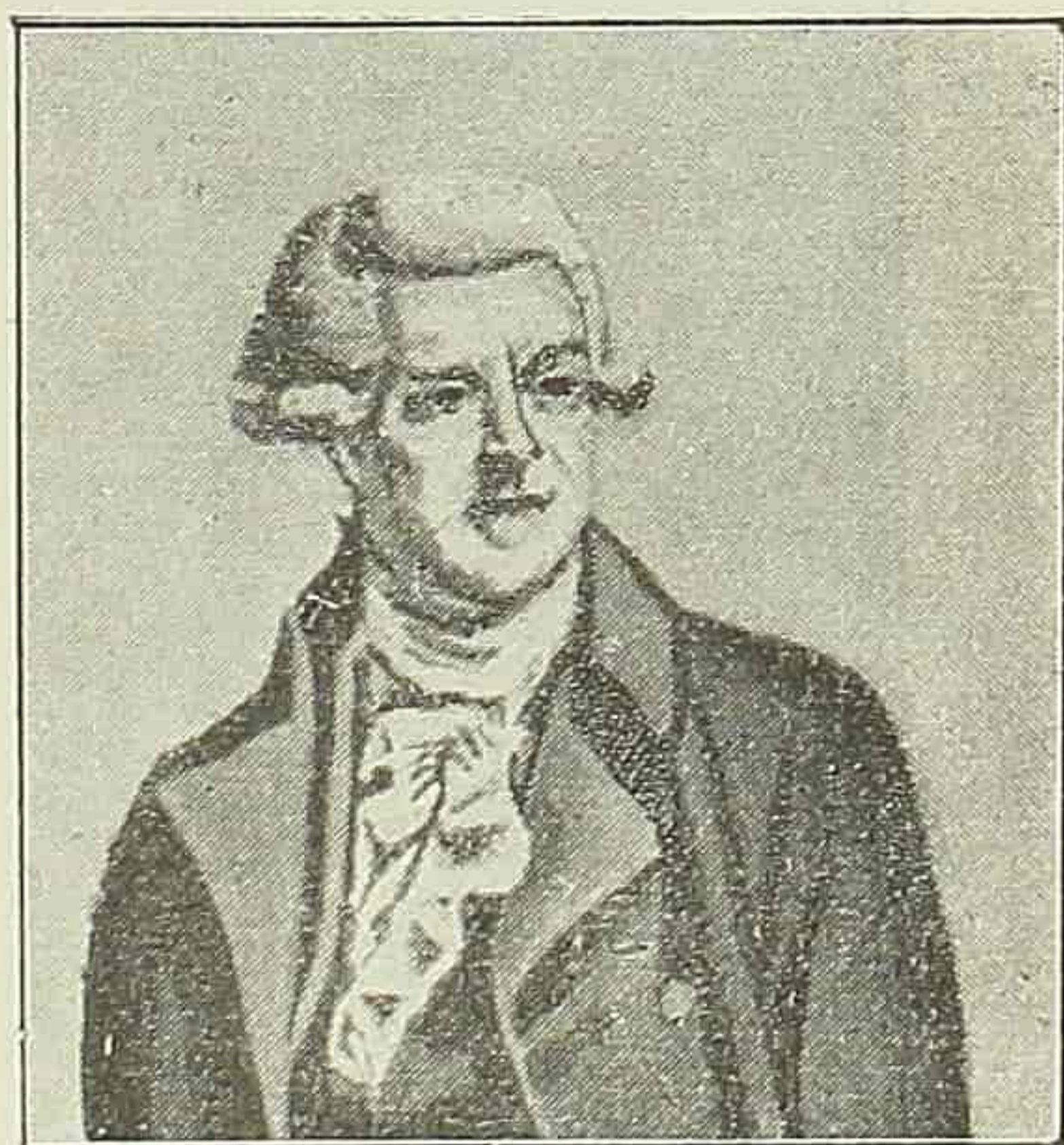
¹⁾ О овоме великом корзиканцу, писаћу ти у доцнијим писмима опширније.

Деспотизам ђеновљанских управника, беда која је била последица тога, изазваше најзад општи устанак на острву (1731). Корзика је тада пружила Европи призор једног епског рата за независност, названог „четрдесетогодишњи рат“, где се истакоше као вође *Ђафери* (1732); *Теодор од Наухора*, немачки авантуриста, извикан неко време за корзиканског краља; *Гафори*, храбар корзиканац, кога из заседе убише ђеновљани (1753), и најзад *Паскал Паоли* (1755 до 1769), који оствари у току борбе од четрдесет година вековни сан Корзике: *имаши Народну Управу!*

Ђенова је морала да пребегне немачким и француским трупама. Од године 1730 до 1769, Француска је послала четири експедиције на Корзику, да задржи шаку горштака. Најзад исцрпљена Ђенова, уступи Француској своја права на Корзику, Версаљским уговором (15 маја 1768). Французи нанеше крвав пораз корзиканцима у битци код Понтенуова, (7 маја 1769) и завладаше острвом. Народни великан *Паскал Паоли*, морао је да се повуче у *Енглеску...*

Француска подиже Корзику на степен покрајине. Острвом је тада управљао гроф *Луј Шарл Рене де Марбеф*, од 1770 до своје смрти 1786 године.

— Корзика прими са одушевљењем Револуцију од 1789. Паоли се тек тада врати из својеволјног изгнанства и заузео најважнији положај. Као управник острва био је упућен од Извршног Савета, да оствари експедицију противу Сардиније. То предузеће, у коме је узео учешћа млади артилеријски официр *Наполеон Бонапарша*, сврши се жалосно (1793). Паоли оптужен за издају, био је изведен пред Конвент (августа 1793) „зато што није послушао добијене заповести од Савета, но је острво предао Енглезима.“

Паскал Паоли.

Сер Џорџ Елиот, управљао је Корзиком две године као подкраљ. После првих успеха ђенерала Бонапарте у Италији, Енглези су отерани са острва (1796). Министар *Мио* био је послат на Корзику као

Теодор I од Наухора, краљ Корзике.

комесар извршне власти, да поврати на острву француске законе (1797).

Револуција од 18 бримера (9. новембра 1799), кад ђенерал Бонапарта поста први конзул, привеза најзад са свим острво за Француску.

За време конзулства и царства, Корзика је имала много да пропати од полицијских мера војних управ-

љача, ђенерала Морана, који је дошао после Миоа и ђенерала Цезара Бертјеа (1811—1814). Зато је са свим објашњиво, што је на глас о абдикацији у Фонтенблоу (1824), једна група бастижанаца отворила врата своје тврђаве енглеским трупима, и што је тврђава Ајачијо иставила белу заставу при доласку Луја XVIII на престо.

Осим једног устанка у Фиуноморбу, оствареног од мајора Понија, противу маркиза од Ривјера, команданта острва (1815—1816), историја се Корзике доцније са свим поклапа са историјом Француске...

— Острво Корзика сматрано је као „Краљевина Корзика“ за време XVII и XVIII века, до свога присаједињења Француској.

Та се титула јавља први пут у дипломи папе Бонифација VIII од 4 априла 1297, где се одобрава краљу Аргонском Жаку II, проглашавање Краљевине Сардиније и Корзике и вечито њихово уживање (*regnum Sardiniae et Corsicae*) добија и службену потврду у години 1639, кад Ђеновљанска Република одлучује, да острво носи име Краљевине. Доцније, и под Теодором од Наухора, краљем Корзике*), Паскалом Паолијем и енглеским краљем Ђорџем III, за време енглеске окупације Корзике.

Грб Корзике.

Паоли је ставио краљевску круну на грб Корзике, (маварска глава са белом повеском преко чела на сребрном пољу). Маварска глава, коју је Паоли истакао на грбу Корзике, датира из времена папе Лава IV, у спомен изгнања Мавара са Корзике.

Паоли је ставио краљевску круну на грб Корзике, (маварска глава са белом повеском преко чела на сребрном пољу). Маварска глава, коју је Паоли истакао на грбу Корзике, датира из времена папе Лава IV, у спомен изгнања Мавара са Корзике.

*) На источној обали острва, налази се село Кастањато, у чијој је непосредној близини манастир Алезани, у коме се 15 априла 1736 године, немачки авантуриста, што би га ми Срби, најбоље назвали, про-бисвет, Теодор од Наухора, прогласио за краља Корзике, под именом: Теодор I.

Интересантно је, а и за похвалу је, што овај грб и сада све боље корзиканске породице, ресторације, пивнице и апотеке стављају на своме посуђу.

*

— Живот је на Корзици у свима временима њене историје био само свирепа борба. Далеко од тога да уживају добротинство мира, њени становници су живели у опасности, на вечитој мртвој стражи пред смрћу, која их је вребала издајнички иза какве стене или каквог жбуна... Та смртна атмосфера, спречавала је цветање уметности и књижевности. Али ожалошћена срца матера, очева и сестара, извијала су болне крике и дрхтаве јауке, које су образовале потребне песме: *шужбалице и освешнице...*

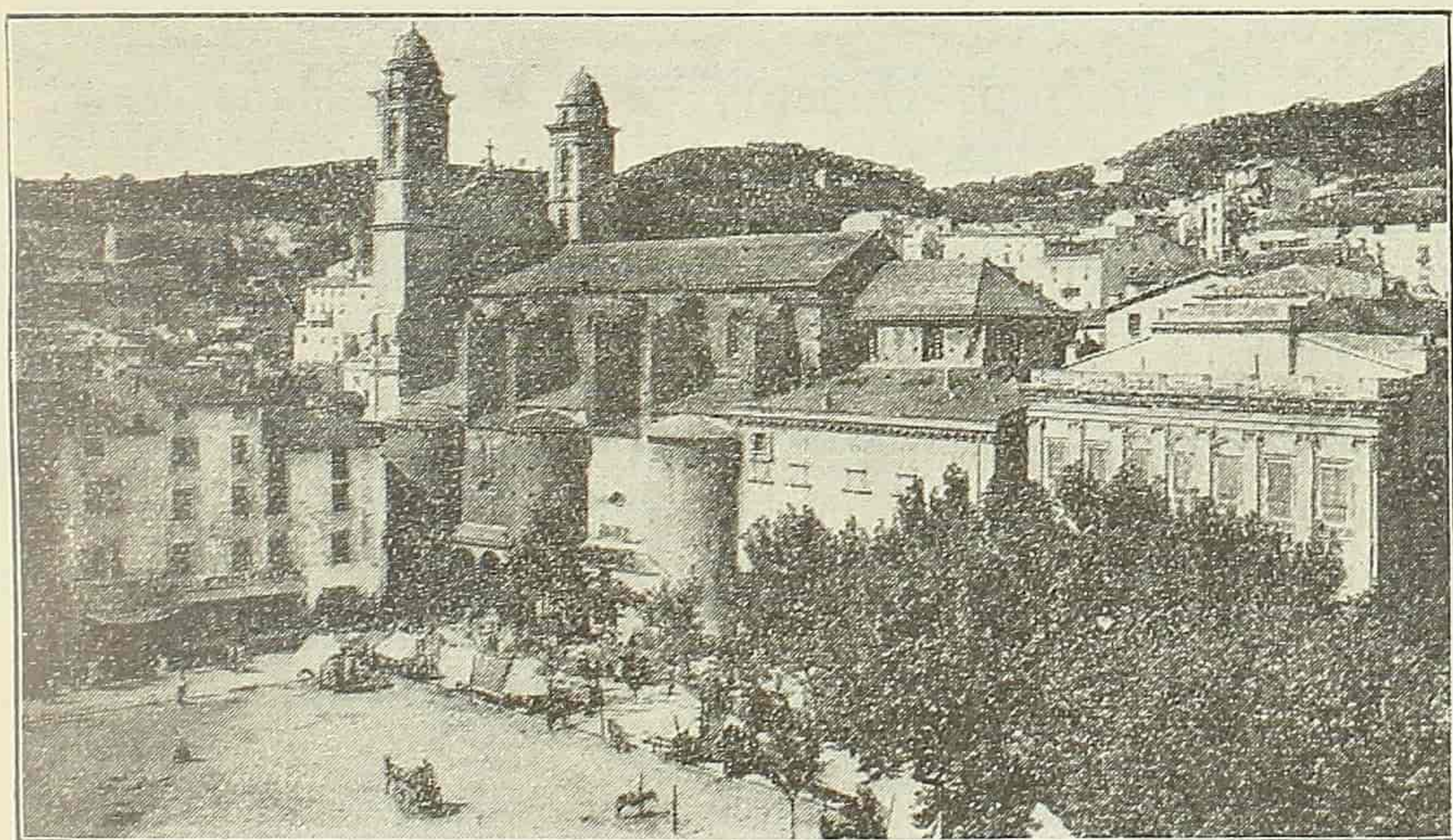
Непрестана опасност у земљи, предатој вековима анархији и безвлашћу, родила је: „Крвну Освету“ (Vendetta). Појачан осећај освете, у оскудици права и правиче, везао је тешње везе крви и пријатељства. Из те мрачне прошлости корзиканци су сачували обичај да импровизују Vocari (подсећање на освету), над телом мртвих сродника. Овај несрећни обичај, на жалост још траје на овом лепом острву и тешко да ће се скорим моћи искоренити. Крвна освета односила је, а и данас односи много живота најбољих синова Корзике¹⁾. За ово су ми сведоци они силни гробови поред путева ван гробља. Где год се макнем мало даље од вароши, свуда се погледом сударим са каквом хумком, која је уздигнута само овим крвавим обичајем. Узалуд су сви француски оштри закони: традиција је јача од њих! Крвна освета ће и даље овде постојати, а закони ће остати мртво слово на хартији! На острву ће се, можда, све изменути, али ће „Vendetta“ остати — до год и Корзика постоји...

Кад се пажљиво прочитају почетци историје Корзике, и наиђе на феудално господарство на њој, кад

¹⁾ Наше избеглице причале су ми, да су гледале у Учијану 1917 год. један језиви привор, кад је један корзиканац скупио крв свога сина, који је од Vendette убијен, намазао њоме руке и лице, што је грозни завет, да ће његову смрт осветити над убицом или његовом родбином...

су се ови тирани поделили на Пижане и Ђеновљане, и тако завадили цело острво, од тога доба и датира овај грозни обичај, да се сусед са суседом, а пријатељ са пријатељем, коље на живот и смрт...

Корзиканац је веома ђутљив. Дими на своју омиљену лулу и не погледа те. И сами између себе не поздрављају се. Можеш проћи по 5—10 километара по острву, у коме било његовом крају, а да те ни један пролазник не поздрави. То им је истина махна или обичај, али они имају и једну врло добру особину:

Басшија: Катедрала с тргом.

чуварни су и врло штедљиви. Чувају пару на пару, и онда није ретко видети врло много богатих сељана, а нарочито варошана. Сиротиње има доста, и то такове, за које наша Отаџбина, хвала Богу, није знала. Кад изађем јутром на њихов трг, који је врло сиромашан, ја се чудим кад видим, да има много света, који купује по пола главице кеља, купуса, па чак и малог зеца секу на четворо и тако продају!

Корзиканци јавне локале слабо посећују, ако по који и оде, он уз кафу, са облигатним румом, преседи читаве сате. По кафанама се овде не точи вино и ако га у обиљу има, већ само разни ликери, нарочито

„седратин“, који се пије са содом, која је овде много слабија од наше, али јевтинија и најомиљеније пиће у свако доба године. По већим пивницама точи се и марсељско пиво, али у тако малим чашама и по скупу цену, да га мештани слабо и троше. На против континенталци, а и ми Срби са њима, стално пунимо варошке локале. Весео Француз, са још веселијим Србином, не може без кафане. Србин пева и у беди, Француз му се придружује — Корзиканац само ћути и чуди се овом свету...

*

— По доктору Ноберу, раса корзиканаца може се поделити на два елемента: један отворене масти, плавог типа, који се налази код барберске расе; други загасите масти, црног типа, који се налази код арапске расе.

Толико овај доктор, али овде сам дуго време, а не видех плавог корзиканца или корзиканку! Кестењаве косе има доста; све је остало црне масти и већином са густом црном, а по неки и кудравом косом. Мушкиње је малог раста, широких плећа и приметно дугачких руку, мале шаке, а кратких, дебелих прстију. Несме се рећи да су лепа људи, али нису ни ружни.

Корзикански женски свет такође је мали растом, али некако складан, пријатан. Има нечега лепог код сваке корзиканке. Свака је, па и највећа сирота, чисто обучена у одело које има, и, кад иде улицом, њен је поглед благ и умиљато озбиљан: нема оног пиљења у очи мушкиња као код континенталке. Оне су већином пуне, са пластично развијеним прсима и осталим деловима тела, дугом косом, коју до удаје носе низ леђа, и лепим правилним цртама на лицу.

Морал је у народу на висини, а то је за чудо, кад се зна, кроз какве је несрећне фазе пролазила њихова земља и какви су све елементи пројурили њоме.

Овде, на Корзици, многи би се народи могли научити, како треба неговати и очувати моралну чистоту. Ако некада који учени корзиканац или корзиканка објаве: да ће о моралу држати јавно предавање, многи

народи требали би да пошаљу своје прве научнике, да саслушају ова предавања и пренесу их у своју земљу. — И Србија не би требала од оваквих предавања да изостане...

Народ је овде врло побожан. Цркава има на свакоме крају, и све су оне пуне, јер их ревносно посећује религиозни католички и протестантски свет, нарочито сада, када су молитве за победу савезничког оружја свакодневне.

У околини Бастије, а разуме се, и по другим крајевима острва, има доста женских манастира; али то нису они шпански језуитски „кlostери“, где се дембелише и седам пута дневно Богу моли, само да то околни свет види, а ноћу се по калуђерским ћелијама приређују развратне оргије. Ови манастири сада или су болнице или склоништа за старе и изнемогле — или просте учионице за васпитање женске деце. Најотменије корзиканске породице са поверењем шаљу своју децу у ове манастире да се образују и доцније постану добре домаћице.

Свима је нами познато, да код нашега народа има једно укорењено веровање, да су женски католички манастири легла разврата, али оно треба да изостане, јер није тако; погрешно је то веровање. Треба овде доћи и пробавити дуже времена, заинтересовати се за све, па ће се свако лако убедити: да су овде све установе, па и ови манастири, на солидној основи постављени.

Корзиканац је и добар војник. Острво је давало, а и сада даје велики контигенат младих, интелигентних људи, који уче по војним академијама и постају француски официри. Тврди се, а то треба и веровати, да су ти официри врло храбри војници. За овај рат Корзика је дала много војника, који се борише као лавови. Да је овај народ заиста храбар и честит борац, уверава ова силна црнина. Маса је острвљана у жалости. Ретке су породице, а да нису изгубиле по кога свога члана.

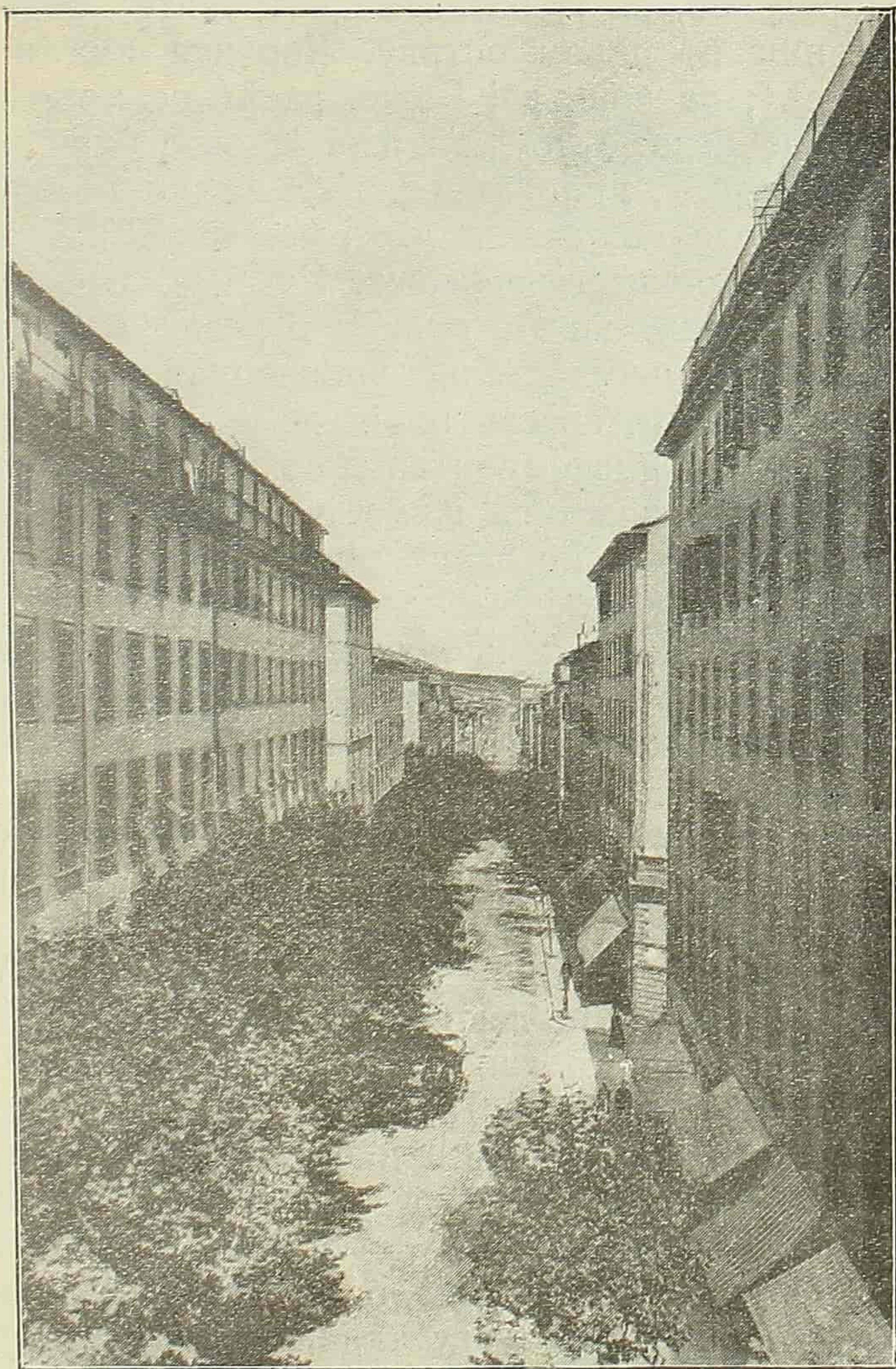
— Запазио сам једну јачу сличност између нашег и овог народа. Историјски је познато, да је наш народ

још од пропасти на Косову, с времена на време устајао противу својих угњетача, Турака. Те су буне у прво време биле на махове, док се нису јаче испољиле при крају XVIII века у знаменитој „Кочиной Крајини“. Само за неколико година доцније, пробуђени дух нашега народа, на челу са Кара-Ђорђем, у години 1804 учинио је један симпатичан историјски преображај. Несрећна 1813 година ипак није учинила да народ малакше, но је још јачим инстинктом и вољом продужио борбу и створио Таковски Устанак под Кнезом Милошем Обреновићем. Па и доцније, у низу читавих деценија, он није посустао — док најпосле 1867 није успео и победом своје напоре крунисао: јер је из целе земље и градова истерао завојеваче... — Па и на овом се није остало, но се понова ступило у борбу са обесним завојевачима. Наступила је бурна 1875, 6 и 7 година, када се ратовало са њима за ослобођење наше територије, које су они још држали. Ови знаменити бојеви били су, да се добије потпуна независност; и ако је она стала много жртава, — она је и извојевана.

Деценије су у борби промицале и за собом голмилале тисуће живота најбољих српских синова! Гинуло се вољно, нештедно; умирало се с осмехом на уснама, јер је слатко било дати живот за слободу своје Отаџбине! У току ових силних, крвавих напора, изгинуло је много света, те су многе и многе породице, потпуно остајале без мушке главе у кући. Деца, која иза њих остадоше, пригрљена су од својих мајака, баба, тетака и остале родбине у женској линији. По старом предању, њима су из милоште давана презимена њихових рођица, тадашњихњихових старатеља. И ми сада имамо у нашем народу једну масу таквих презимена, као: Ружић, Бабић, Руменић, Нанић, Магдић, Јелић, Живанић, Маргетић, Марић, Синђелић и т. д.

Овакав је исти случај и на овом острву... И овде се вековима крв нештедно проливала и гинуло за Слободу; и овде је било халапљивих завојевача, који су силом оружја хтели да владају овим народом; и овде су мајке, бабе, тетке и стрине прихваћале децу погинулих ратника, крви своје, заштићавале и неговале,

до другог угла, па тако даље, док најпосле задихани, уморни и уличном прашином засути, не доспемо своје циљу. Ови ветрови су у зимским месецима, и трају

Басстија: „Булевар Паоли“.

са смањеном јачином до друге половине априла. Мештани га носе, као нешто што тако треба да буде, и смеју се нама, који се љутимо — и трчимо по улицама

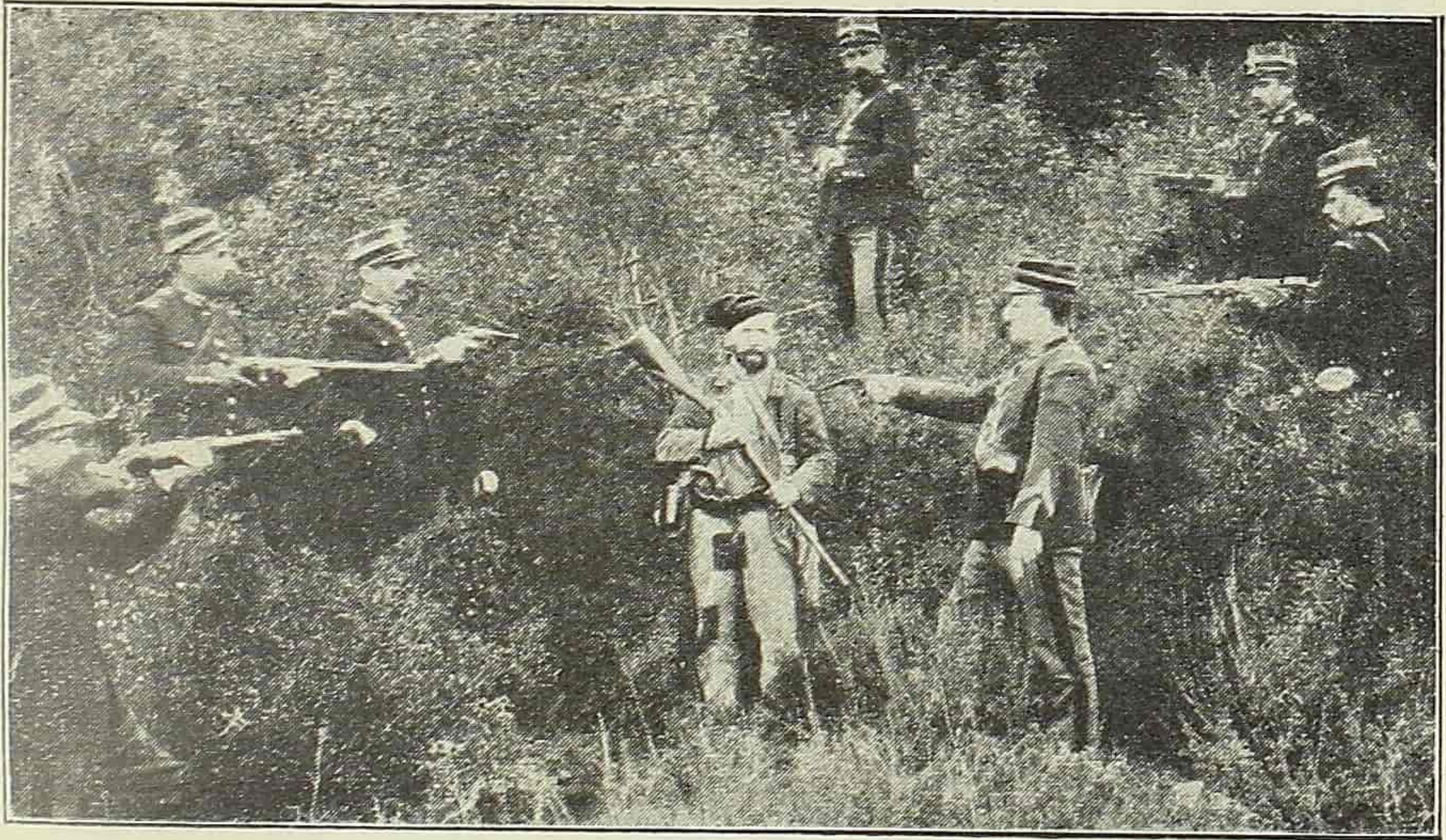
за одлетеле шешире! Било је случајева да наши Срби трче за својим шеширима кроз две три улице, док их сретно не улове или их погледом не отпрате, како ветром завитлани слећу у море...

Поред ове, да је назовем „ветровите“ беде, која, срећом није по целом острву. Корзика има и једну другу, већу, од које, дај Боже, да ће се моћи отарасити; та је беда: *хајдучија*. Ње је овде било некада, у минулом добу, врло много. Кад ми се о њој сада прича, изгледа ми, као да је то код овдашњег живља била нека нарочита професија. Сада је, ваљда, због рата, мало мање ових „горских царева“, али их има још, јер се са њима стално носи полиција и пољска жандармерија. Интересантно је, да је корзикански сељак апсолутно индиферентан према њима. Он мирно оставља, да се власт са њима јури по планинама, али ни један од њих неће да их прокаже — јер то традицијом сматрају за нечасно дело. Ово је најпоследње и појмљиво са гледишта њиховог, јер ови одметници и не нападају обичне сељане, већ богатији живаљ — и пољску жандармерију. Са њима они „деле мегдане“ целог прошлог, а и овог века...

Кад ове одметнике жандармерија енергичније притегне, они лако умакну преко мора у Сардинију и Сицилију, па чак и у Шпанију, или околна пушта острва, тамо се притаје — па се опет врате! Али ко упозна овај крај, биће лако уверен, да је тешко борити се са њима. Није то као код нас, кад је и неке наше округе давила оваква иста неман, то беху: Деспићи, Јосовци, Војковићи, Бркићи и остали разбојници, који хајдукују до јесени, па онда у збег код јатака, док прохуји ледена зима, где се обично похватају или побију. Остатак што остане, о Ђурђевудне оде понова у гору. — Овде ови могу годинама да се веру по планинама и по вољи да бирају чак и климат, а хране само у воћу имају у изобиљу куд год се макну, сем обилног лова...

Француска чини све да ово друштвено зло истреби, али тешко, претешко иде. Но, најпоследње, свему има краја, па ће и овоме злу доћи свршетак. Бивало је и

грђих разбојника, од ових назови „хајдука“ на овоме острву, и то обучених у званичну тогу, — па су сада о њима само приче остале... Тако ће бити и са овим типовима, који су увек били само у покушају, да буду јачи од земаљских закона...

Корзикански хајдук опкољен.

Поред ових незгода, прибележених само у најкраћим потезима, овде има и много сиротиње. Треба проћи кроз стару варош, тамо ка тврђави, више старог пристаништа — па се намах о овоме уверити. Ту је сплет ситних и искривуданих улицица, тесних и јадних, прљавих и кужних; чије старе петоспратне куће, поцрнеле и оронуте, саграђене, без икаквог нарочитог плана, још пре неколико столећа, стоје наслагане, тако рећи, једна на другу те их сунчани зраци слабо и докаче... Овај је крај махом насељен сиротнијом класом друштва, која живи тако рећи: од данас до сутра.

Одлазим често у овај крај старе вароши, са намером, да колико толико упознам живот овога света — и увек сам тамо видео само беду... Лица испијена, тела повијена, слаба, немоћна. Храна им је никаква, живе од рибе и зеља. Сумњам да се овде унесе недељно — три килограма меса!

Онда се не треба чудити ни овим силним просјацима, што их Бастија има. Али за чудо, нигде не видех просјака грбавог или без руку и ногу, већ само слабе, старошћу изнемогле — и следе... Али ово нису они насртљиви просјаци као у Италији, где нас дрпају да им што уделимо, а ако то не учинимо, они нас и наруже, већ мирни бедници, који седе, по уличним угловима и чекају да им пролазници спусте по који сѹ...

Нарочито је симпатичан један просјак по имену *Спагаци*. Овај средовечни човек, који још врло мало назире, иде полако бастијским улицама, већином без вође, свира у своју свиралу и изводи старе корзиканске мелодије. Никад не застаје: изгледа као да кораке броји, да би, тачно на угловима скренуо у страну, у другу улицу, и тамо продужио тужно свирање. Добри Спагаци ме је увек занимао, и ја сам га заволео. Прионула ми је срцу његова скромност, мелодије његове чаробне свирале и они лаки, отмени покрети главе, кад предано свирајући даје сам себи такт. Спагаци не тражи милостињу, он свира, па шта му ко да. О средње дугме на капуту, држи прикачену једну малу циментицу, у коју пролазници спуштају по коју пару, тако да он не мора да прекида своје свирање и прима милостињу. Овако достојанственог просјака нема ни један град на континенту. Наши га Срби нарочито воле, и ретко је, да ко прође, а да му што не удели.

...Ево и сада, кад ове редове пишем, чујем умилне мелодије Спагацијеве фруле. Иде озго низ „Булевар Паоли“, где је лицеј наших ђака, и стиже полако испод мојих прозора. Остављам перо и са нарочитим уживањем слушавам оне болне звуке његове свирале, који су меки и тужни, те се спајају са душама наших избеглица, које ове мелодије дирају и, као мени сада, натерују сузе на очи... Распитивао сам за текст ових песама и сазнао сам: да су то тужбалице за изгубљеним чланом у породици, који је погинуо од крвне освете и позив мајке или сестре, које траже да се њихов љубимац освети.

Па зар се и наш садашњи положај не слаже потпуно са текстом ових песама? Зар и ми сада, сви

скупа, не тужимо и не тражимо освету над нашим убицом, Бугарином, који нас подло из заседе нападе и смртно рани?...

— Свирај, свирај, добри Спагаци! Свирај и даље у твоју чаробну фрулу, јер њени меки, милозвучни звуци, опомињу и нас, да дело наше вендете, освете читаве једне Нације — још није довршено...

— Туристе, који брзо обиђу острво и виде просторе земљишта покривеног травом и коровом, обично

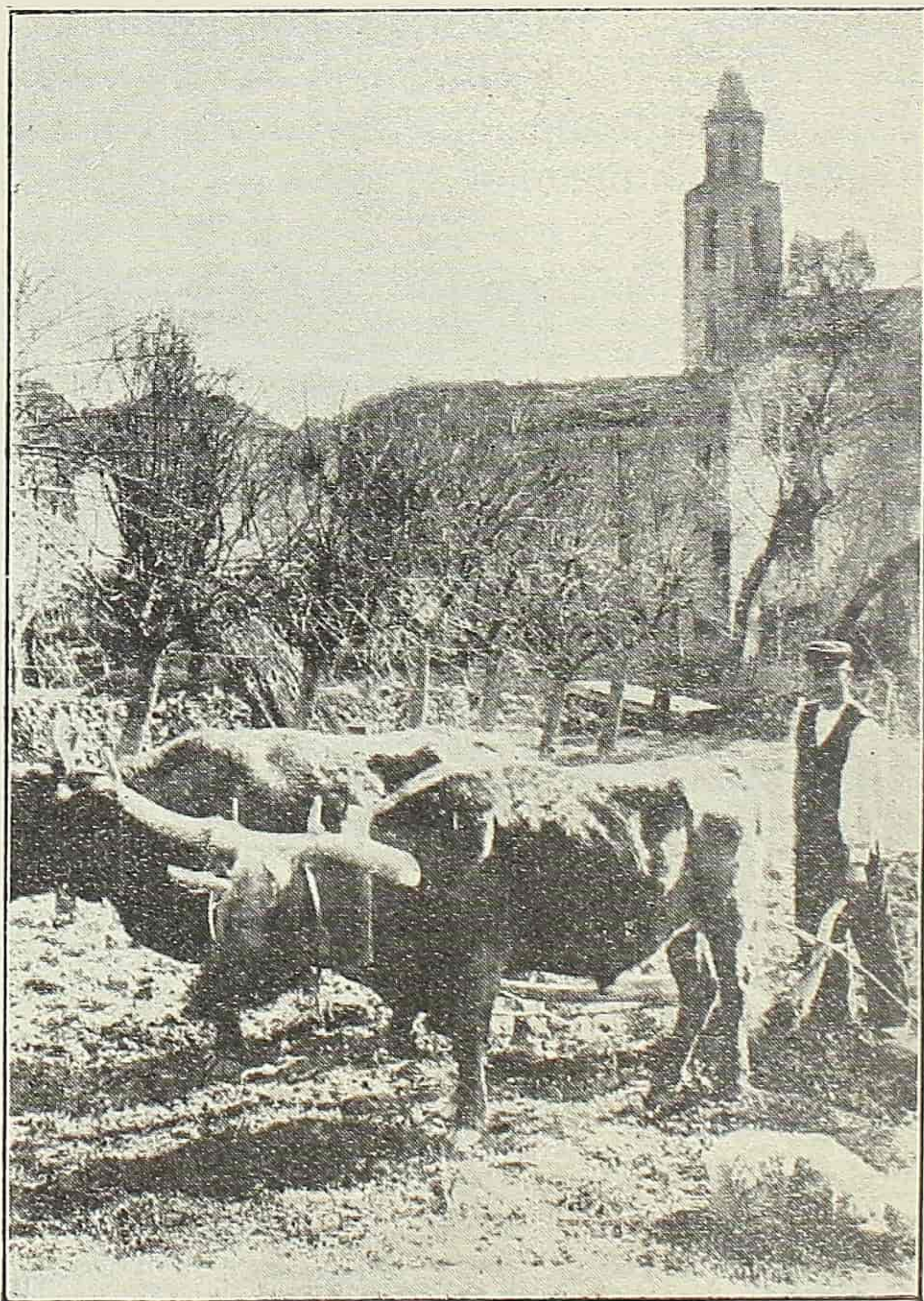
Басија: Српски ђаци на „Булевару Паоли“.

узвикну: како лепа земља, коју грешна лењост становника оставља необрађену! Али мало дубљи поглед на ова места, довољан је да увери свакога, да су та земљишта сасвим неплодна, са слојем родне земље једва дебљине пола сантиметра! Добра земља овде ограничена је само на источно приморје и обале плодних река.

И поред маларије, која сваке године упропашћује здравље обрађивача тих предела, обрађивање ипак напредује. За ово је доказ и ово несређено, ратно време, кад је готово све мушкиње на граници, а њи-

хове мајке, сестре или жене, ено у пољу, раде од зоре до мрака.

Овде и сточарство није запуштено. Треба само прелистати статистику извоза крупне стоке из долине Тараве, равнице Бигуље, Портовекија итд., па се намах уверити о овоме.

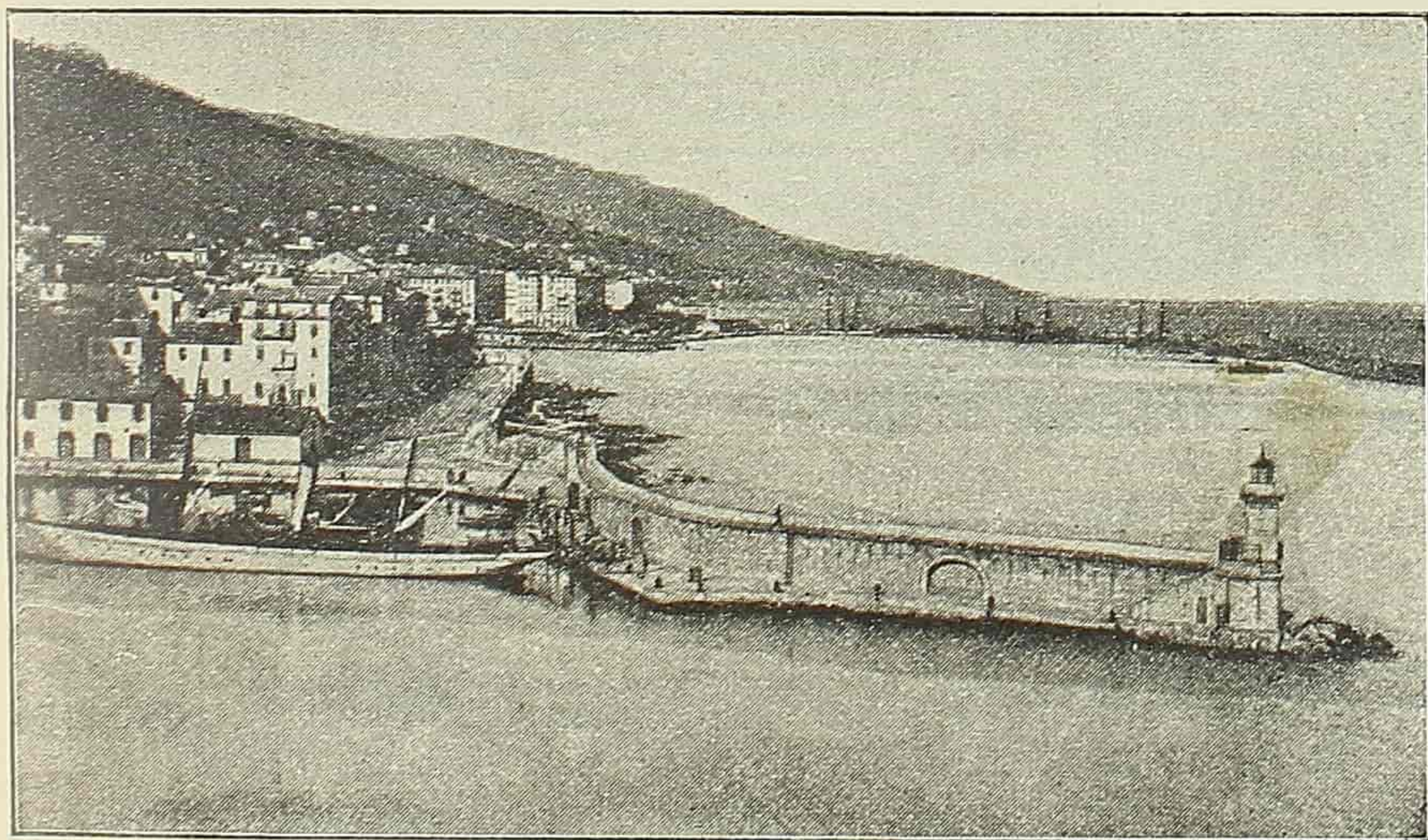

Корзиканац на орању.

Али осим опасности од мочари, пољопривредни напори Корзике оптерећени су тешкоћама у скупоћи средстава за пренос. Железнице су овде и сада уског колосека и једва у повоју свога развића; њина мрежа је непотпуна, а намирнице су оптерећене огромним трошковима око преноса од тачке производње до средишта потрошње.

Корзиканци траже само да живе од плода свога рада, али, ако ипак у својој немогућности, да могу и даље обрађивати земљу са штетом и без икаквог добитка, теже за каквом мршавом службицом; не треба за то гледати на њих као на лењивце, него као на ваљане људе, који траже само поштена средства за живот. Они су тесно везани за родно место; ако многи од њих ипак пристају да оставе свој завичај, да би отишли чак у Гујану за чуваре робијаша, то је за то, што је *земља немоћна* да их исхрани; али они ипак, далеко од своје земље, горе од жеље да помогну својим породицама.

— Сад, при завршетку овога писма, изнећу у кратким потезима историју ове лепе вароши. Можда варош и није најлепша и климатски најпогоднија, али она је та, која је *прва* примила у себе тисуће српских избеглица у беди и несрећи.

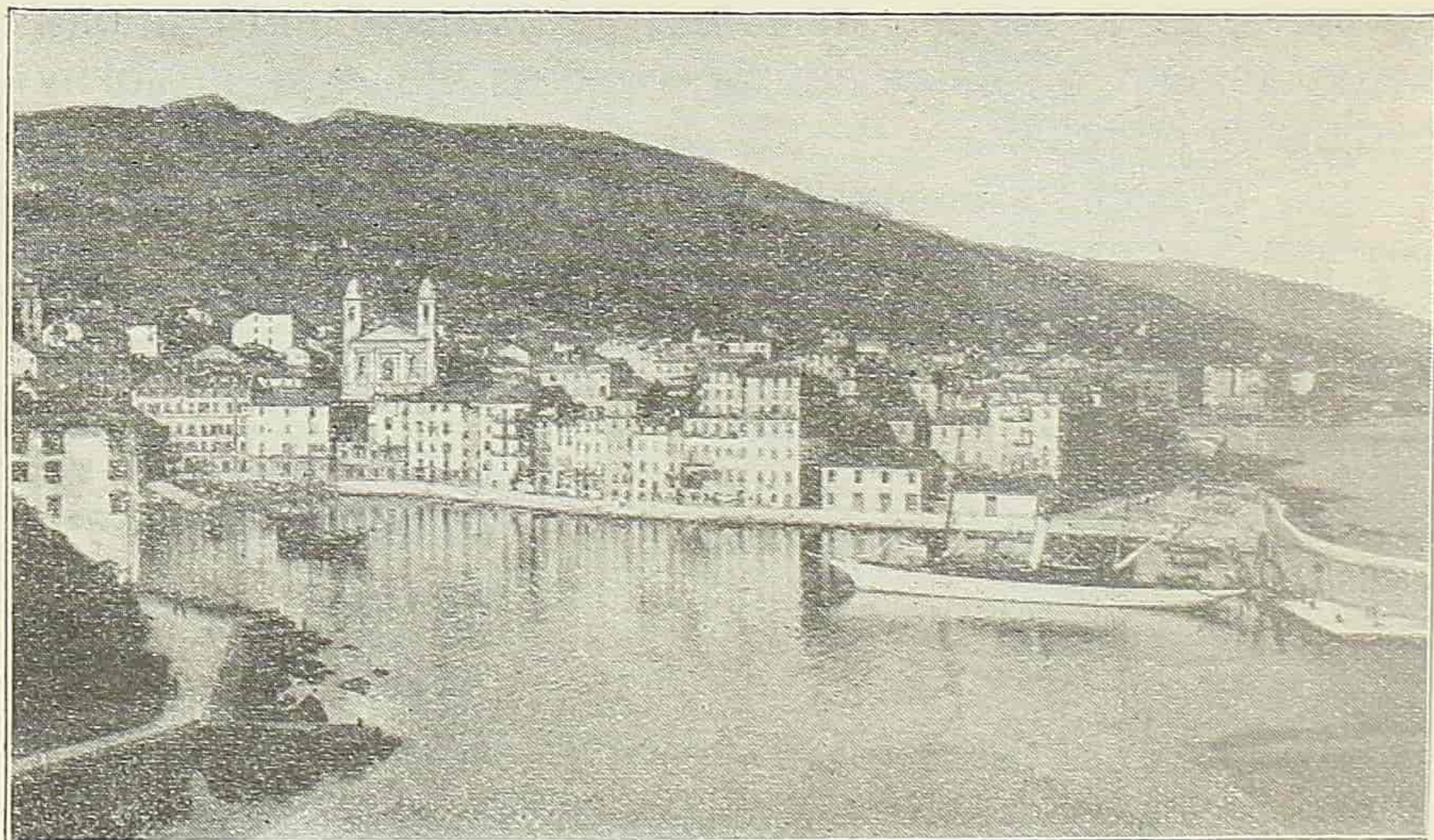

Басшија: Поглед на ново пристаниште. Кула светиља.

На месту где се налази данашња варош, била је подигнута у години 1380 — на девет година пре Косовске битке — једна кула (*Bastia*) и отуда је ова варош добила име: *Басшија*. Ову кулу саградио је Ђеновљанин Леонело Ломелино, ондашњи гувернер Корзике. Тада је било у вароши, у њеном старом делу, неколико рибарских кућица, поред којих су се љуљушкали примитивни рибарски чунови. Тек много доцније 1453, кад је Басшија проглашена за резиденцију гувернера острва, варош се почела нагло развијати.

У оном времену, кад је Корзика била под влашћу Пижанском, варош је била предата на управљање грофу од Корзике, Томазу де Канузо, војводи Миланском.

У години 1483 престаје власт овог војводе, а за гувернера дође Рафавело од Грималди (1488), и тада се почело радити на конструкцији тврђих бедема. Тврђаву је довршио Андре Спинола. Ову лепу тврђаву, управо горостасни средњевековни замак, обновио је много доцније Луј XVI и снабдео техничким оруђем за одбрану. Источну одбрану острва у оном времену, штитила је ова тврђава, јер је била најсолиднија грађевина,

Бастија: Поглед на старо пристаниште.

коју нико није с преда покушавао да освоји, јер би се под бедемима њеним морао саломити. — Енглези су је желели, јер се само преко ње могло господарити острвом. Они су и успели да 1793 загосподаре Корзиком и то опет предајом од стране увређеног Паолија — али после само две године, под притиском Наполеонових успеха, морали су да се склоне и из ове тврђаве, као и са целог острва.

— Ондашњи управљачи, да би увећали број становника у Бастији, реше маја 1494, да све продукте, који улазе и излазе из Бастије, ослободе свију дажбина за десет година. Ова снажна бенефиција привукла је света и варош се почела јаче насељавати.

Од 1545 до 1548, резиденција гувернера била је у Калви, а не у Бастији, а за то време овде је био подгувернер.

Године 1553 варош заузеше Французи, да је поново предаду Ђеновљанима. Ђеновљанска Комуна остави грађанима

све повластице, које су до тада имали, те се с тога онај придошли свет не расели.

Тадашњи гувернер, Тома Корбон, у октобру 1575 удари први камен темељац бедему св. Јована, који је довршен тек 1578. План за овај солидан бедем радио је Бастиано Пандело од Турина.

Доцнији гувернер Жером Асерето, саградио је утврђени бедем, Теранова (1595) и бедем св. Марије (1598). — Антонијо, епископ од Поликастро у 1617, подели Бастију на две црквене општине: Теранова и Теравекија.

Бастија у половини XVII века беше лепа варош са 7000 становника: имала је око 400 дућана и радионице разних заната. Њено брзо напредовање датира се од дана, кад је постала седиште гувернера острва и епископа од Маријана са његовом многобројном свитом.

У 1671 варош је већ имала пристаништа; она су се састојала и из два дела: Теранове са 2000 становника, која је била заштићена једним утврђеним зидом и Теравекиа, са 5000 становника, која је била отворена.

Теранова је имала широке улице, цркву св. Марије, која је важила као најсјајнија на острву; четири капеле и два женска манастира. Овде се улазило на једну капију, која је била стално под стражом, састављеном од једног официра и неколико ђеновских војника. Цитадела, где је обитавао гувернер Корзике и многобројни официри из његове свите, била је ограђена једним опкопом, и у њу се улазило помоћу једног покретног моста.

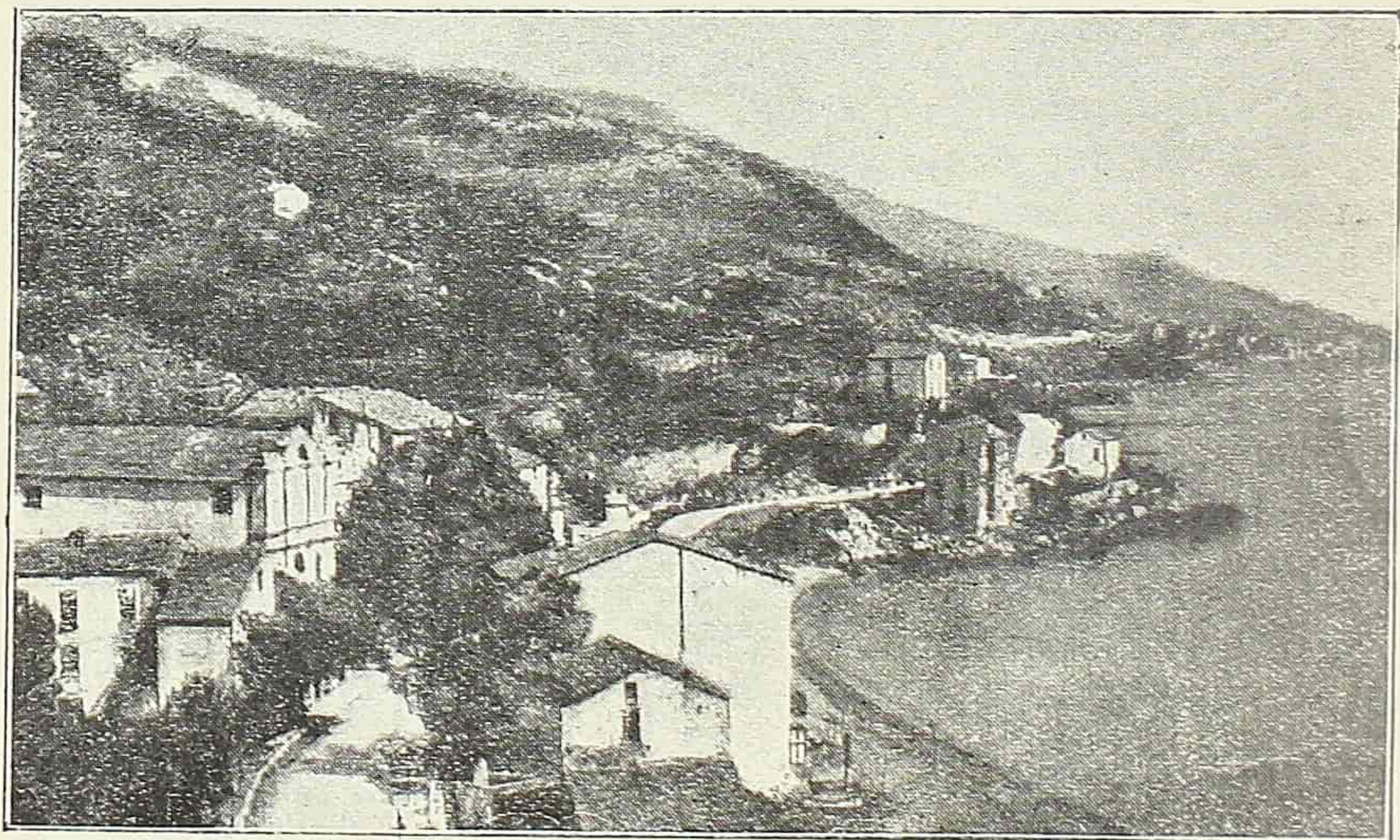
Интересантно је, да је Бастија, која је чувена са својих јаких ветрова, ипак била главно војно вежбалиште оног времена. Управо, овде, на источном приморју и била је главна војничка снага, онда силне Ђеновљанске Републике.

* * *

— У оном времену, када је ђеновљанско господство било на врхунцу своје моћи, Бастија је цветала у сваком погледу. Варош насељена многобројним официрима из сјајне свите гувернерове и разних војничких јединица, са својим породицама, весело се проводила. Из тога времена су и читаве успомене везане за ово место. Вино, жене и гитар, били су у жеку своје дражи... У чаробним ноћима, по овом лепом граду ориле су се песме и низала уживања. Ово је доба дало лирске песме ондашњих корзиканских песника. То је време дало корзиканску литературу. То се време може назвати: *доба песме и уживања...*

Један писац оног времена, флорентинац Алфијеро Бињегро, описује у својим путописима веселе часове проведене у Бастији, а нарочито возњу по мору. Ти описи могли би се равнати са оним венецијанским ноћима и шетњи по каналима у дискретним гондолама, када су лампиони непотребни, но се очекују зраци бледа месеца...

Ја сам себи већ у машти створио слику оних чаробних ноћи... Оне су тако лепе, да их треба тражити

Село Ловазино.

по свима деловима света и сумњам да ће се оне где моћи наћи. Лепи Босфор, са својим бајним ноћима, пуним мистичних сањарија, о којима сам доста читао и слушао причања људи, који су били те ретке среће, да у њима уживају — и остала приморја, свију светских ривијера, не могу да се такмиче са величанственостићу оних лепота, што их пружа Тоскански Залив...

Оне ноћи уживања и чаробних лепота у Бастији, о којима онако топло говори флорентинац Бињегро, — гледам сада пред собом... Душом учествујем у њима, јер су оне тако бајне и величанствене, да их ретко које перо може описати! И непокушавам да то чиним. Себи сам створио слику и затворених очију посматрам

их. Наш драги флорентинац, оставио је своје утиске са ових обала, и, у колико је успео, допринео је, да оцрта и да̂ рељефну слику оних рајских часова.

...Кад год у овим пролетним данима, који овде нарочито сјаје и трепере у пуној сунчаној светлости, уђем у чамац, и то обично у време кад сунце пође западу, и отиснем се морској пучини, ја се сетим Алфијера и оних чаробних вечери, што их он описиваше. Занесен мислима, лутам морским таласима по читаве сате, а кад већ, млечни месечеви зраци забљеште по таласима и ступе у борбу са црвено-сивим зрацима кула светиља, трудим се да сагледам какву гондолу, која обавијена дискретним свиленим завесама, а окићена цветним гирландом, тихо пара површину мора, уз меке милозвучне звуке гитара и губи се тамо: Пијетронеру, Ловазину, Ербалунзи, Кап-Корсу...

.

— Али зла коб која је лебдела над овим острвом, гурнула је понова у крв децу Корзике, — и она су утонула у њу... Усуд је решио, да се овде та животна драгоценост највише троши, па је тако морало и бити...

Ђеновљанин Доминико Ривинело, помоћу енглеског адмирала Таушенда, заузео Бастију 1745. Гроф Луи-Шарл-Рене де Марбеф, једним храбрим ударом, у име Француске, отео је од њих варош 1764 године. У години 1769, Бастија постаје седиште команданта Корзике, све до 1798, кад је и ово мирно место уплетено у вртлог револуционарног покрета, који је у томе времену букнуо у Француској.

Племенити гроф Марбеф, на сваки начин добар човек, успео је својом благом управом, да остане све до данас у лепој успоми. Он је за време управљања острвом, био у добрим односима са фамилијом Бонапарте, па је то пријатељство и на делу доказао, јер је својим моћним

Гроф Луј Шарл Рено де Марбеф.

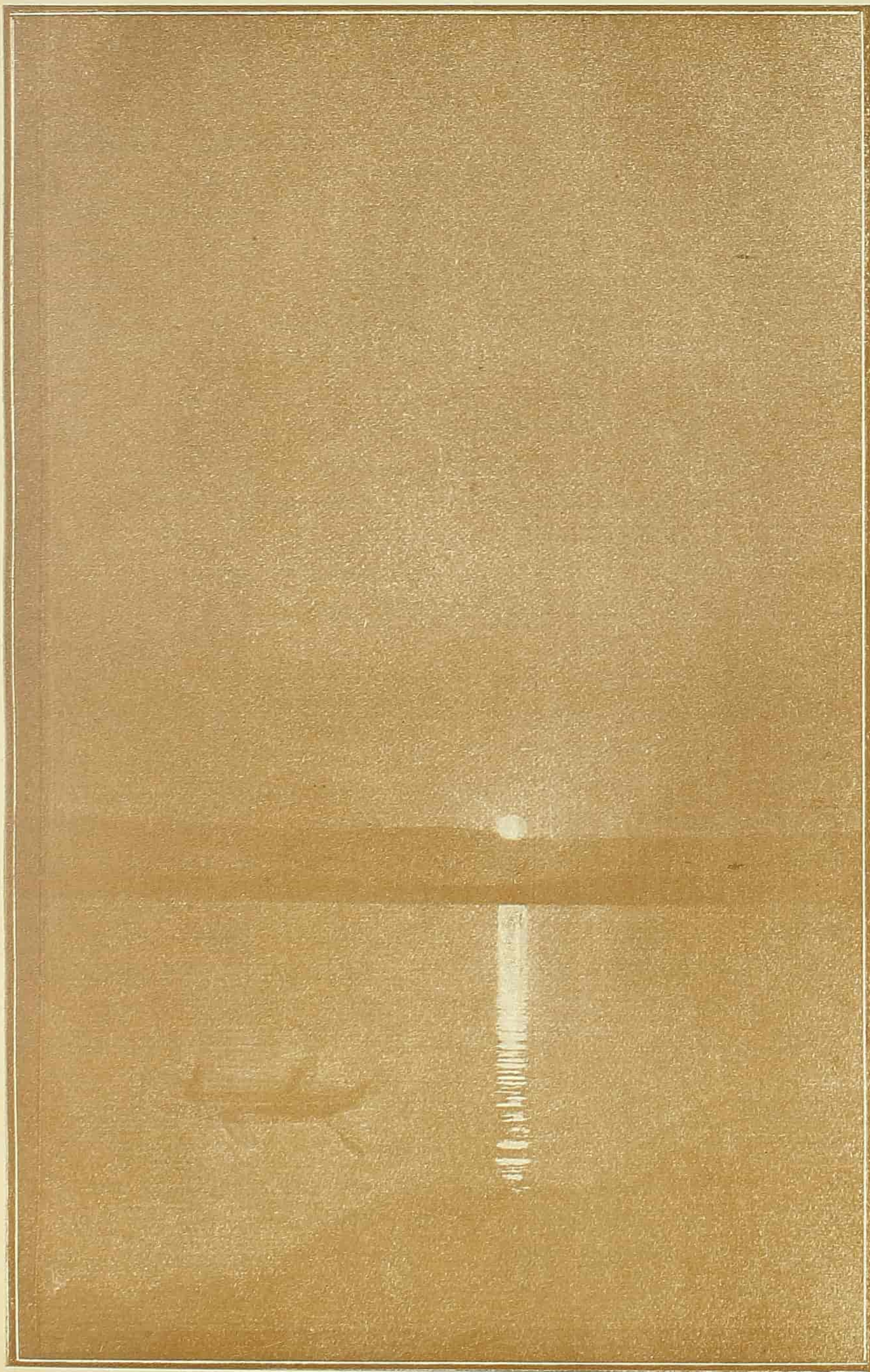
утицајем учинио, да млади Наполеон буде примљен као питомец војне школе у Бриену, његов брат Јозеф у Мецу, а сестра Елиза у девојачком заводу у Сен-Сиру. Кад је у револуцији имање грофа Марбефа пропало, Наполеон је из својих личних прихода, одредио његовој породици сталну доживотну пензију. Као гувернер Корзике, гроф Марбеф је умро 1786, — а у 1793, у времену Револуције, био је од натутканих санкилота избачен из своје гробнице и развејан по бастијским улицама!...

...Није ово једини срам што је бујица Револуције учинила: било их је много и на другој страни Француске, — али бастијанци, и дандани памте ову грубост, учињену према њеном добротвору, увек веселом, добром, отменом грофу Марбефу, чије биће заиста није знало за пакост људску.

Они, који су после дошли, и наследили у власти отменог Марбефа, нису бољи били, и ако су у шпаговима имали декрете, од онда силног Извршног Конвента!

Велика Француска Револуција, има добрих страна, које ја обожавам, нарочито оне, где је испољена једнакост људских бића на земљи и пораз повлашћених каста у народу; уображеног племства и неке „племените крви“, — али, у својој претераности, у сталном свирепству, она је оставила ужасног трага, да је и оно добро, што учини народима, замрачено грозотама, прво на Гревском Тргу, па онда у Вандеји, и многим, многим другим местима, драге Француске...

— Великани Револуције: Дантон, Робеспјејер, Марат и многи други, знани и незнани, зар нису били ситни по души, а свирепи по срцу, кад су, докопавши се силе и власти, прво своју околинду побили, — па се онда и између себе поклали? Сетимо се само, шта је из свога, по злу чувеног подрума, проповедао у своме „Народном Пријатељу“, онај чупави тип, Марат! Зар он није дражио, оне, онда необуздане масе, да кољу све, од реда?... Па зар је онда требало осуђивати Шарлоту Кордеј, па и гилотинирати, што је утопила у крв, овог избезумљеног пакосника? Зар Марат, изданак париског Монмартра, здружен и збра-

...Вече на Тосканском Заливу!...

тимљен са ондашњим олошем друштвеним, не би отишао трагом Робеспјера и Дантона, и на гилотини, на коју је слао најбоље синове Француске, завршио свој мрачни живот као и они? Моје је дубоко уверење: да би он, теже часове доживео, и од оних што их је имао његов садруг Робеспјер,¹ коме је до губилишта само вилица прсла, а после и глава одлетела... Марат би у путу до гилотине, био рашчупан; а на копљима, косама и вилама, народ, онај исти народ, који му је до јуче викао: Осана! — носао би париским улицама делове његова тела; а његова чупава глава, крвљу умрљана, била би у триумфу показивана другом тирану, који је после њега ушао у Конвент, и била изразита опомена: да и њега чека иста овакова судбина...

...Но; све се да разумети и оправдати. Онда је време такво било, несређено и у повоју културе, па је морало и овако немиле слике оставити доцнијим поколењима.

Па ипак, кад се оно доба, пре читавог столећа, сравни са овим сада, које ми преживљујемо, пред нас излази грозна слика, која децу овог културног века представља као крволочне тиране, који својим топовима и аеропланима, не штеде, не само животе људске, већ и оне остатке старина, које нам предци у аманет оставише.

Треба заћи по местима, где се сада, у овоме часу, воде грозни, незапамћени бојеви, готово по целом свету, па се у маху уверити: да је овај садашњи нараштај гори и крволочнији од сваког тиранина, па ма из кога века он био...

...Ремс, Брисл, Нанси, Београд, Верден, Шабац, Париз, Смедерево, Венеција и Лондон — даће нам рељефну слику садашње бестијалности...

Нас све, што гамижемо по овом тврдом тлу, које земљом називамо, покрила је нека мрачна копрена, под којом чинимо ове грозоте — и опет носимо са поносом име: Човека!

¹ Кад су Робеспјера водили на губилиште, из гомиле народа долетео је куршум — и развео му вилицу...

— Кад доцнија поколења буду прелиставала да-нашњу Историју, она ће се чудити германској свирепости, која и даде подстрек овом крвопролићу, али нештедно осуђивати и нас, што сви скупа допустисмо, да нам се вековне старине збришу са лица земље. Они ће све нас клети и сматрати као дивљаке; али ко зна, да и они, а и доцнија поколења која дођу после њих, не буду још гора и крволочнија, и од оних, што кости Марбефове избацише из гробнице и развејаше по улицама; и од оних, са вишом војном школом, разним факултетима и титулама, што наредише, да се Ремс и Венеција бомбардују?!

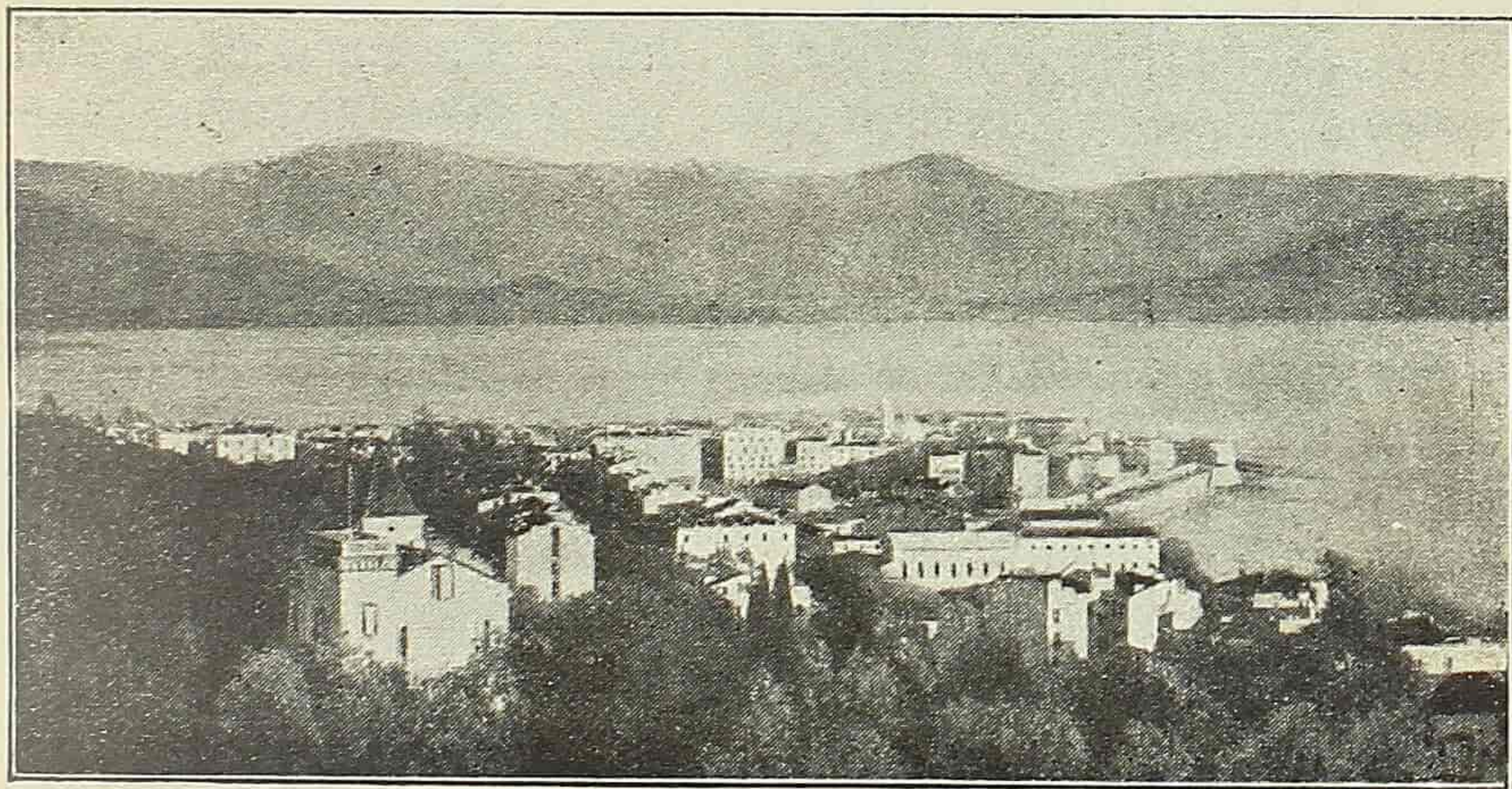
Сви ми скупа, што носимо на плећима неку уображену културу — ништавни смо... Такви су били и они од почетка Историје човечанства... Сви смо ми једна бедна направа, која је неким, нама до сада непознатим чудом, доспела овде доле. Одакле и како? Постоје само нагађања. Та направа граби и отима, гура се и чини пакости сваком на кога наиђе, а није свесна, да то чини само за кратко време од педесет до шесет година, кад се уклања, да другој звери у облику двоношца, места учини!...

— Теби драги пријатељу, може ово резоновање о човеку чудно бити; можеш се у маху и не сложити самном, али, кад само мало дубље промислиш, кад се осврнеш по својој околини, претуриш у глави све оно што си преживео и пропатио од појединаца, за кратко време од кад постојиш — ето те к мени...

...Јадно је наше незнање: ми смо бића, која постоје овде где су, што су већ ту, и, што ће одавде једнога дана у незнању и нестати, јер тако, по неким вишим законима, мора да буде...

— Завршујући ово прво писмо, молим те, да са њиме будеш задовољан; друго очекуј ускоро, али са кога краја острва, то још ни сâм не знам. Где будем заврљао у овим планинама — онданде ћу ти се и јавити...

Ајачијо, маја 1916.

Драги мој!

...Радујем се овом путу; идем у славом увенчани Ајачијо, горим од жеље, да што пре стигнем овом лепом граду, месту, где је највећи војнички Геније, *Наполеон Бонапарша*, угледао света. Моје амбиције потенциране још из мога раног детињства, остварују се. Корзика, та некада у мојој машти чаробна земља, ево ми је сада под ногама... Маштање моје у младости, стварано читањем разних књига, које описују далеке прекоморске путе, где ме некада водише редови исписани руком Алфонса Додеа, чика-Љубе Ненадовића, Пјера Лотија, па и Жила Верна — постигнуто је...

Оно што наш народ лепо вели: што горе то боље, или: у несрећи тражи и срећу — испунило се... Изгубио сам привремено Отаџбину, и сада, истина, са дубоко укотвљеном тугом у срцу, путујем кроз свет. Идем, бежим брзо из места у место... Хоћу да заборавам тежак бол, који ми душу притискује и сâlâма. Срећан сам, ипак, што сам добрим удесом, у моме

вечитом путу доспео овде, на ово лепо, а мени сада тако драго острво, где изгледа да ћу се дуже задржати. Свако поље овде, свака ливада или њива, свака река или поточић, подсећа ме на нашу земљу, наше драго огњиште...

...Треба знати како су по некада тешки часови што их овде преживљујем? Туга, тешка и неодољива, успева да ме по читаве сате, па и дане, потпуно онеспособи за сваки рад; да ме разнежи, душу смекша, и изазове бујицу суза...

Има дана, много дана, кад далеко од овог лепог града, на каменитој обали, усеченој дубоко у море, тамо, ка селу Ловазину, пробавим по читаве часове, тепајући најлепше речи, што их срце даје, милом своме завичају... Тешком бедом и незапамћеним јадом, урнисано биће моје, тада јеца и плаче...

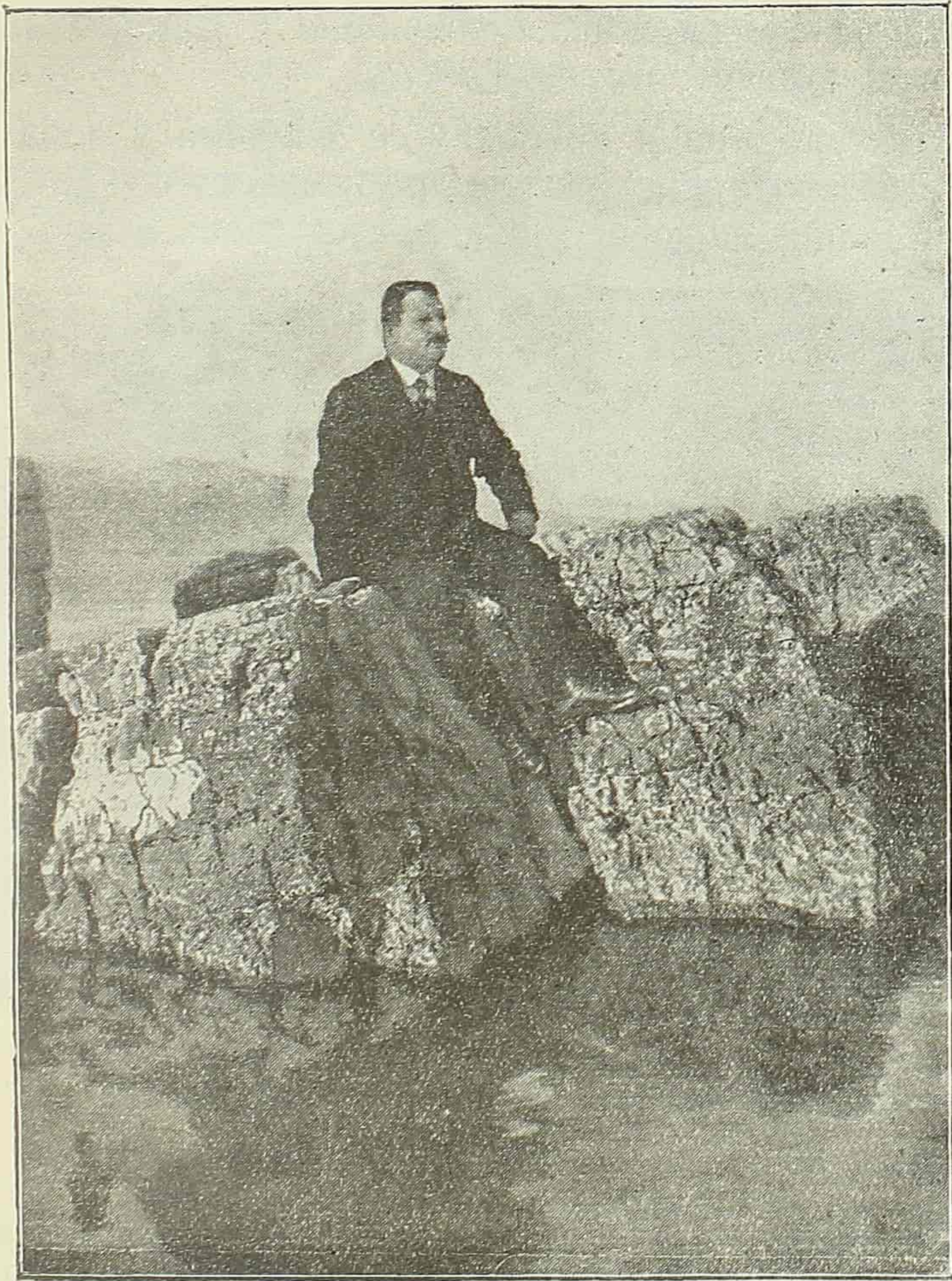
Када сунце пође западу иза величанствених планина, ка лепом Сан-Флорану, и почне постепено да се скрива иза шиљатих камених врхова, и у руменилу, тамо далеко, најзад и утоне у таласе немирна мора, ја се пренем: капљице суза заостале на образима, полако се роне у море, као најлепша и најсветија залога љубави моје, према своме завичају...

— Ногу пред ногу, са разбукталом тугом у срцу и души; саломљеном енергијом, утучен, враћам се у варош. Улазим у лепе улице, мени вазда миле Бастије, али, не да у њој тражим и нађем задовољства, — но да преживљујем тешке изгнаничке дане додељене ми од судбине.

...Устао сам рано, врло рано, у праскозорје, кад славуји извијају своје лепе мелодије доле, испод мојих прозора, у цбуновима кактуса и жуте нефле. Дубоко удишем мајски мирисни јутарњи ваздух, који ме снажи. Посматрам бастијску котлину, тамо иза железничке станице, начичкану лепим, с кућом до куће збијеним селима и огромним густим шумама, како се постепено јутром осветљавају.

По где где, стрче високи кипариси, црни и густе, жалосни и неми, као и оно место на коме су...: њима

су засађене гробнице. Високи, црни, тужни кипарис, корзиканцу је оно, што је нама жалосна врба. Оба: симболи туге...

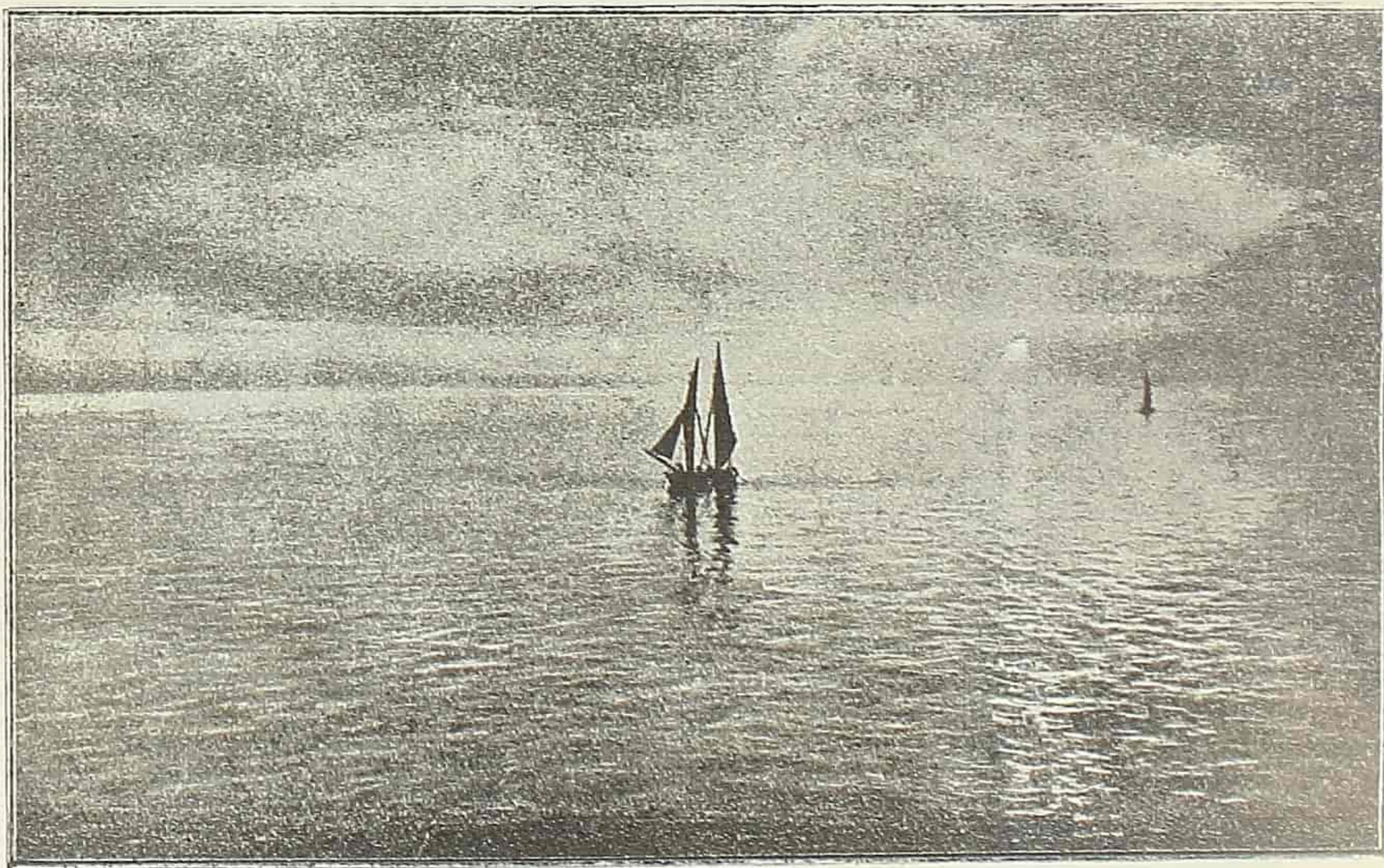
...У мислима Отаџбини!...

До мене допиру сребрнасти звуци звона са удаљених високих звоника сеоских цркава. Умилна песма, славуја, стапа се са овим меким звуцима звона...

Занесен свом божанском лепотом, стојим наслоњен на своје прозору и бацам поглед мору. Видим бела једрила неке рибарске барке, далеко, тамо, ка

острву Монте Христо, како се на хоризонту оцртавају, у таласима изгубе и опет покажу. Вредни бастиијски рибари поранили, развили једра, спустили мреже и чекају лов... Што дан јаче осваја, сумаглица се све више диже са морске површине и јасније излазе камените контуре острва Елбе...

Затварам очи и преносим се мислима у доба почетка 1815, у време када је на томе острву био затворен Геније највећег војника, Наполеона Бонапарте!

Морска пучина: „...вредни бастиијски рибари развили једра, спустили мреже и чекају лов!...“

Трудим се, да га себи створим у визији; успевам: ено, видим га! Назирем његову силуету у шинелу голу-бије боје, малу, округлу, пркосну и живу... Ено га, где стоји на обали морској: завукао прсте десне руке међу пуцад од прсника, подигао главу... Морски поветарац разбацује му пешеве од шинела, мрси праменове косе и пребацује их по високом челу. Горд и величанствен, неустрашим и Велики, ено га, баца погледе амо, Корзици; ено, маше руком — поздравља своје драго острво!

— Господине, чека Вас доле господин Агостини и моли да сиђете, јер воз тек што није пошао. Ја сам Вас већ једном звао, али Ви ми не одговористе — заврши газда од мога стана. Он је ово изговорио пола корзикански, пола француски. И ако оба ова језика врло мало разумем, овом приликом сам врло добро

Ајачијо. Наша војна комисија.

схватио његове речи, јер је говорио, полако, нежно, готово извињавајући се.

Би ми криво. Пробудити ме из овог лепог сна, отргнути ме од овог места, сада, када по пучини мора преливају пурпурни зраци сунца, које се, ено, појављује иза каменитих огранака далеког острва Капри-а и благо милују врхове високих бастижских кула... Стојим и даље као прикован уз прозор, нервозно палим цигарету и блудим погледом Елби — али узаман: Онога, кога тражим, не могу више сагледати...

Руку под руку са мојим драгим пријатељем, добрим Агостином, који ми је од првог дана, када сам ступио на Корзику, пријатељски пришао, хитам железничкој станици и стижем у њен мали вестибил. Воз тек што није пошао; имам још само толико вре-

мена, да извадим карту и да стиснем пријатељску руку мога драгог корзиканца и утрчим у вагон друге класе. Локомотива кратко писну, шикну — и воз се крете...

*

И ако само за кратко време, ипак сам са тугом оставио лепу Бастију. Кад је воз прошао први кратки тунел, избио ка предграђу Бастије, Лупину, логоришту наших избеглих Срба из Срема, Баната, Лике, Боке Которске и Далмације и брзином од 30—35 километра на сат, јурио преко равнице „кјуринског рибњака,“ слатких вода, да утоне у планинске клисуре, ја сам био на отвореном прозору мога купеа...

Са доста туге што напуштам Бастију, али некако ипак радостан што путујем у Ајачију, ја се разнежих и заволах овај пут. — Погледах око себе, да би упознао моје сапутнике. У дну купеа, одмах до врата, седео је један средовечни човек у војничком оделу, отменог изгледа, преплануо од сунца; озбиљан. Знаци његове униформе показују да је из колонијалних трупа. Иде сигурно на одсуство. То се дâ одмах видети, јер и ако уздржљиво, али, ипак, приметно, често извирује на прозор и гледа пределе који пролећу испред његових очију. Жури, једва чека да стигне своме дому, да што пре загрли родитеље, жену и децу своју, од којих је био давно одвојен и бачен у вртлог рата... Преко пута њега, једна млада госпођа, црне масти, тип корзиканке из центра Корзике, умирује свога малог синчића Жоржа и нежно му прети прстом, јер он играјући се са једним завежљајем, баца га у вис и хвата у ручице, те врло често завежљај омакне и пада у крило једног старог господина, који се благо смеши, додаје завежљај и смежураном руком милује румене обрашчиће нашег малог Жоржа.

На муци сам: корзикански нисам још толико савладао, да могу са њима отпочети разговор, а они између себе само тим језиком говоре. Седам на своје место поред прозора, посматрам дивне пределе кроз које вијуга воз, прелазим у мислима Историју ове лепе земље; сагледам где где рушевине некада тврдох

и величанствих племићских замкова, у којима су обитавали у средњем веку осциони господари ових крајева.

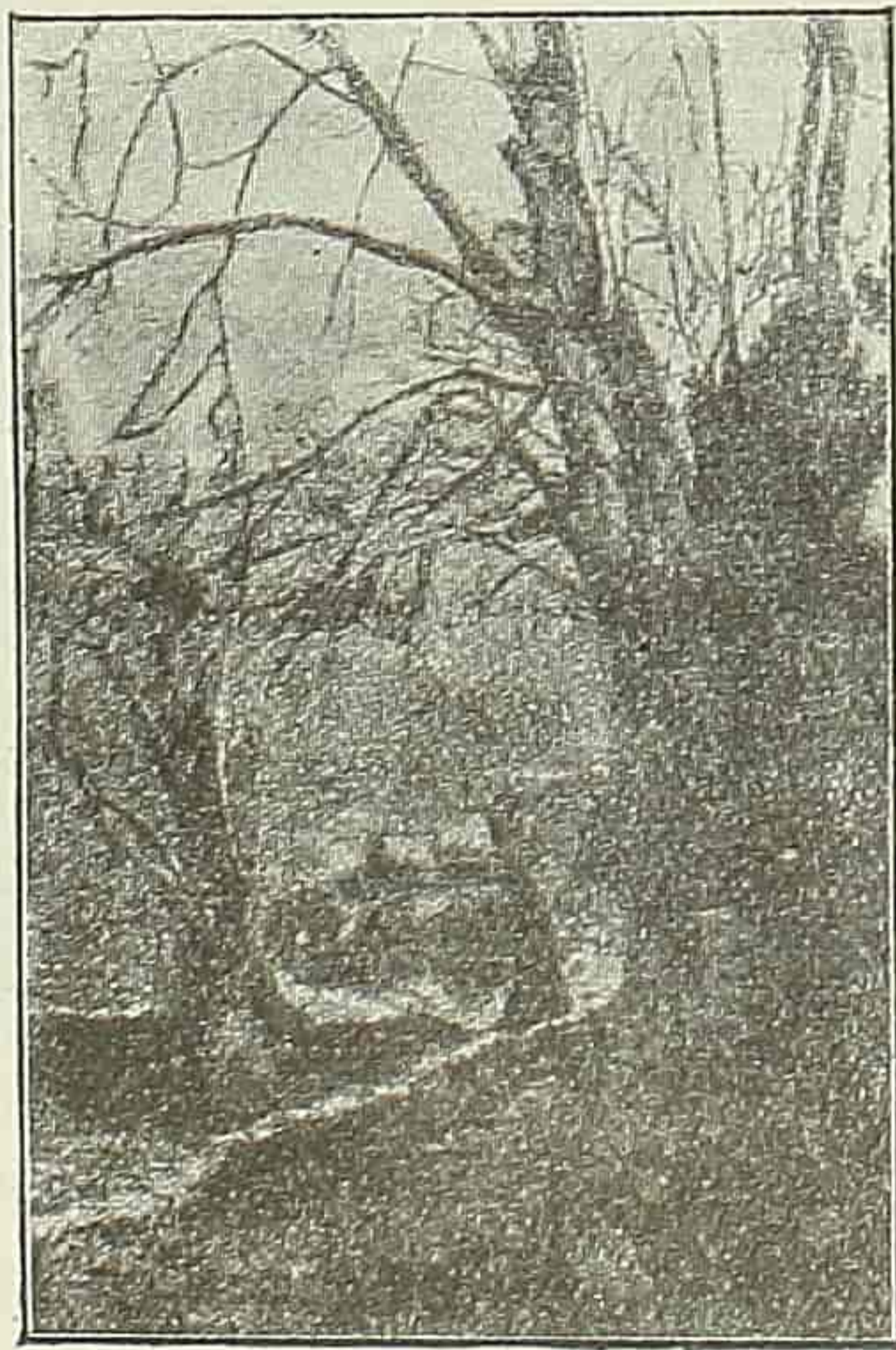
...Време, неумитни Судија Света, збриса са лица земље тврде камене куле, ових, некада високих замкова, и саломи растове мостове, који утонуше у водене замачке ровове... Ено, сад по замковима охолог Жан Пол де Лека и Ринучија де ла Рока, Винћентела д' Истрије, Чинарке и осталих — трава клија и коров успева... Гуштери и зелембаћи настањени су по њиховим, некада, тако раскошним одајама!...

— Све је утонуло у мрачни недоглед... Све је збрисано...

Отровне стреле, отпуштане са полукружних тетива, не парају више корзикански ваздух. Све је овде мирно... Време је сада

донело овом народу друге беде и невоље.

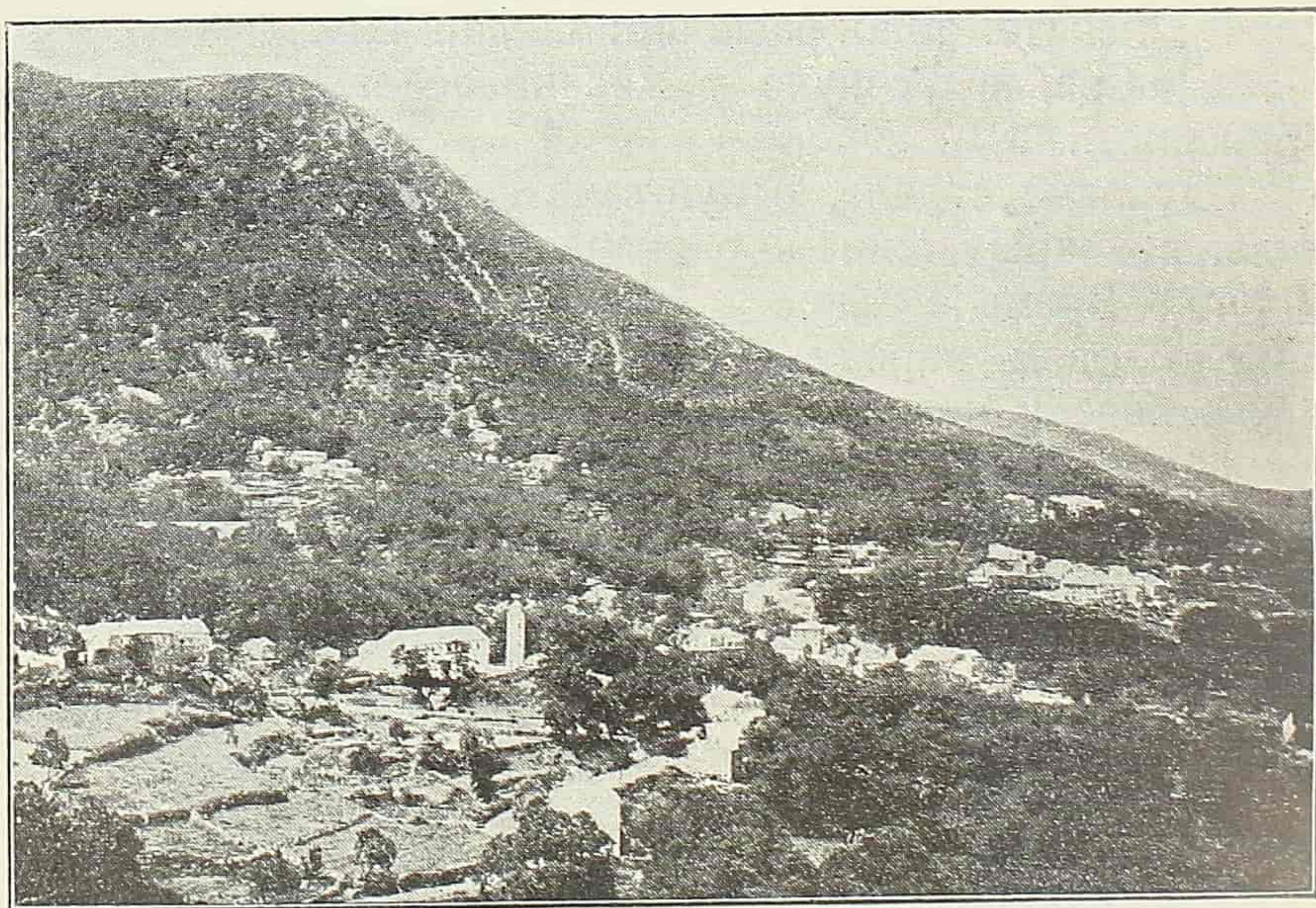
У овом часу, ено синова ових планина, на Вердену, Соми и хучном Вардару... Отровне стреле и оштре халебарде заменули су топови, митраљези, мине, хаубице, сумарени и отровни гасови! Али ипак има разлике. Пре, у времену Чинарке, они су гинули за одржање господства једног човека, а сада гину да заштите своју Отаџбину, од оне исте Германске нације, која је и у минулим вековима, осталим народима, па и њима, наметнула охоло племство и феудално господство...

Бокоњано. Предео.

Мисли се моје роје и нижу, исто тако као и поједине станице, кроз које пролазимо. Да сада опишем ова места поред којих прођох, ја неznam, нити бих умео, јер их не познајем. Ако доспем да их икада обиђем, писаћу о њима и упознаћу те са овом чаробном лепотом, кроз коју мој поглед сада блуди...

Стигао сам на станицу Бокоњано, место удаљено на 35 до 40 километра од Ајачија. Овде је логор српских изгнаника. Кад наш воз улете у станицу, на перону беше доста света. Моји сапутници промолише главе кроз прозоре и један другоме рекоше: „Серб, Серб!“ Изађох из вагона и приђох првој групи мојих земљака, весело их поздравих, и ако су ми они сви били непознати, и са њима проведох у разговору не-

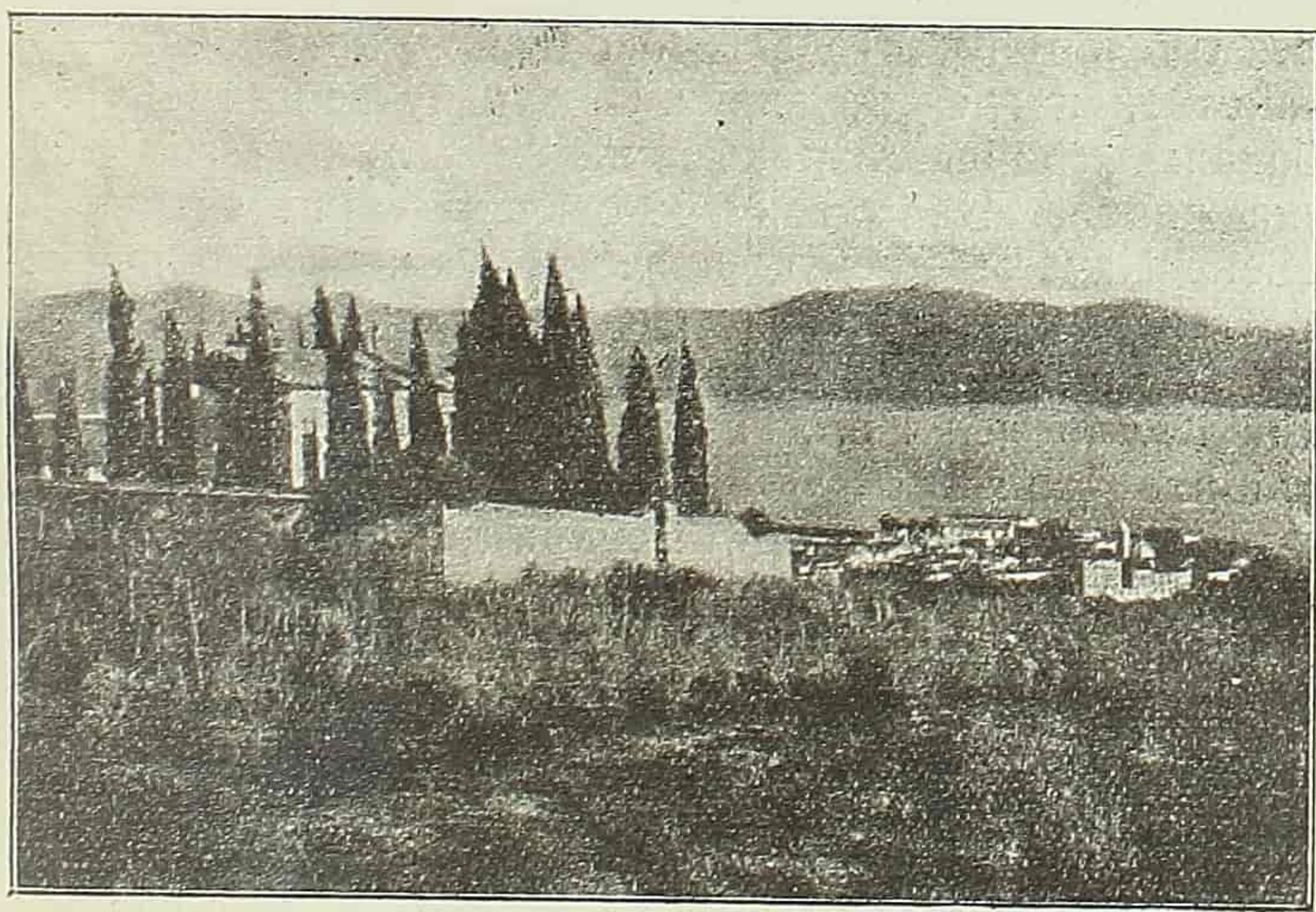

Бокоњано. Општи изглед.

колико задовољних часака. Том приликом дознао сам, да је у Ајачију приспела војна комисија, која има да издвоји што је још способно за борбу у одбрани своје Отаџбине и да их пошаље у бојне редове. Ово ме је сазнање зарадовало, као и све остале, јер је одушевљење за борбу било велико, као у осталом и међу мештанима по целој Корзици.

— У два часа по подне, воз полако уђе у малу, али симпатичну станицу Ајачија. На перону опет доста Срба, измешаних са корзиканцима. Видим по неке наше у разговору са њима. Појединци научили по

нешто корзикански, па се како-тако, споразумевају са својим пријатељима; весело се смеју, један другог тапшу по рамену и пролазе малим групама, стапају се у веће и сви скупа, заједно са дошавшим путницима, одлазе у варош. Све се овде спријатељило. Тек је неколико месеца, од како смо на овом острву, а овако се сродисмо са мештанима, који о Србији и Србима, можда нису никад знали ни да постоје на кугли земљиној! А сигурно је, да нису знали, јер су нас појединци у јануару при нашем искрцавању пи-

Ајачијо. Са северне стране.

тали: јесмо ли хришћанске вере!... Ову интимну срдачност ипак смело приписујем нашој доброј словенској души. Ко год нам приђе искрено и одано, ко нам само добру реч проговори, ми га пригрлимо и заволемо. Па зар се сви ми не сећамо скоре прошлости, кад смо се грлили и братимили са небратом Бугарином? *Благо њему што нас је имао — шешко њему што нас је изгубио!* Јер исто тако, као што умемо до безазлености да волимо, особина нам је, и да оног, који нас изневери, силно омрзнемо и не мирујемо, док му се и не осветимо...

Кад се поново сукобимо са Бугарима, кад скорих дана, потражимо нашу Отаџбину од њих, наступиће

такви окршаји и страшна кланица, да јој равне у Историји неће бити... Сви ми, од најпростијег сељака са Маљена и научника са професорске катедре, свесни смо: да су они виновници нашем краху, муци и беди, јер нас лишише Отаџбине, отргоше од породице и расејаше по свету...

— Ајачијо је главно место острва, са тридесет хиљада становника. У њему су све централне власти. У опште цела је варош лепа, и на први поглед освоји путника да у њој дуже остане. У Ајачију и сад постоји тврђава, подигнута за владавине Ђеновљана.

Чим се обиђу острва Сангвинери — крволочна — има се величанствен поглед на залив. На западу се примећују вртови „Барбакажа“, гробља Ајачија, са њиховим линијастим редовима и грчка капела. На истоку се сагледа мало острво Пијано. Врх „Sette Nave“ — седам лађа — окужених колером, како каже легенда, које је некада Св. Рош окаменио, на молбу побожних ајачана; и врх Портифичија, у дну кула Капитела, равнице Кампо дел Поро, изнад свега импозантна маса планине Монте Доро.

Хроничар корзикански, Ђовани де ла Гроса, приписује оснивање Ајачија, Ајаксу, при његовом повратку из Тројанског рата. Хроничар Пијетро Чирнео, трудећи се такође, да нађе старо порекло ове вароши прича: да је један изгнаник римски дао своје име овој вароши и назвао је „Ад Јацео“, што значи: да се одморим!

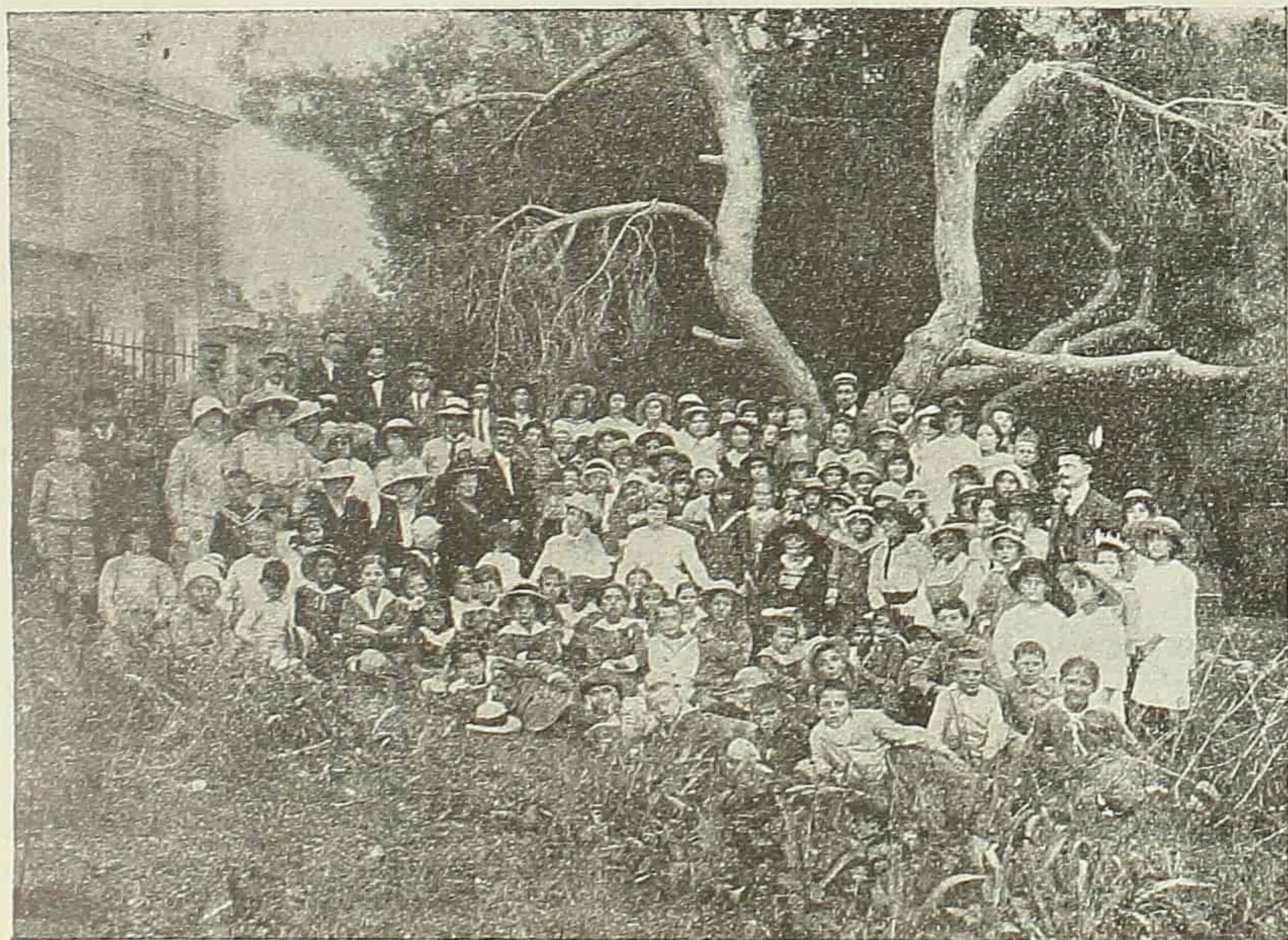
Стари географи бележе на крају великог залива једно место у близини Ајачија, где су се некада израђивали „амфори“ — тестије, за оставу вина; где би од прилике требао да буде стари Ајачијо, — али то није тачно.

Урцинијум се налази у Кастелвекију, где се и сада виде трагови рушевина без значаја, или још вероватније у долини Орчина, у заливу Лиши. Извесно је, да је у средњем веку постојала варош, тамо где су виногради св. Жана, између пута Кастелучијо и брда Кастелвекијо. Она, као да није имала велики значај. Ђустинијани, у своме опису Корзике, писатом на крају XVI века, каже, да је она била тврђава, а не варош, изложена упадима варвара и честим препадима феудалних господара. Она је била предата, каже један споменик ајачијански 1 јануара 1575 Ђеновљанској Републици: „због суровости климе и крвавих ратова, који су је лишили становника!„

Благодарећи истраживањима ђенерала Хуга Асерета, данас се већ зна тачан датум оснивања Ајачија. Банка св. Ђорџа, после жестоке борбе противу Чинеркезија, пошто је порушила замкове Паола Лека и Ринучија де ла Рока, феудалних господара, оснива нови Ајачијо, на једну миљу јужно од старе

вароши, а на једној благој коси, названој: „Капо ди Бого“, на чијем се крају подиже нова тврђава, и с копна се ограничи појасом утврђења.

Племић Доминико Негроне, потпомогнут племићем Грегором де Грималдисом и Дамјаном Луксардом, испослатим да приступе радовима, дођоше у Ајачијо у суботу 14 априла 1493, да изберу место. У понедељак 16 априла исте године изабраше место за подизање замка, на врху де ла Лечијо,

Ајачијо. Префект Корзике у групи наше деце.

одступајући дефинитивно од намере да опет подигну варош на старом месту, сматраном као нездравом и тешком за одбрану. Протокол о овоме написан је и потписан на крову њиховог брода.

Камен темељац Ајачија метнут је првог понедеоника, 30 априла 1492 године, у 5 и четврт по подне, пошто је један ондашњи астролог, читао хороскоп нове вароши.

Милански инжињер, Христофор де Гандино, направи план Ајачија. Његов је рад у идућој години наставио Пијетро ди Наваро. Њихова је варош имала цркву, посвећену Часном Крсту. Држи се, да је материјал старе вароши употребљен за грађење нове, основане од Банке св. Ђорђа. Факт је, да о томе нема никаквих других трагова, сем „фонтане“ — чесме — св. Жана и рушевина, за које кажу, да су још постојале при крају XVIII века од старе катедрале, посвећене св. Жану, у чије су подруме биле костурнице.

При оснивању Ајачија, Банка св. Ђорђа, довела је на острво сто породица Лунеђана, да колико толико насели варош, која је тада једва бројала — седам стотина становника!

Нова варош била је тада седиште ђеновљанског комесара, који је имао неограничену власт на седам околних, онда малих срезова. — Повластицом од године 1575, Сенат је ђеновљански дао грб вароши Ајачију. Он је на плавом пољу са златним оквиром имао сребрни стуб, као постоље грба Ђеновљанске Републике, са по једним белим псом са обе стране, који су предњим шапама придржавали овај стуб, на коме је около био натпис: „Sic adjaceuses in Republicam Janneusem“.

У половини XVIII века овај је грб Републике био замењен другим, који је имао зрачну круну, а бели пси, тај симбол верности, заменила су два златна лава, симболи силе и храбрости. Стари натпис, као похвала верности старих корзиканаца Републици, био је изостављен.

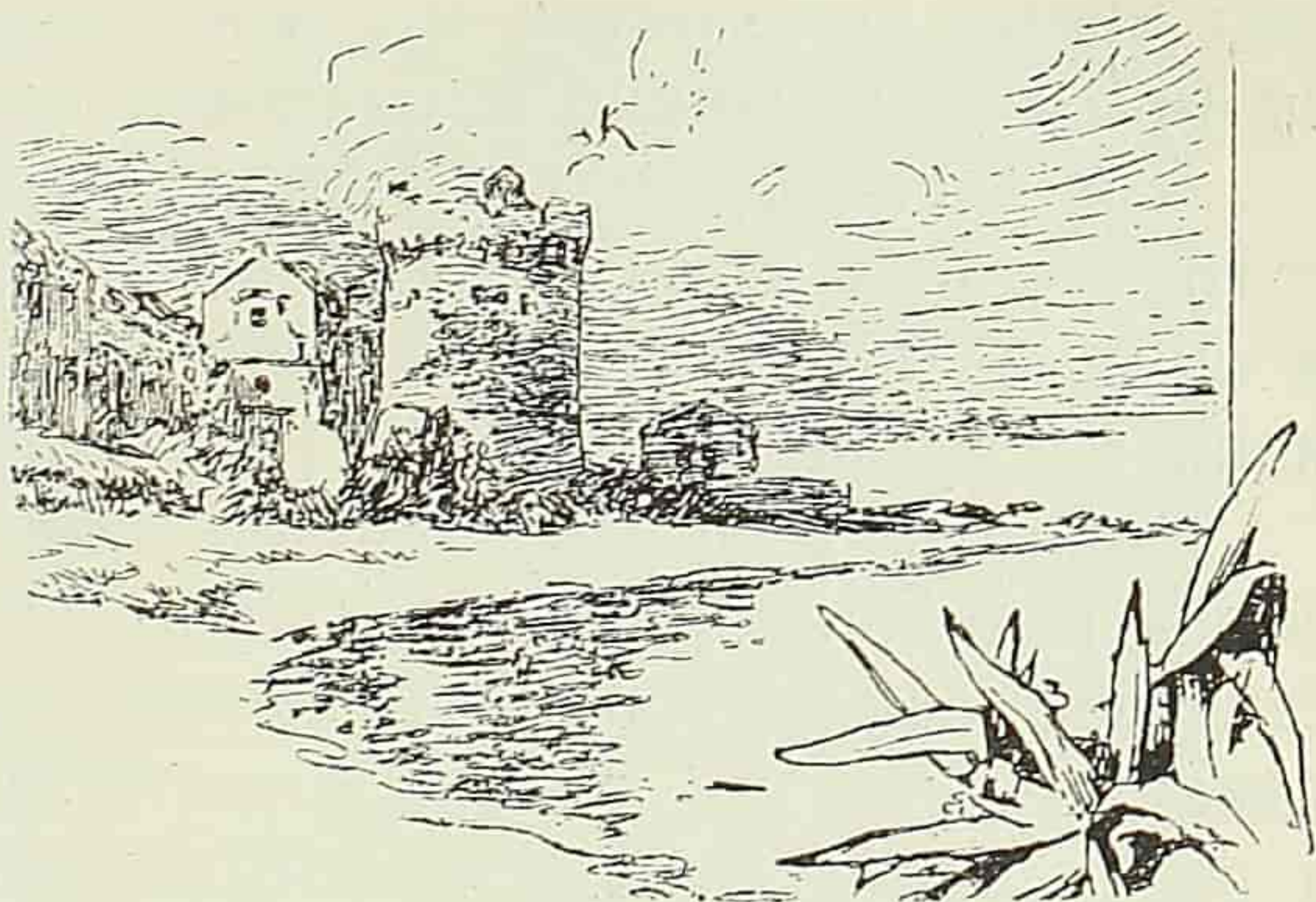
На шесет и једну годину после оснивања Ајачија, када средства за одбрану ове вароши нису још била довршена, *Сампијеро*, у име француског краља Хенриха II. заузео је варош. Француске трупе држале су је од 1533 до 1559. Корзиканци из унутрашњости у овом времену почели су насељавати варош, која је дотле била само ђеновљанска колонија. За време Француске окупације, Ајачија је било престоница острва. Тамо је резидирао Журдан де Ирсеј, храбри официр краља Хенриха II, главни гувернер острва. Ђенерал Отарна, командант француске експедиције, пошто је нашао да је тврђава, направљена од ђеновљана, сувише недовољна за одбрану вароши, подиже у 1554 цитаделу, скоро такову, као што се и данас види.

После уговора Катакомбресинског, Французи су уступили Корзику Ђенови (1559), — Журдан, који је изгубио своју младу и лепу жену, дону Емилију Челси у 1558, за коју су овде везане читаве легенде, јер се веровало и тврдило, да је она ванбрачна кћи француског краља Хенриха II. — са дубоком је тугом оставио Ајачија. „Највише га је у овој вароши задржавала, каже историчар Филипини, благост поднебља, лепота предела, праве и широке улице, плодно земљиште, леви вртови и т. д.“

На западној страни, а на цитадели коју је обновио ђенерал Отарна, узидана је једна плоча, на којој стоји натпис: „Анрих II. краљ и господар Корзике 1554“. Тачно се зна, да је та плоча нађена овде, у стану неке госпође Белини, у години 1777. До данас је остала тајна, како је она доспела у ову кућу, и где је до тада била постављена.

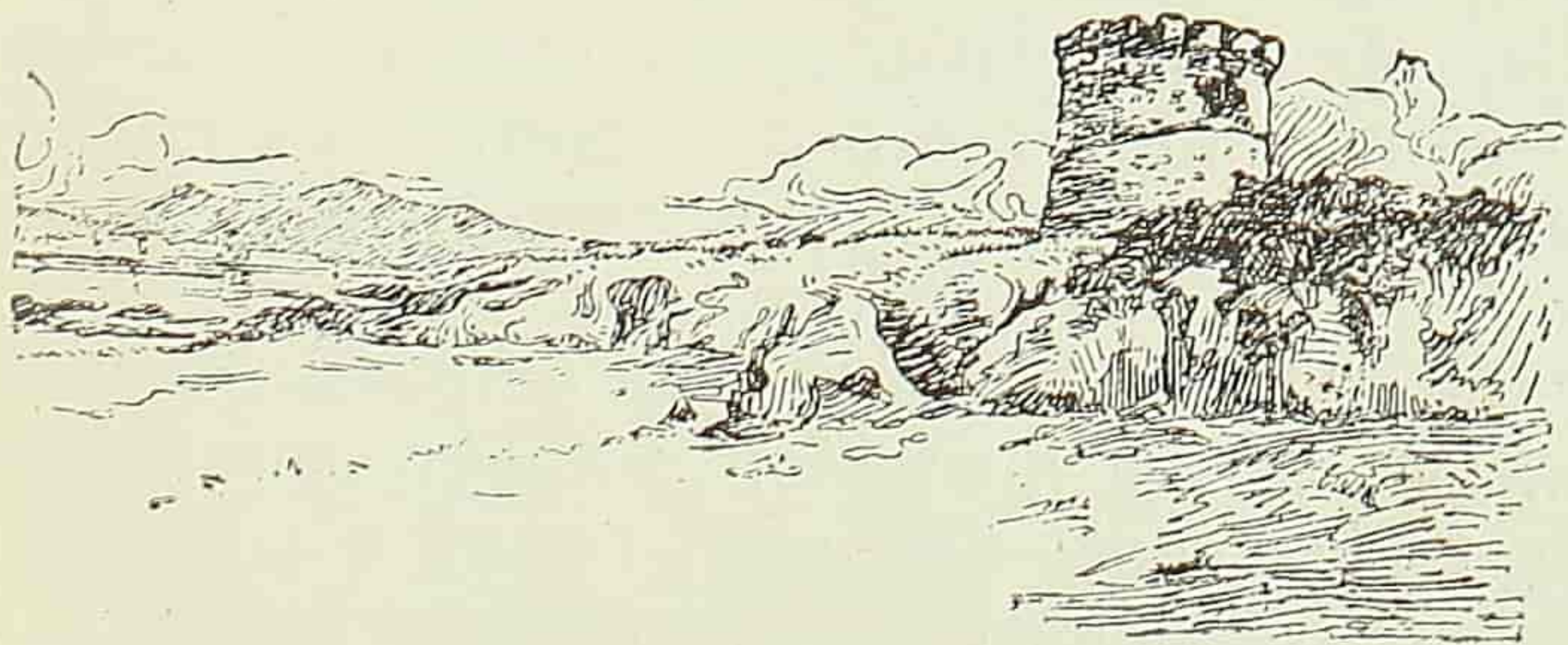
— У оно мрачно доба XV и XVI века, јаче се појавила, већ од давнина позната беда по приморским крајевима, која је обухватила сва мора, па чак и наше

Јадранско. То су били по злу чувени *гусари* који су смело и дрско пловили морима, нападали бродове, нарочито трговачке, пљачкали робу и путнике. Све што је у оном времену отпало од друштва, олош и нерадник, зликовац по крви и по професији, одлазило је у ову нечасну дружину, која је дуго, врло дуго пу-тујућем свету се-јала страх и трепет. У низу прош-лих векова читави томови књига на-писани су о њи-ховим злочинима.

Кула Ми-Ома.

Противу ових морских зликова-ца, устајале су чи-таве покрајине. Млетачка Република, кад је била на врхунцу своје поморске моћи, слала је читаве експе-диције противу њих, само да би, колико-толико обез-бедила своју трговину, која је у оно време била веома разграната... У неколико махова наступио је случај, кад су такве експедиције, од неколико десетина бро-

Кула Капшело.

дова, делом пропададе у борби са њима. Исту суд-бину имале су и остале експедиције, слате од Фран-цуза, Енглеза, Шпањолаца, Норвежана и Данаца. Чак су и Турски султани учествовали својим бродовима у борбу противу ове, да је назовем: „морске беде“, —

али готово увек без стварног успеха. Њихови бродови топљени су, послуга пљачкана и убијана, а што је најглавније, са ових је бродова било техничко снабдевање, за ове лутајуће „гусарске ескадриле.“ Најбољи ланци и ленгери, конопци и гвоздени диреци, у оно време врло ретки и готово немогући, снашани су на бродове гусарске и снажили их за даље борбе.

За време целог XVI века, гусари су господарили готово свима морима, сем леденим, где су због леда и оштрог климата слабо допирали, али ипак, с времена на време и тамо их је било.

Кад сам у јануару бродио на Корзику и пролазио поред талијанског острва Капри, преко од острва Елбе, сагледао сам на обалама, неколико тврдых, округлих камених кула, од гусара подигнутих, које су се још и сада добро очувале и остале као успомена на оно црно доба, када је господарило право јачег.

Из тога варварског времена, мрачног XV и XVI века, постоје и данас куле на обалама Кирзике. Оне се зову: „Кула крволочних“, „Кастело“, „Дела Кастани“, „Капо ди Муро“, „Ми-Омо“, „Кула Капитело“, итд. Само ове куле биле су пандан гусарима, јер су намењене и служиле становништву корзиканском, да се известе помоћу ватре са њих о опасностима, која им је претила врло често од ових...

Није било ни једног пристаништа, а нарочито на Средоземном Мору, где ови бандити нису имали своје јатаке, који су их милом или силом извештавали, кад који брод и у коме правцу има да путује и каквом је робом укрцан. На усамљеним острвима, као што су Капри, Елба, нарочито Монте-Христо, па и Корзика, они су имали своје магацине, где су поробљену робу у први мах односили, па је доцније преко својих агента, већином Грка, распродавали — да је опет у ком другом мору дограбе и поробе.

Кад се за часак пренесемо мислима у оно свирепо доба незаконске немоћи, тек онда видимо, какову благодет ужива данашње поколење, кад може себе и своју робу преносити у најудаљеније крајеве куда хоће, а да не стрепи, да ће бити на широкој

и пустој морској пучини пресретнуто од зликоваца са гусарских бродова.

— Време је збрисало са пучине ове морске разбојнике! За то има да се благодари Млетачкој Репу-

Корзикански чобанин.

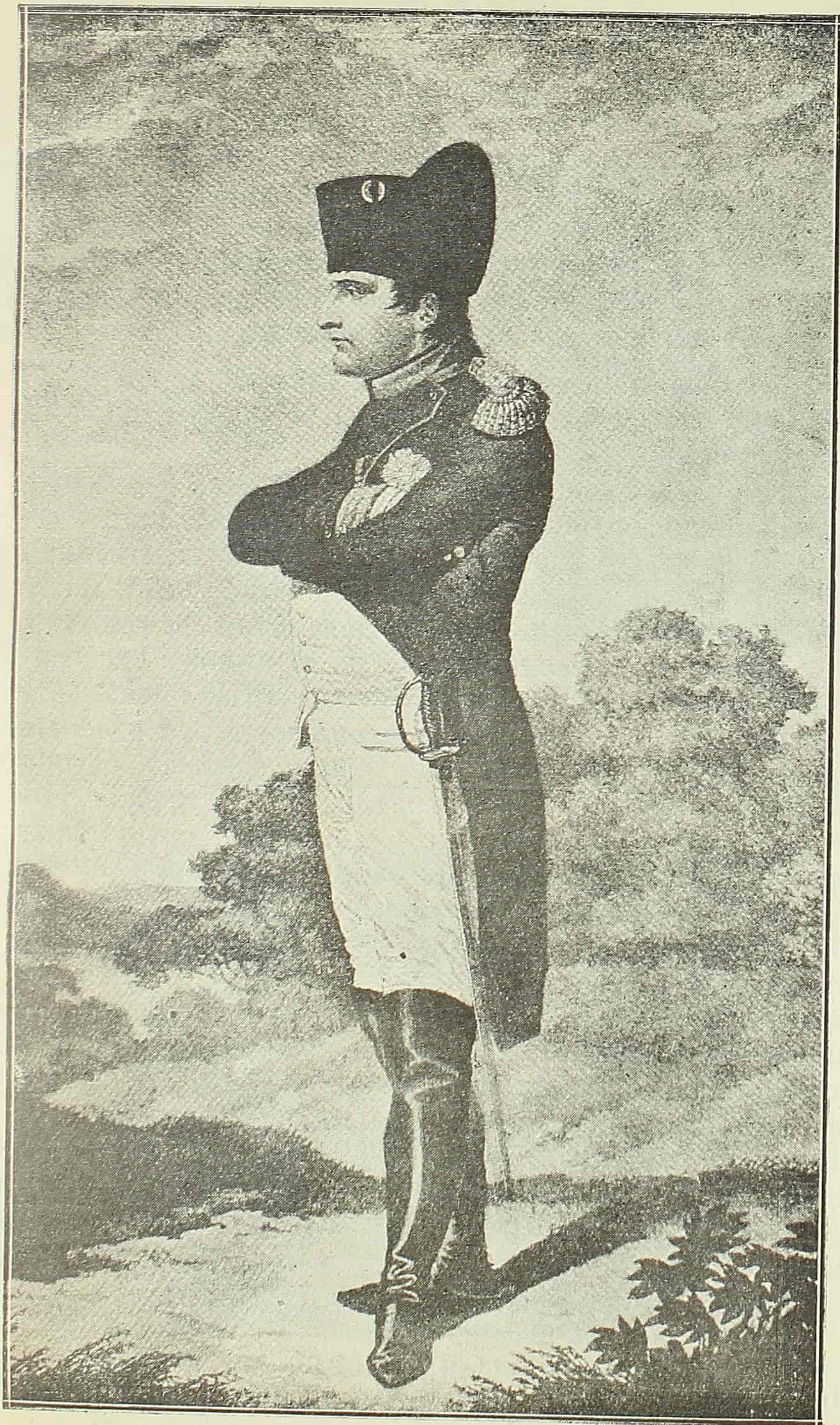
блици, која је највише учинила и жртвовала се да њих нестане. Част за ово хумано дело њој припада.

Она их је гонила и пропадала; понова улазила у борбу, ништила, немилосрдно убијала и бродове им топила. — При крају XVI века, гусарима је у Јадранском и Средоземном Мору одзвонило. Готово их је и понестало. Оно што се још било одржало, сишло је доле ка Сицилији и Сардинији, доспело до обала Шпаније и Африке — и ту ишчезло... Имена гусарских арамбаши изгубила су се. Утонула су у море, заједно са својим бродовима — као да нису ни постојали...

У XVII веку, гусари су се опет делом појавили по где где по морима, али не више са онако дрском жестином као некада. Њихових ветерана, старих, дрских морепловаца и осيونих нападача — више није било, те су и ова друштвена недоношчад, морала врло брзо утонути у море као и њихови родитељи: страшни Брабантинио, немилосрдни Васперећи, лукави Ле Бонето, крволочни Скиноло, незајажљиви Алканино и остале гусарске по злу чувене харамбаше...

Хроничари оног доба бележе: да је послуга ових разбојничких бродова, седам десетина од сто била од синова из добрих породица. Било их је и са неоспорним племићским титулама: Француске, Енглеске, Шпаније, Холандије, Германије, Норвешке и ондашње Италије. Јасно је, да су то били они типови, који су одбачени из ондашњег друштва као неваљалци. Одгурнути, они су, лутајући по свету, тражили средстава за што угоднији живот, па су упадали међу гусаре, а будући интеллигентнији, брзо доспевали до старешинства на бродовима и као команданти, чуда чинили од храбрости и насртљивости. Научени на добар и угодан живот, они нису презали ни од чега, само да дођу до што обилније пљачке. Ови мрачни средњевековни типови, на сваки начин били су већином изданци феудалних господара, чији су родитељи на копну завршили своју епоху, — а синови продужили на морској пучини борбу противу права човечанских...

— Но, све узалуд! Груба сила, на неморалној подлози, још у своме зачетку осуђена на пропадање, клонула је: о њој су само језиве приче остале све до данас!

Наполеон Бонапарта.

— Море је све прогутало!

...Оне куле, које су овде по приморју подигнуте ради заштите од гусара, очувале су се, те и данас постоје. Ове утврђене стражаре, саграђене по угледу на ђеновљанску архитектуру, округле су, изузимајући две три, као на пример оне у пристаништу, које су четвртасте. Поједине су сада преправљене у куле светиље, — те опет служе хуманом циљу...

— Ајачијо је учинило брзе напретке од краја XVI до XVII века. Религиозне зграде и школе, из тога су времена.

Кад је у години 1656 куга пустошила ово место, онда општински Савет учини завет пред нотаром Скафом и прогласи „Девицу Милосрђа“ за заштитницу вароши. Зато се сваке године од тада, један дан у половини марта слави у Ајачију са великом свечаношћу.

Французи заузеше Ајачијо 1730, помоћу експедиције ђенерала Манбоа. Под ђенералом Паолијем, адвокат Масери и његов син, покушаше да се дочепају цитаделе Ајачија и за то овај колико одважан, толико и дрзак покушај платише главом. Овога храброг родољуба, корзиканца Масерија и његовог младог сина не треба осуђивати, но при помену њихових имена треба капу скинути, јер су они у истини дивови били! Они су Корзиканци, то треба прво знати, елита његова, која се није могла одмах, у маху помирити, да на своме тлу гледа туђине. Они су тежили, као и многи други синови Корзике, и пре њих, да њихово острво добије своју самоуправу, али у залуд; крв су нештедно проливали и исписали славне странице у Историји Корзике, — али нису могли успети. У овој племенитој и часној борби, они су запливали у своју крв, па их с тога треба и поштовати. Да су победили, били би велики и славни, али, ипак, и овако у народу своме нису заборављени...

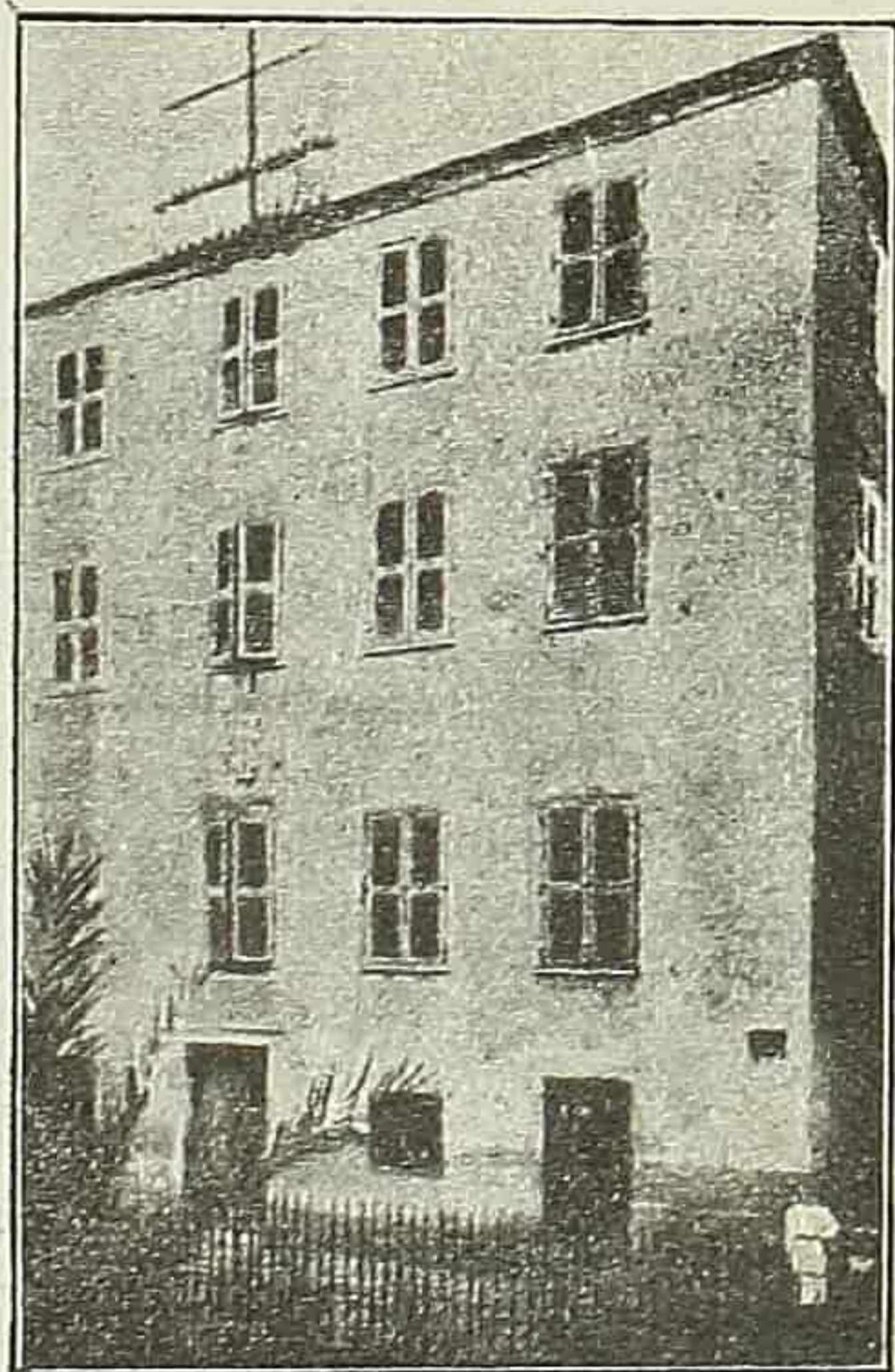
После пораза корзиканаца код Понтенуове, Корзика је постала засебна државна област под управом Француске. У овом времену у највећој вароши на острву, Бастији, био је командант гроф Марбеф, а у Ајачију, главни војнички штаб.

Лука Целовић

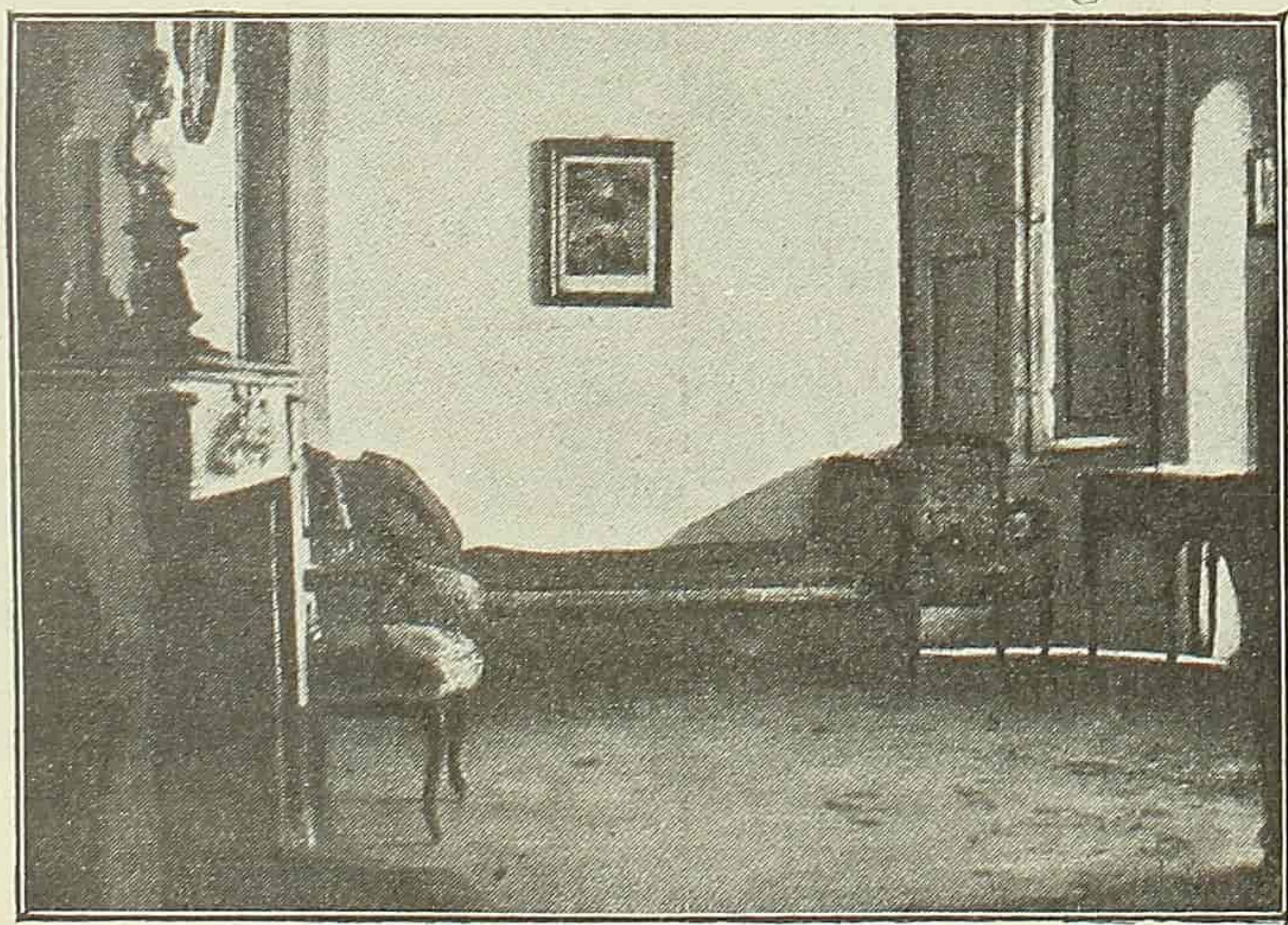
— Обишао сам целу варош, Забиривао сам у сваки њен кутак. Хтео сам све да запазим и да за-режем у памети свако њено истакнутије место Историјом забележено, те да о њему могу што тачније и опширније писати. Осећам, свестан сам, да су ово последње шетње кроз ову лепу варош, јер сумњам да ћу је више видети, пошто ме пути воде далеко, Отаџбини мојој, која је стотине миља удаљена од овог драгог острва...

Кад сам полазио за Ајачијо, један од главнијих циљева био ми је, да овде што више дознам о Наполеону, и да видим гнездо, одакле је излетео његов Геније, и дао свету нову епоху...

На Наполеона овде подсећа свако место. Готово свако одраслије ксрзиканче, које прво наиђем на улицу,

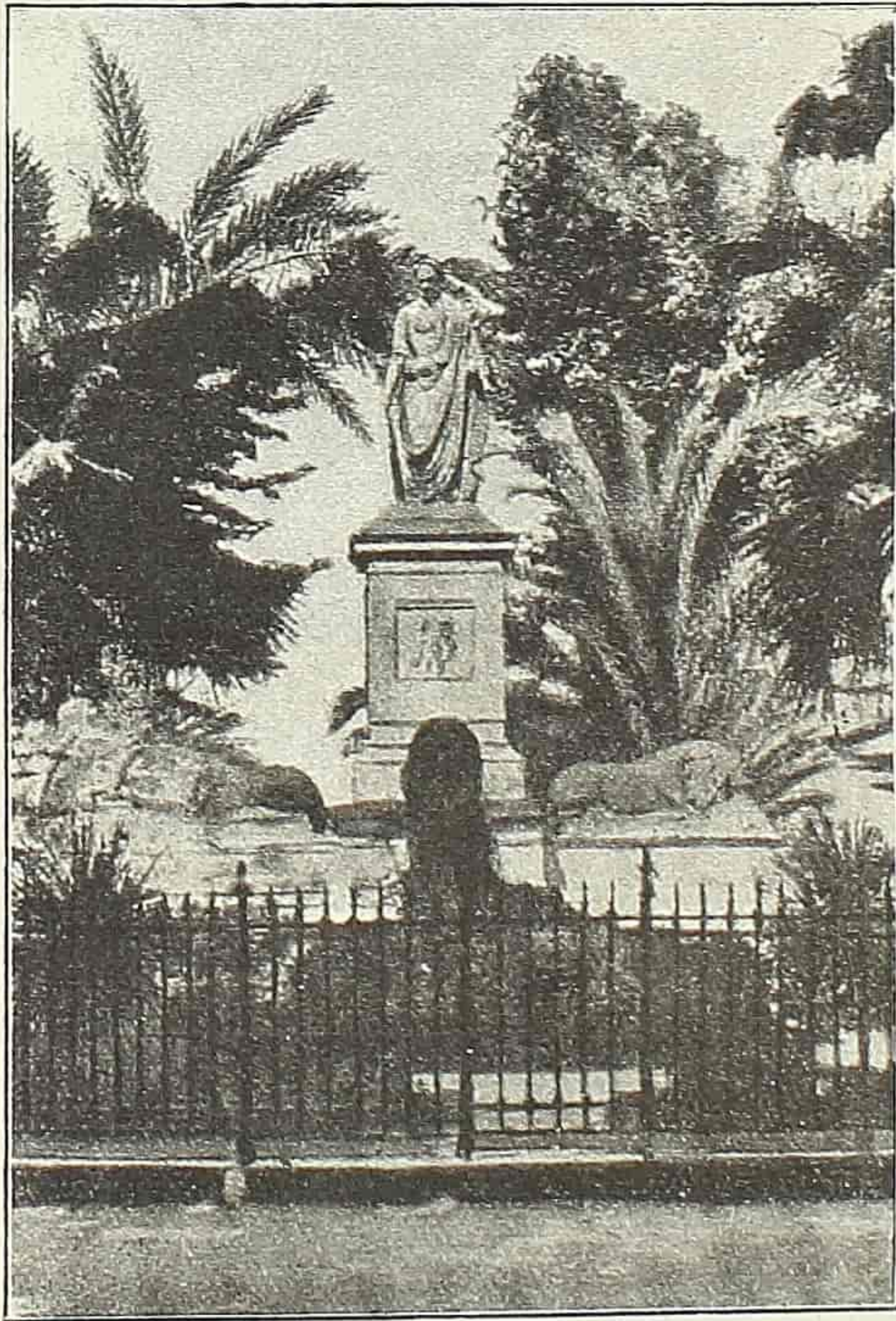
Ајачијо. Кућа Наполеонова.

Ајачијо. Соба у којој се родио Наполеон.

зна да ми брзо наслика Наполеона у каквој хоћу његовој пози: било то као младог артилеријског официра,

ђенерала са и без шинела, на коњу, у ходу, са корбачем у руци, у сјајној Императорској порфири или са оном опште познатом позом, кад далеко од своје свите, дубоко размишљајући, посматра ток борбе! Цео овај свет живи у духу и дандањи са њиме, — а тако ће бити и за све остале векове. Традиција,

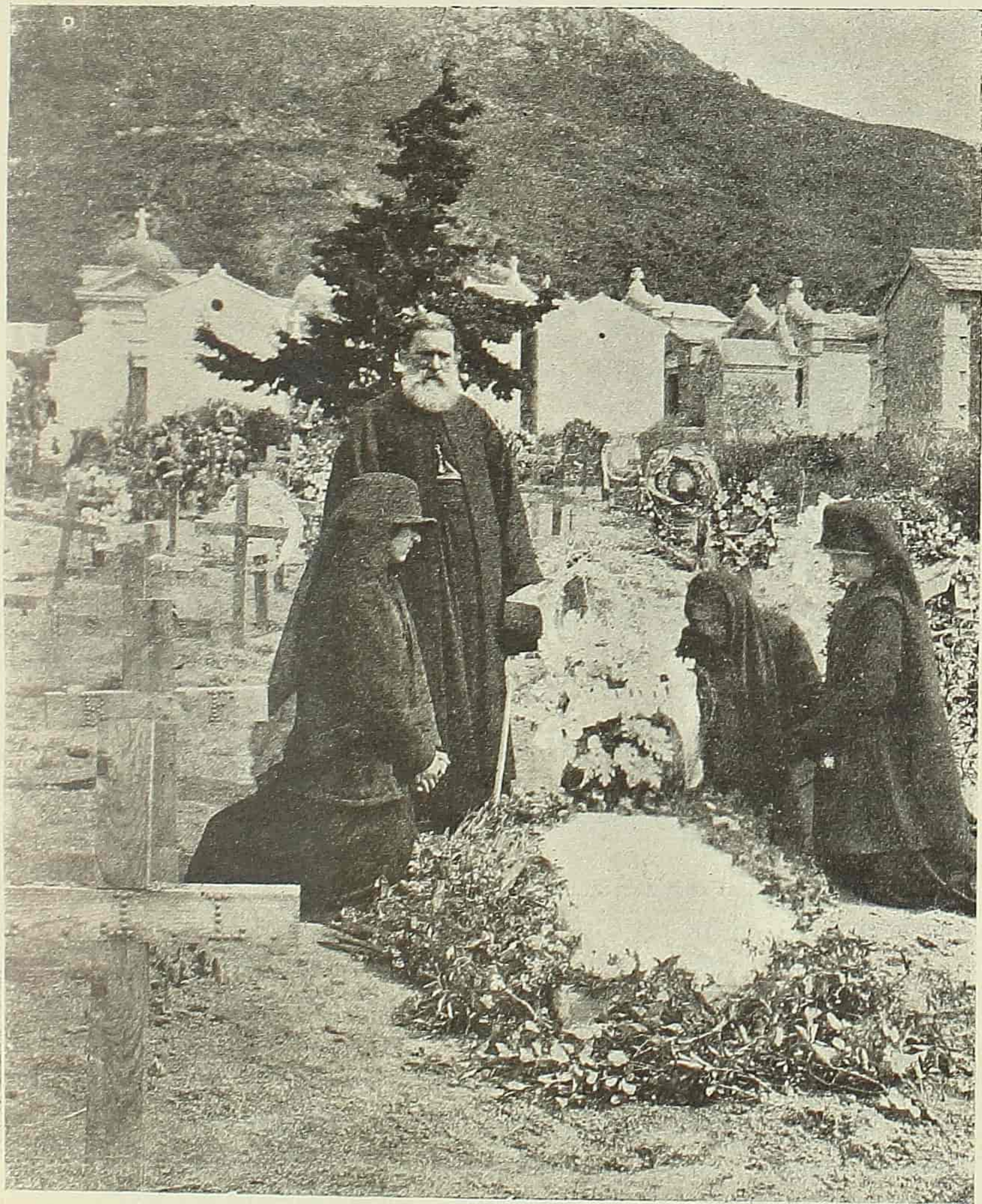
Ајачијо. Статуа I Конзула.

успомена на Наполеона, уздиже и душевно храни овај добри народ. Ови су горштаци поносни што је Наполеон њихов земљак... И заиста, имају се чиме и поносити! Оне песме, очуване из старина, а сваким даном и принављане, које свако овде зна да цитира, доказ су њихове дубоке љубави према овом великом војсковођи. Векови ће прохујати, ломиће се један за другим, али трајна, вековна успомена на Наполеона — никада овде неће ишчилети...

— Наполеон се родио овде 15 августа 1769 године, мало после освојења Корзике од Француза. Под ђенералом Паскалом Паолом, његов отац, Шарл Бонапарта, вршио је дужност државног секретара. Он се доцније помирио са француском окупацијом и постао адвокат у Ајачију.

Знам да си доста читао о Наполеону, али хоћу да ти сада освежим успомену на њега, и да ти одавде, са овог места, где је он рођен, пружим у кратко биографију његову, која је толико занимљива да свакога мора увек да заинтересује, па ће на сваки начин и

тебе. Хтео не хтео, ја ти то морам писати, јер овде нема места које није везано успоменом за Наполеона и његову фамилију; а сва остала места, која су у тесној

Ајачијо. Српско гробље.

вези са њима, намеравам да обиђем и том приликом видим лепоту, чије се дражи, кажу, упијају у душу човечју...

Наполеонова способност за брзу одлуку и необично јака енергија, опазила се за време нереда у Ајачију од 8 до 12 априла 1792, изазваног старим антагонизмом између ајачијанаца и националне гарде. Његови противници успели су тада да га сруше. Он оде у Париз, врати се у војску и августа 1792 буде наименован за артилеријског капетана. Али он није мировао; издејствује одобрење и поново се врати у Ајачију и узе учешћа као шеф артилерије у експедицији Мадолене, која се жалосно сврши 1793 године.

Паоли подиже револуцију противу Француске, те је Наполеон морао отићи у Марсељ са целом својом породицом, јуна 1793, и тада се одликовао при заузећу Тулона.

Ово су кратки потези о првом ступању Наполеоновом у јаван живот. Они су, као што се види, били разнолики и бујни, као и цео његов доцнији живот, који је проткан само ратовима. Он је у своме животу мало имао мирних часова — њих је, нажалост, нашао тек кад су му крила била саломљена, и кад је, не својом кривицом, изгубио битку на Ватерлоу и доспео на острво св. Јелене, где је његов велики Геније и угинуо... — Наполеон је умро од рака у стомаку, од исте болести као и његов отац. Он је, истина, физички подлегао од ове опаке болести, али душевна бољка била је јача, силнија од ове... Она је немилостиво, постепено, свакодневно, саламала овога дива: увређени понос убио је овог великог војника! — Онај, који је измислио ону грозну казну, да се Наполеон Бонапарта стави на пусто острво св. Јелену, где ће постепено ишчезавати, док са свим не угине, мучитељ је, и раван је, у историји, само крволочном Нерону! Према овом великом војнику, чији је Геније био силнији од *целe оне гомиле војсковођа*, који су га само *случајно* победили — требало је поступити са више поштовања и пијетета. Са војником требало се војнички поступити, а не приређивати му шестогодишње душевне патње...

— Овде се налази кућа у којој се родио Наполеон у улици св. Шарла, на којој више врата на улазу

пише: „Наполеон I рођен је у овој кући 15 августа 1769 године“. Кућа Наполеонова саграђена је још у почетку XVII века, и у то време имала је два спрата, а у време Наполеоновог рођења, била су три спрата, као и данас... Нетачно је да су по бегству породице његове 1793 његову кућу запалили Паолисти. За време Наполеоновог детињства, његова фамилија становала

Ајачијо. Група наших избеглих свештеника.

је у I и II спрату, а на трећем био је Антонио Пацо, рођак Наполеонов, са својом женом.

Напоменуо сам да на тргу „Дијамант“ има споменик Наполеонов од бронзе, са његова четири брата. Споменик представља Наполеона на коњу, у костиму римског Императора. У руци држи глоб (лопту земљину), а око њега су његова четири брата, такође у истом костиму. На споменику има једна бронзана плоча са натписом: „у сећању на Наполеона I и његова четири брата, Јозефа, Луцијана, Луја и Жерома, захвална Корзика под владом III Императора.“ Овај споменик откривен је 1865 старањем принца Жерома,

Затим има и статуа „I Конзула,“ на тргу „Полимер,“ са четири лава, вајана у граниту од Жерома Мамиоли, где из лавовских уста тече вода (извор). Ова је статуа од белог мрамора, висока до три метра, поклон од кардинала Феша, откривен 15 маја 1850 год.

Био сам и музеју Наполеоновом на тргу „Полимер“, који је смештен у згради општинској; камен темељац му је положен 1826 године. Овај је музеј отворен сваког дана, а у њему се, у главном, могу видети разне слике и уметнички радови, који чувају успомену на Наполеона.

Катедрала Ајачија може се назвати: кошницом старина. Ко доспе до удаљеног Ајачија, треба прво да обиђе ову старину, па тек после да продужи шетњу по вароши и околини. Кад се овде уђе, човек се збунује и незна где прво да погледа, тако је то све занимљиво. Она је довршена 1793. У овој заиста величанственој цркви налази се с леве стране капела, коју је саградио у петнајестом столећу Пјер Паул Орнани, славни корзикански пуковник, као успомену на свога јединог сина. Капела има један суд од мрамора, (вазна), где је крштен Наполеон 7 јула 1771; на углу с леве стране, на једном четвртастом стубу, има једна камена плоча од црвеног корзиканског мрамора, на којој су угравирани ове дирљиве речи, које је Наполеон изговорио на Св. Јелени 29 априла 1821. године: „ако се буде прогањала моја лешина, као што сам ја прогањан, жеља ми је да будем сахрањен код мојих предака у катедрали у Ајачију.“

Велики и славни Наполеон, у последњем моменту, кад је дух остављао његово тело, жудео је за својом Корзиком и својом породицом. Тежио је њој, јер је у овој катедрали била фамилијарна костурница *Бонапарше*.

Жалим Наполеона што му ова последња жеља није била испуњена... Жалим њега... али шта да кажем за Српски Народ, који је сада прснуо по свету, да својим костима сеје гробља у свима његовим деловима? Ми смо тек јадни изданци тога народа, који лута из места у место; ми болујемо и умиремо са жељом, да нам кости буду у нашој земљи, — али оне

остају по путу, у дубини морској или по гробовима знаним и незнаним... Историја се поновила и покосила толико самртни жеља читавог једног народа, да и Бог Саваот, кад их саслуша мора да задрхће...

Ми и даље носимо наш крст на плећима... Идемо Голготом и вапијемо милост Божју, да нам дâ станка, да нас милостиво пригрли — па ма и *мршве* стави у нашу груду, која је тако лепа, така лака...

— Опрости, Велики Геније, што нас сићушне створове, изданке далеке Србије, земље паћеника, упо-ређујем с тобом, али, знај, да смо и ми, у поколењу, које је после тебе дошло, — били равни теби, јер смо волели и волимо своју груду, као што си ти волео Француску и твоју Корзику!...

— Кад се, тамо Горе, сретнеш са којим од нас, приђи му и реци: волео сам, волео си своју земљу, — ходи у мој загрљај! И кад си био на врхунцу своје моћи, кад си народима господарио, никада ниси часнијег створа на своја прса ставио...

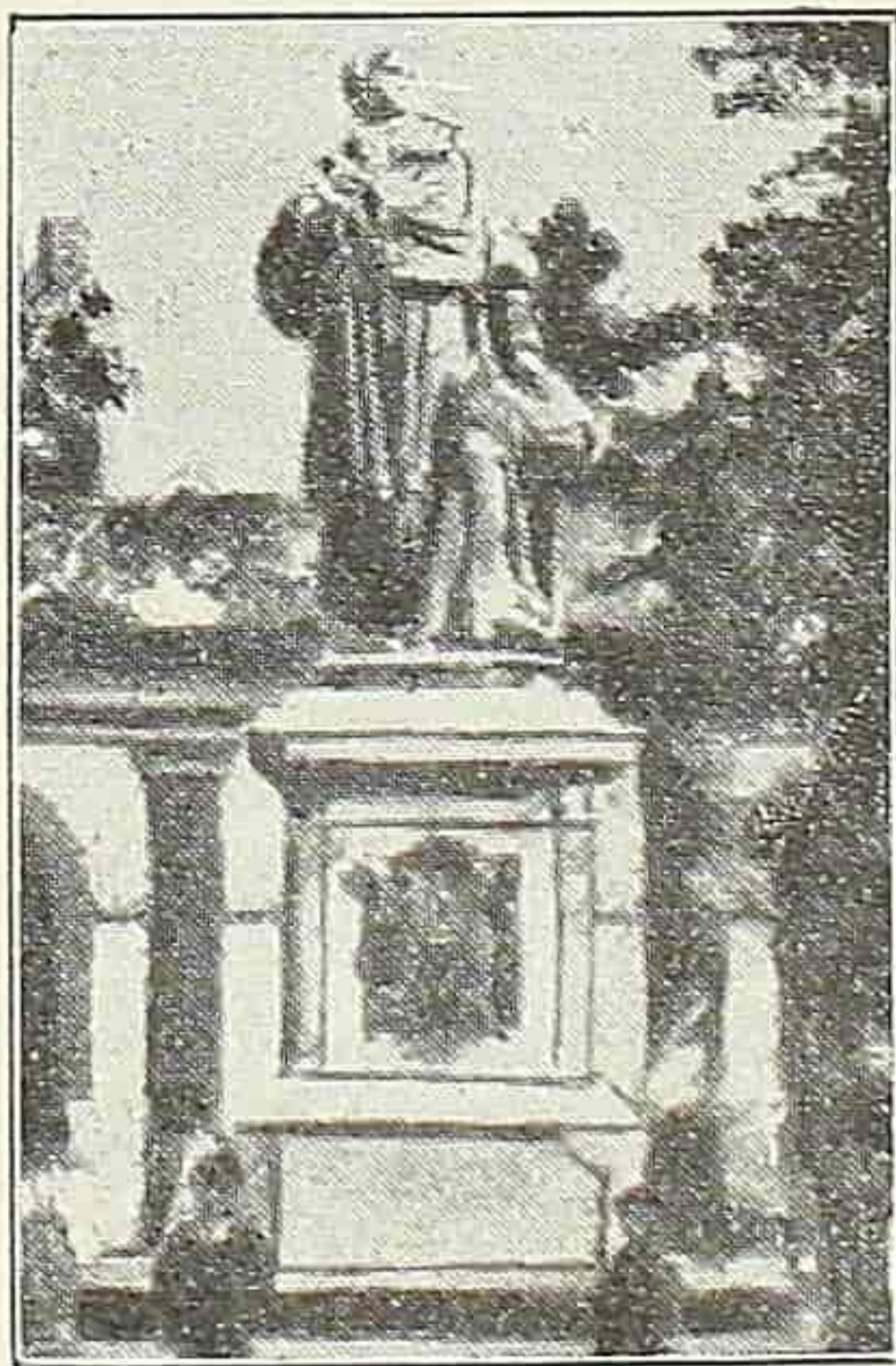
Нека су ти у аманет браћа наша, која су сада са тобом у друштву твојих земљака: штити их, јер они крвљу својом залише многа бојна поља, на којима је претила опасност да и твоја Корзика, ово мило острво, буде поново подјармљено туђину... Доста је било! Корзика је много патила од наметнутих господара и ти си то осетио са својом породицом. У времену твога рођења, она је била на прелому. Родио си се кад си требао, јер си на време стигао, да енергијом својом пресечеш Гордијев чвор, који векови нису могли да разреше и пресеку... Године: 1791, 1796 и 1798, решиле су судбину твоје Корзике. Патио си и ти, и твоја породица, али си и успео. Туђина данас, после прохујалог века, нема на твојем прагу...

— *Корзика је данас Француска, чији си ти Геније био и осшао за векове!*...

— Нико те никада срушити неће... Векови ће промицати један за другим, одлазиће у бесконачност, а твоја успомена, твоје име, твоја силна енергија и љубав према Отаџбини, сјаје и сјаће најдражијом светлошћу свима поколењима што наступају...

— Идем, лутам по красном Ајачију. Сваки ми је кутак његов мио. У сваком углу његовом ја нађем себи задовољства. — Тако једном, шетајући, измакао сам далеко од вароши и стигао у Саларију, удаљеној одавде четири километра. — Овде има један извор одакле је чаробан изглед на залив Ајачија. Овај се извор зове Саламандра; легенда вели: да је у своје време ту било легло даждевњака!

Јаче трениран у пешачењу, одмах сутра дан, пешачих готово седам километра и стигох до места

Ајачијо. Статуа кардинала Феша.

Милели. Овде сам нашао дивну маслинову гору, која је некада била својина Наполеонове породице. Овде је Наполеон за време свога одсуства, као млади артилеријски официр, долазио врло често у години 1791, кад је отпочео свој чувени напад противу Матеа Бутафоке, ондашњег чувеног народног посланика. Интересантно је, да су се овде под свим маслинама, одмах после две године склонили рођаци и рођаке Наполеонове, Летиција Ромолино, Мариона, Паулина Бонапарта и кардинал Феш, од својих противника

Паолиста. После повратка из Египта, а за време свога бављења у Ајачију, Наполеон је овде долазио 2 и 3 октобра 1799 са Ланом, Миратом и адмиралом Гантеом.

Лутајући око Ајачија, отишао сам још и даље, уживајући у свему што сам тамо видео. Једнога дана доспео сам и до деветог километра, чак до ушћа реке Брунели. Ту сам сагледао округлу кулу Капители, коју су подигли ђеновљани, кад су били у напону своје снаге. Овде у овој и сада добро очуваној кули, склонила се Наполеонова породица за време терора Паолиста, одакле се после укрцала на брод и стигла у Калви 3 јуна 1793 године. Улазио сам у ову кулу, био сам у одељењу где су они преноћили само једну ноћ, у страху за своје животе — па се у маху сетих

нас, српских изгнаника, који смо низ дана и ноћи провели по албанским каменим кућама и шталама, потпуно предани Арнаутима на милост и немилост, који су нас по негде и мрцварили, онако гладне и изнемогле... И овде се, у овом случају Историја поновила, само што је она у овом културном веку била свирепија и односила много више људских живота но онда, кад је култура била тек у своме развићу. Па ипак, фамилија Бонапартина била је срећнија у своме бегству, јер је бар имала хлеба и срећно избегла од разјарене масе, — а ми смо страдали и много, врло много крви пролили по албанским кршевима и костима посејали оне врлети...

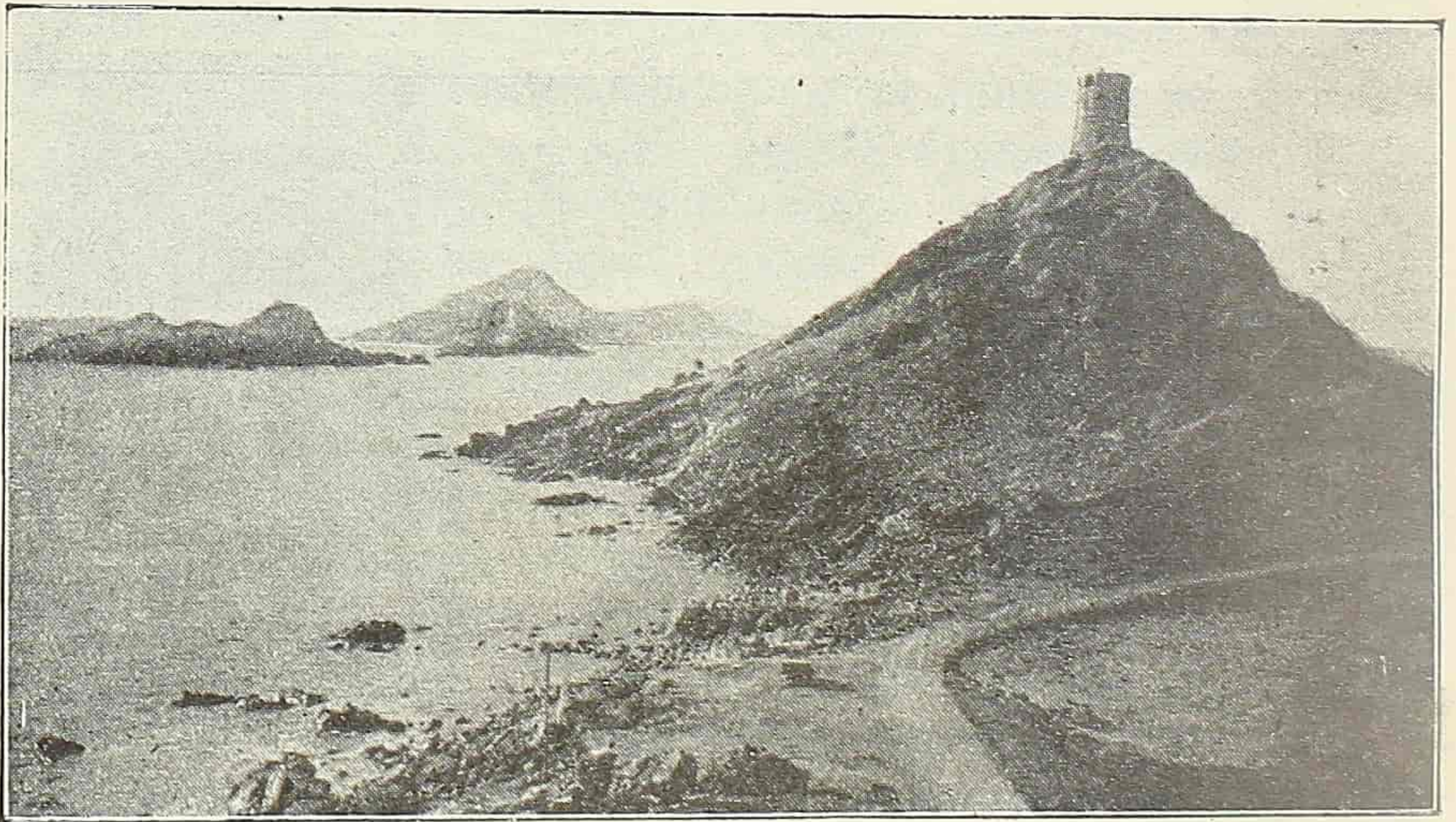
— Кад сам се враћао из ове Ђеновљанске куле, свратио сам у грчку капелу, која је од Ајачија удаљена три километра. Она се зове грчка зато, што је у њој вршила верске обреде грчка колонија, која се некада овде налазила. Ову је капелу подигла 1632 удова Арталија Пацо ди Борго, жена Паца Емила ди Борго, команданта папских трупа на Корзици 1619 године. Ове придошлице из Грчке по предању које се овде одржало, служиле су ондашњим гусарима као јатаци у њиховим прљавим делима. Па зато је штета што је оволики новац утрошен за ову грађевину... Србима су Грци у већини несимпатични, па и они најотменији, који ће нас увек снисходљиво поздравити — и одмах затим смерати да обману...

— Кажу, да је Св. Петар рекао: „кад са Грком говориш, држи штап у руци!“

*

У ранијем писму напоменуо сам, да су ми књиге Алфонса Додеа нарочите биле миле и на срећу дознам, да је овај велики писац у години 1867 проводио по неколико недеља на острву великог Сангвинера, које је одмах до Ајачија. Био сам на њему. Оно је велико 34 хектара; има кулу светиљу првог реда и поморски телеграф. Доде је описао ово острво у својој књизи: „Lettres de mon Moulin“; назвао га је: „црвеним и дивним!“ Поред овог острвцета има још и друга три, која нису ништа друго до огромне стене.

Принц Наполеон Жером, који је умро у Риму, марта 1891, захтевао је, да ту буде сахрањен. „Кад већ не могу бити погребен у Паризу у Дому Инвалида, рекао је у своме тестаменту — ја желим, да то буде на Корзици, на једном од Сангвинерских острва, на уласку залива Ајачија. Мој споменик има бити прост: пирамида од корзиканског гранита, која ће гледати на море, покривајући мој гроб у стени. Овај споменик, шибан ветром и потресан морским тала-

Ајачијо. Сангвинери.

сима, биће симбол мога живота, тако бурног, тако мучног!“ ...

Ондашња влада успротивила се извршењу ове последње жеље принца Наполеона. Питам се, чудим и размишљам: зашто ову жељу самртника не испунише? Па шта је овај јадник тражио нешто више, но да његове кости буду сахрањене у његовом завичају! Не знам, нити ми треба да знам, ко су и какви су људи онда били на управи земље, али ма који да су, они су били тако ситне душе, да их треба све од реда жалити. Да имам неку моћ, ја бих их све сад покопао, јер верујем да су се већ уклонили с овог света, — и сабио у једну камену чуку, на једном од ових

малих камених острва и оставио да их таласи деценијама преливају и хуком потресају... Кад би они могли некако да осете трес морских валова, који би им кости дробили, тек би онда појмили: да принц Жером, последњи изданак фамилије Бонапартине, није тражио никакве нарочите почасти за своје мртво тело, већ само да оно буде на своме тлу, па ма било и шибано таласима, онде увек немирна мора...

— Ова острва својина су фамилије Понте. Име Сангвинери, што значи крвава, добила су с тога, што су ту били страшно потучени у VIII веку Саразинци, и ту се многа крв пролила.

У близини Ајачија, на 12—14 км., налази се замак Пунте. Саградио га је војвода Жером Пацо ди Борго и његов син Карло (1886—1894), а што је интересно, материјалом од срушених Тилерија, које су једним делом гореле 1871 године. Ова величанствена зграда има сутерен, партер, један спрат и висок кров уметнички израђен. Партер је украшен групом „Четири годишња времена“, од Дебоја, донетом из Париза из старе општине. У партеру има једна сала дуга седамнајест метара, а толико исто и висока; она је израђена у стилу Хенриха II. С леве стране налази се биста амбасадора Пацо ди Борго, од Пистуречија, а десно су мраморне степенице за горњи спрат, опет у стилу Хенриха II. Врата од овог великог салона, украшена су најлепшим декорацијама, са таваницом од вајаног дрвета. Камин је од мрамора, рађен према копији оног из чувеног замка Вилерој, који се сада налази у Лувру. На зидовима су слике: Наполеона у 1815; Паца ди Борга; папе Клементa VII и Паскала Паолија.

У трпезарији узидан је велики камин у стилу ренесанса, висок четири метра. Таваница и зидови украшени су оружјем фамилије ди Борга. За тим има мањи салон у стилу Луја XV и библиотека са разним старим делима. Овде се може видети и порцуланска вазна израђена у Петрограду, поклон ди Боргу од руског цара. Ова је вазна уметничка драгоценост.

На првом спрату је галерија слика са уметничким сликама: Адам и Ева, од Јулија Ромена; Пејсажи, од Салватора Розо и св. Августин и Анђео, од Гершена.

Замак је окружен величанственим парком. Кад човек дође овде, њему све прионе за око и тешко се раставља од овог лепог места. Кад је овај парк подизан, није се жалио ни новац ни труд. Све је то раскошно расипано, али је и створено ремек-дело. Оне, на главном улазу широке алеје, засађене с обе стране цвећем, које се протежу у дубину колико око сагледа, дају величанствен изглед целом парку. Са те главне алеје, која има неколико великих „рундела“, одвајају се мале дискретне стазице, које су просто начичкане пикантним клупама, дубоко увученим у вињагу и обвијене њоме и неком врстом врежастог цвећа, налик на „јапанску ружу“, која цвета, готово, у свако доба године. Дражесна лепота овога парка нагнала ме је, да овде останем цео дан. Кад сам требао да напустим лепо замак, шетао сам по овом рајском парку дуго, врло дуго, тужан што ово чаробно место остављам — и то, на сваки начин, завек...

После дводневног одмора, од силног пешачења, опет сам био оран за пут, али пешачити више нисам могао, но сам морао најмити кола и тако стигох у *Гаро*, место удаљено од Ајачија двадесет и један километар.

У средњем веку, овде су били на брежуљку феудални замци племића Рока и Бјанка. Од тих замкова данас постоје једва видни трагови. Овде се сада налази црква, у којој је била сахрањена глава Сампијерова. У народу и сада постоји предање, да је ондашњи гувернер Корзике, Ђорђе Дорије, у години 1569, наредио комесару Ајачија, да узме главу Сампијерову, која је била изложена на бедему тврђаве и сахрани је у овој цркви. Много доцније, после три столећа, у години 1838 или 1840, млади Франсоа Пералди са своја три друга, нашао је у једној шкрињи у овој цркви, једну дрвену кутију, у којој је била једна мртвачка глава, а на заклопцу кутије писало је: Сампијеро. Ту су кутију бацили у поток Горо-Сатано;

али како је преко ноћ пала јака киша, то је без сумње бујица однела мртву главу Сампијерову... Овде је, из сујеверице, постојао неки давнашњи обичај, да се у времену суше, носи по пољима каква мртвачка глава човечја и после тамо и остави; ова деца, фаталним случајем, не нађоше ни једну другу, већ Сампијерову, а незнајући ништа боље — бацише је у први поток на који наиђоше!...

Гаро има лепе и романтичне пејсаже. Куће, ози-дане по каменом гребену, изгледају као и оне у Ал-

Ајачијо. Наша деца у парку.

банији. Ове су куће, као и оне у Албанији покривене сивим, широким каменим плочама. Овде сам приметио, кад се мештани поздрављају, они, исто као и Албанци, наслоне образе; то им је као пољубац код наших Шумадинаца. Овај обичај, са хигијенског гледишта није рђав. — Овде свет невероватно мало говори и никако не поздравља мимопролазнике. Дошао сам до закључка: да су горштаци свуда једнаки, па били они из Албаније, Србије, Корзике или Црне Горе... Али једно сам овде добро уочио: да је овај народ неверо-

ватно доброг здравља. Не видех болесника од грудне болести. Изгледа ми да живаљ овде изумире само од старачке изнемоглости. Сасвим ми је овде обично видети крепког старца од 80—90 година, малог, здепастог, коштуњавог, са кратким вратом, а са широким плећима, где се пентра по серпетинастим путевима, чепрка нешто око винове лозе, окопава поврће или снаша са брегова корпе пуне неранџи, нефли или мандарина...

Народ је овде сиромашан због каменитог и неродног земљишта, и онда му се није чудити, што одлази у веће вароши, или напушта свој завичај по неколико година и иде на континент да спечали коју пару и донесе својој породици.

— Ставио сам себи у задатак да видим целу околину, да ми не остане ни један кутак незапажен, па то равносно отаљавам и налазим себи у овом заиста заморном путу, пуно душевног задовољства.

По лепом, мајском јутру, мој је ауто летео по равном друму Ајачијо-Бастија. Кад сам из Ајачија прошао улицом „Наполеоновом“, и изашао на овај друм, сагледао сам касарну св. Франсоа, коју је подигао Луј XVI у години 1786. За тим се сагледа величанствена зграда префектуре, општинско позориште, дивне грађевине озидане у првој половини прошлог века, под управом префекта Лонтивиа. Палата Правде довршена је 1873 године. На другом километру одавде, пролазимо кроз поштанску станицу Торпиљере, а на неколико десетина метара даље уздиже се замак Бачиоки, грациозна талијанска вила, саграђена 1860 од Феликса Бачиоки, коморника Наполеона III. — Кад се одавде пређе кратки пут, наилази се на брежуљак св. Бастиано и најзад се стиже у село Калкатођио, од осам стотина становника; са својим густим шумама од неранџе, маслина, ораха и дивних винограда, ово је село врло лепо.

На истом путу, а на тринајестом километру код брежуљка званог Листиконе, пут се одваја у десно за село Антијето, али се у њ стиже тек после седамнајест километара. Са својим сапутницама оставио

сам главни друм, те смо кроз маслинову шуму, коју смо хтели нарочито да видимо, ударили пречицом и стигли у ово место. Наш ауто продужио је пут друмом да нас у селу сачека. Наш вођа, један средовечни корзиканац, уз пут нам је показивао места на којима је убијен овај или онај корзиканац из крвне освете! Пут је трајао само два три километра, а он нам је већ набројао на шест седам таквих места. Интересантно је, да је готово у сваком овом убиству била узрок: *жена!*

Кад смо стигли у село, попели смо се на црквену терасу, одакле је леп изглед на залив Ајачија. Из Антијета може се попети на брежуљак Гоци, (708 м.). На једној високој стени горе, виде се развалине замка Гоци, из XI века, у коме је обитавао чувени Хенрих де Чинарка.

О овоме феудалном господару, постоје и сада у народу читаве бајке, које поколење поколењу предаје. Из причања овог нашег корзиканца, које ми је тада један мој сапутник превео, а и од других мештана, дознали смо много што шта, али ја ћу се задржати само на једној бајци и укратко ћу је испричати, пошто је она, изгледа ми и најглавнија:

— Син овога Хенриха, кад се једном враћао у свој замак из гостију од свога рођака, племића Ри-

Корзикански типови.

нучија де ла Рока, где је у лову био, остао је због рђавог времена на преноћишту, доле у селу, у кући виђеног домаћина — ако се тадањи корзикански сељак у опште могао назвати домаћином? У кући запази његову кћер Марију, која је била неописано лепа и грациозна. Осион по крви, он дрско насрну на њу. Њен брат Матео, опази то, па и не промишљајући на последице, у борби са њиме, успе да му одсече једно уво, а другим ударцем ножа да му унакази и лице. У своме оправданом гневу, по страшној непогоди, уз припомоћ своје породице, истера из куће овог насртљивца, заједно са његовом послугом.

Сутра дан, читаво јато Чинаркиних верних најамника прешло је преко замачких мостова са заповешћу: да Матеа живог ухвате и доведу замак. Али су се преварили! Отац Матеин са својим сродницима и пријатељима, дочека ову необуздану руљу код једне усечене стене, код које сада стојим са својим друштвом, и ове, али апсолутно све потуче... Гласник није отишао, да јави шта се догодило. И друга експедиција није боље прошла. Замак је, без мало, већ био испражњен од најамника.

Са остатком момака, крену се и сам страшни Чинарка, да ухвати Матеа и да казни његову породицу, која се усудила да подигне руку противу њега. Он је од сељана био пуштен да прође овај узан пролаз, па, кад је био на једној малој таласастој ливадици, у маху је опкољен и заробљен! Бесан од злоће, био је разјарен као звер, крв му је капала из изгрижених усана; али све му је било узалуд, јер је и њега, као и његовог неваљалог сина, постигла иста судбина. Матео је и њему одрезао једно уво и онаказио лице — па га пустио, а послуга је сва побијена!

Од тога доба, мештани су били мирни од насртљиваца из оног каменог гнезда више њих — али за мало. Кад је обесни Ринучио сазнао шта се догодило са његовим рођаком Чинарком и његовим сином, послао је одмах своје људе чак у овај крај, са страшном наредбом: да попале цело бунтовно село и побију све што тамо нађу, а Матеа, његовог оца, лепу Марију,

и целу њихову породицу доведу, да је он мрцвари и излаже њихова мртва тела на замачким кулама, која би имала да служе његовим јадним поданицима као опомена: како пролазе бунтовници, који се усуде дићи руку на своје „богом-дане господаре!“

Борба је била огорчена и дуга; млади и храбри Матео свуда је био први. Многобројна сила Ринучијева, која није познавала терен, западала је из заседе у заседу, те није могла ни прићи селу да га попали,

Маслинова шума.

већ је тамањена из дана у дан — док, најпоследње, преполовљена, није била приморана да се на свагда повуче из ових кршних крајева. — Оба Чинарка, отац и син, изранављени и онакажени, морали су да се са остатком Ринучијеваца повуку. Њихово разбојничко гнездо, једним делом срушено је, — и, ево, сада, зјапи јадно и бедно, тамо горе на овој чуци, где се орли легу...

— Поцрнеле замачке рујине, поколењима језиво причају: *да је свака сила за време!...*

— Од мога многобројног друштва, са којим сам се нашао у Ајачију и договорио да нам Ајачијо буде стожер, одакле би сваког дана одлазили у поједина места, да би што боље упознали ово острво — остало је само нас двојица. Други су се уморили, или просто напустили да нам се и даље придружују у нашим излетима. Готово и боље; велико друштво, много жеља и вазда разноликих предлога, који често ометају брзину путовања.

Синоћ, за време вечере, решисмо, да, чим сване, обиђемо Алато, место које је удаљено до девет километра од Ајачија. Сутра дан поранили смо и колима, по равном друму, који понегде серпетинасто вијуга, приспесмо у Алату.

У овом месту рођен је највећи дипломата XIX века, *Карло Андре Пацо ди Борго*. Он је свршио универзитет у Пизи, а у Ајачију је био адвокат у времену кад је планула револуција 1789 године. Пошто се одликовао напредним идејама, брзо се истакао у својој средини, па и на целом острву, те је септембра 1791, био наименован за посланика у законодавној скупштини. Доцније је био генерални прокуратор Корзике. Декретом од априла 1793, услед неуспеха „Сардинске експедиције“, био је са Паолијем изведен пред Конвент, али се помоћу пријатеља спасе казне. Паоло је уз његову припомоћ сазвао маја 1793 Савет у Кортеу и понудио суверенитет над Корзиком Енглеској, док се Наполеон, као њихов противник, држао чврсто Француске.

Енглеска владавина на острву, под управом вице-краља Жилберта Елихота, као што напоменух, трајала је две године, управо до првих успеха Наполеонових у Италији, јер је те године, његов ђенерал Жантил, одагнао Енглеze са острва. Пацо ди Борго, који је под Енглеzима био председник Државног Савета, морао је брзо напустити острво и отићи у иностранство. За то време Наполеон се покри славом на бојним пољима Европе, па постаде и Император; а Пацо, једак и бедан, без Отаџбине, посећиваше Лондон, Беч, Цариград и Сирију, распаљујући мржњу противу свога

земљака и ривала. Наполеон се трудио да га ухвати, али све му је било узалуд. У жељи да га се докопа, он је чак и после Петроградског Мира, захтевао његову екстрадицију — али није успео.

У току ове дуге борбе, да је назовем нештедном, енергични Пацо разви неуморну, управо бесну активност, после неуспеха Наполеоновог у Русији (1812), која одлучи и Бернадота да узме учешће у борби противу Наполеона, јер гураше савезнике да маршују на Париз. Ова борба делом учини, да Наполеон буде прогнан на Елбу (1814), а после несрећне битке код Ватерлоа (1815), бачен и на пусто острво св. Јелену...

— Ја нисам убио Наполеона, рекао је Пацо после Ватерлоа, ја сам сам само бацио на њега последњу прегршт земље!...

Пошто је дуго година био амбасадор Русије у Паризу, умро је повучен у приватан живот 15 фебруара 1842 и оставио огромно имање.

Штета је за обилну енергију Пацову, што је у низу година трошена већим делом само у личној борби противу Наполеона и Француске. Да је којом срећом Пацо пришао Наполеону, или, најпосле, овај њему, и заједно радили са Пацом на челу дипломатије, — Француска би била под Наполеоном још силнија. Ова два растом мала Корзиканца, а велики умом и силном енергијом — освојили би цео свет! Али њих није било могуће спојити и саставити на једном послу. Они су један другог добро познавали; у њиховим је жилама једна иста крв, бујна, горштакча, а како су већ једном били завађени, узалудно је било и мирити их. — Па зар се из свега овога не види, да је Пацо дорастао Наполеоновом Генију, кад се мали и сићушан није дао у његове руке, које су биле силне и моћне, нарочито после Маренга и Аустерлица, јер су располагале са свима средствима да његовог „драгог“ земљака докопају. Пацо је успео, као што и сам рече: да баци последњу прегршт земље у гроб Наполеонов, — и да га надживи две деценије!

— Кад се све ово зна, онда се ипак енергији Паца ди Борга треба поклонити...

...Хоћу сад да ти испричам још једну малу анегдоту која се овде десила, и која је послужила за тему Меримовој новели „Матео Фалконе“: два гренадира из фландријске регименте, дезертирају и сакрију се у једну пастирску колебу у Алати. Један дечко открио је то место њиховом команданту, и овај му за то да четири лујдора. Дезертери буду ухваћени и одмах пушкарани. Отац дечков, кад је дознао за ово, врати четири лујдора пуковнику, а свога јединог сина, овог неразмишљеног дечка, уби пред командантом, — што је повредио свети закон корзиканског гостопримства...

Ето, само овај један несумњиви догађај, довољан је, да се позна Корзиканац и да се, ипак и ако у првих мах изгледа да је суров, у маху заволе! Па зар је онда загонетно, што су они и до данашњег дана такви остали, кад чак ни одметнике од закона: корзиканске хајдуке, неће да проказују властима? Они иду својом традицијом, добивену мајчиним млеком; а тако ће овде бити до год и њих траје...

Кад сам се враћао из овога места, ја сам био задовољан оним што сам овде видео, и, у колима својим, која су вијугала кривудавим путем, премишљао о оном дечку и његовом свирепом, али, ипак, честитом оцу...

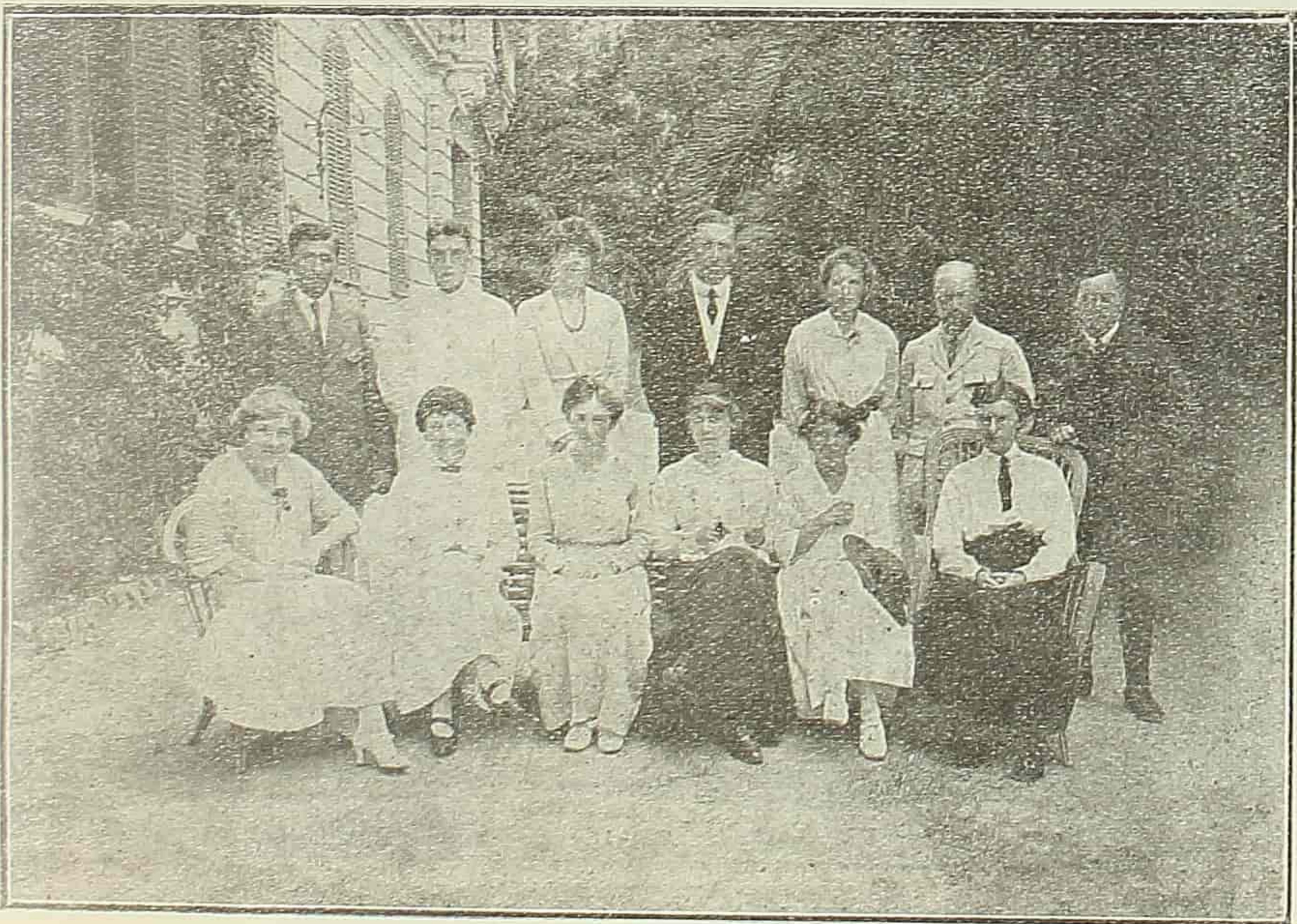
— Жеља ми је била, да одем и до Бокоњана, удаљеном од Ајачија четрдесет и два километра. Хтео сам да га видим и обиђем и по други пут наше изгнанике, којих овде има доста. После једног дана, кад сам се одморио и на хартији средио своје успомене са свију места која дотакох од кад сам овде, извадио сам железничку карту до Бокоњана и приспео тамо.

Бокоњано је мало место, једва ако има две хиљаде становника. Оно је дивно летње обиталиште, које становници Ајачија врло радо посећују. Овде има летње хладовине у обиљу, а и много извора здраве и хладне воде. Крајем XVIII века, кад је Наполеон био дечак, његова је фамилија овде проводила лето.

Млади Наполеон, кад је Паоли подигао буну противу Конвента, би ухваћен овде 4 маја 1793 и привремено притворен у једну кућу. Он је тада био ар-

тилеријски капетан. То исто вече он се избави овог затвора помоћу својих присталица из Бокоњана, Санта-Ричија Вицанове и отпутова у Учијану код Пођилија; уђе ноћу у Ајачијо 9 маја, и на једној барци са једрилицом искрца се сутра дан у Могинаћио. Његов живот, који је свакога часа висио о концу, био је спасен...

— У потоку Русо, који је одмах овде, кажу, примећује се нека ватра, за коју легенда вели: да је то

Ајачијо. Енглеска мисија.

душа грофа Русо! Овај свирепи поп, беше једном отишао у лов, а његов капелан, несачекавши његов повратак, почео је да служи свету мису. Овај кад се врати и виде да је миса без њега почела, у наступу беснила, пред олтаром прободје капелана својим мачем... Од тога доба, остало је овде веровање, да попова грешна душа овуда лута... Истина је, то легенда вели, — али ја сам остајао ноћу, са нарочитом намером да видим душу попа Руса, па је не могадох спазити...

Кад су наше избеглице почеле долазити на Корзику, оне су смештане по разним местима острва. Највише их је остало у Бастији. Један део од њих, по учињеном распореду, доспео је и овде. Они су сви лепо смештени, и, благодарећи хуманој енглеској мисији, сада већим делом и запослени. Овде су основана разна одељења за поједине занате, те се и извесан део од ових израђевина шаље у Енглеску, где се

Ајачијо. Санаторијум за наше избеглице.

спрема Изложба радова, која ће се доцније приредити у Лондону. Необично сам радостан, што сам све ово видео и уверио се: да се за наше изгнанике свесрдно старају хумани Енглези и Французи. Овде је одмах импровизирана православна црква, исто као и у Бастији и другим насељеним центрима, где је био повећи број Срба.

Убрзо је основано и Српско Позориште у коме су наши избегли уметници са дилетантима, успешно давали популарне комаде из српског живота. Један од најчешћих, био је „Ђидо“, који је небројено пута даван, свакада пред „пуном кућом.“

Из Бокоњана могу се правити разни излети у околна места. Најглавније је и најпривлачније село Траверо, на осам километара, докле се иде возом; а затим и Вицавона, на девет километра. Кад су јаке жеге, ово место притисне силан околни свет из вароши, јер су овде чувене хладовине. Средња температура топлоте је 12 степени са шест. Цела околина начичкана је хладним изворима.

Бокоњано. Наше ткаље.

— Ја мислим, да ни један народ нема толико старих легенда и бајака као корзикански. Овде просто нема места на целом острву, које није везано за какву легенду; нарочито су је историјске преплавиле. Преотимано од разних народа, дивљих и културних, а само по својој природи мистично, ово острво било је плодан терен за стварање бајака. Где год се макнем, у које год село или варошицу дођем, ја дознам за какво место на њему, које је везано са неком јачом успоменом.

Док сам још био у Бастији, у првим данима мога боравка у њој, ја сам већ био претрпан разним причама. Ко би се подухватио да их све побележи и хроно-

лошки среди по времену, а затим и одштампа, требао би имати век од једног столећа, а да је вредан и плодан као — Виктор Иго!...

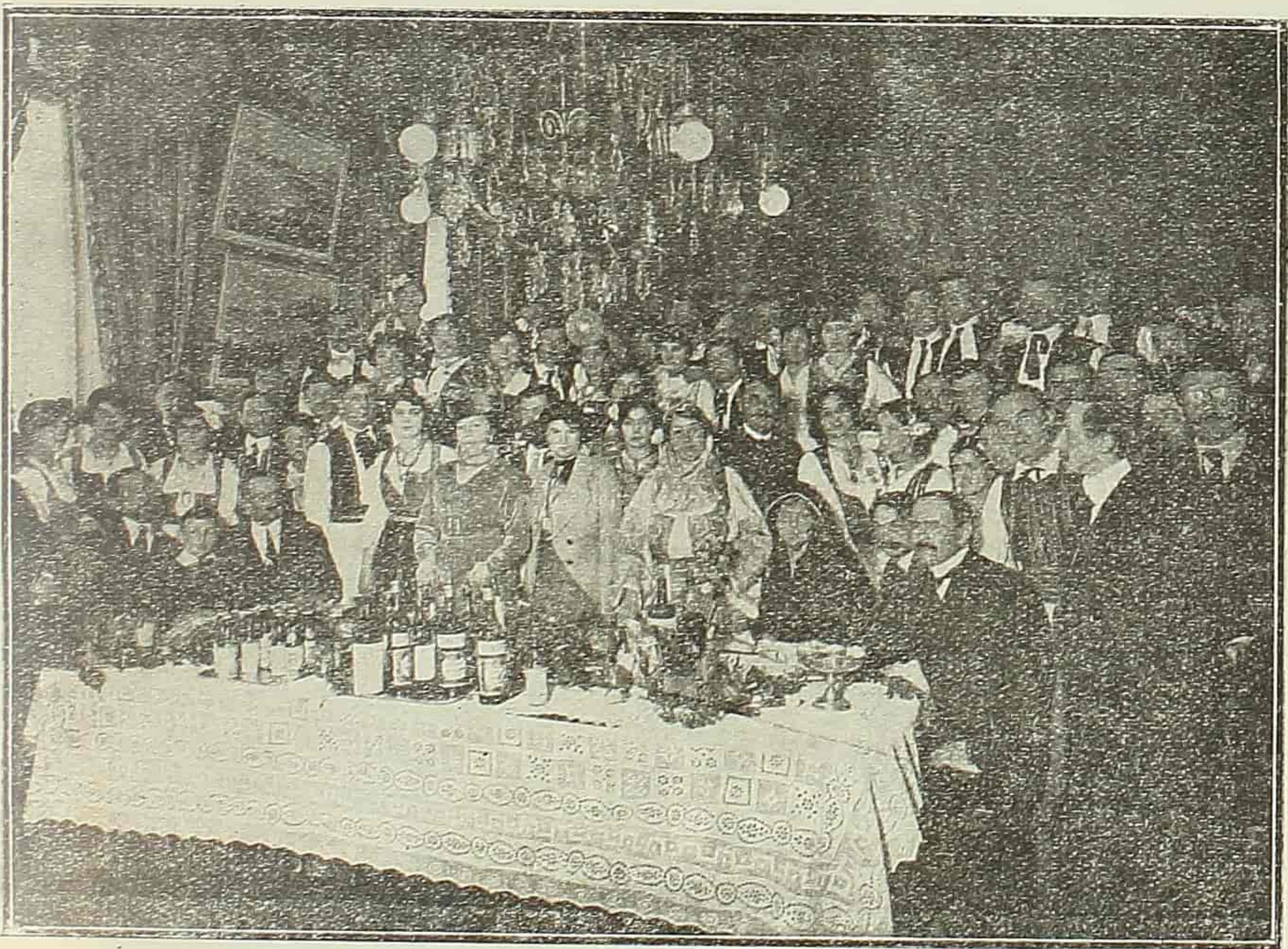
Трудим се, да што више, и то најглавније дознам, и да их ставим на хартију — али то је немогуће. Таман једну прибележим и разрадим, искрсну друге, треће, итд. Ево ти још једне занимљиве биографије корзиканских бандита:

Ајачијо. Православна црква.

При крају прве половине прошлога века, овде у близини Бокоњана, у месту које се зове Пантиока, где сам нарочито отишао, и ако је доста удаљено, биле су свега три куће... Све три су биле својина корзиканских бандита. Једна је Покуронија, друга Антонија Белакошћија, а трећа, мало даље од њих, Жака Белакошћија. Све су три окружене лепим вртovima, а кажу да су такве биле и пређе, кад су у њима, с времена на време, обитавали и Белакошћије. Долина овог лепог и романтичног предела служила је за склониште Жаку и Антонију Бенели, названим Белакошћије, који 1848

године узеше маха у овоме месту, услед слабости тадањих јавних власти; одметнуше се од закона, те готово пола века владаше овом околином. — Још као дете, слушао сам од свога оца језиве приче о нашем назови „хајдуку“ Деспићу, које се могу сравнити са овим овде у подвизима што их Белакошћије починише. Деспић носи на души грех, што је, кажу, неку кукавну бабу потковао, што је намеравала да га вла-

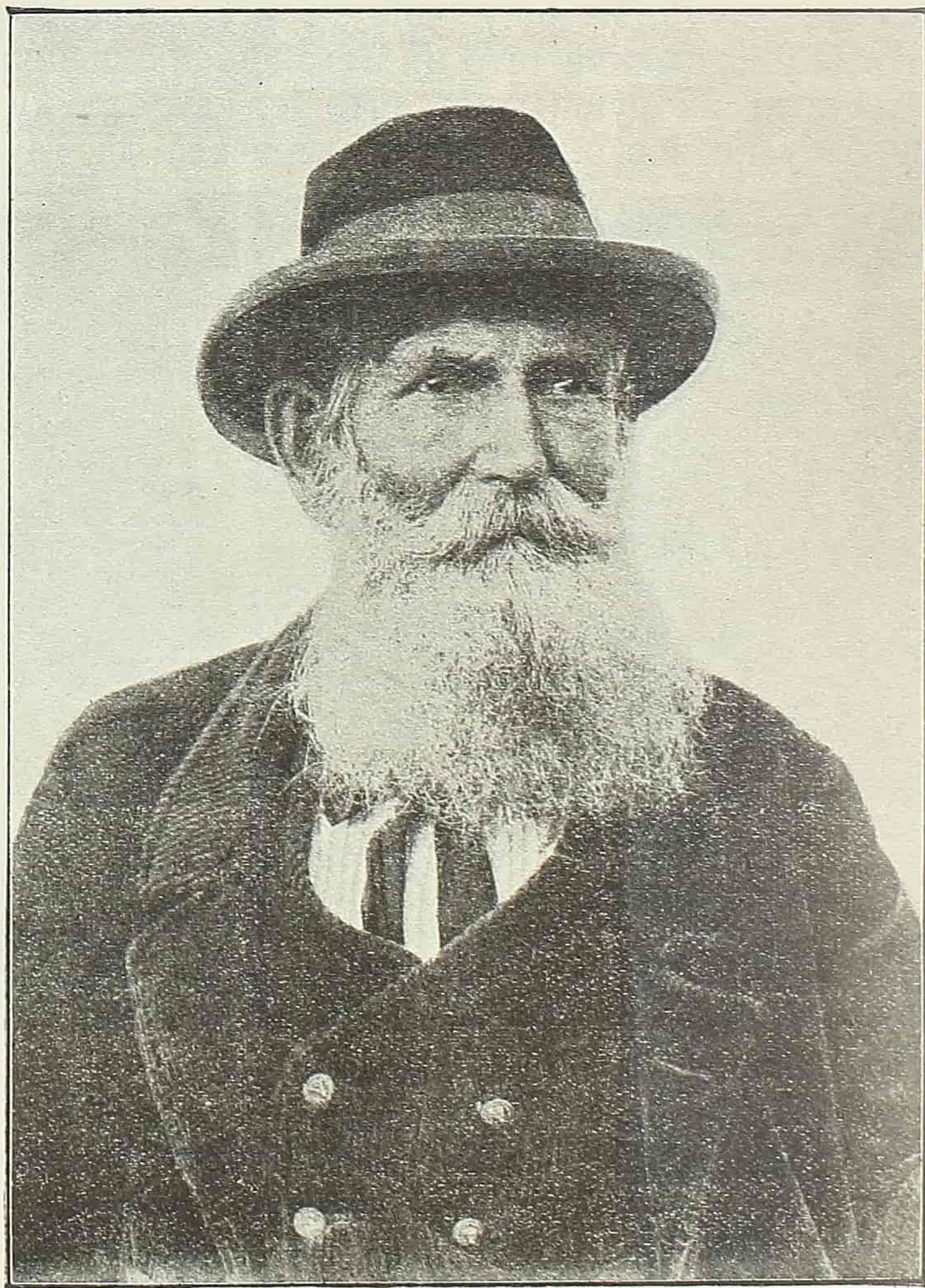

Ајачијо. „Ђидо.“

стима прокаже. И Белакошћије, на сваки начин нису били бољи.

Но и њима дође крај! Чувени Антонио Бенели, кад је већ остарио и изнемогао, а сит оног живота, пуног страха и лутања по овим гудурама, кад му је смрт сваке минуте претила иза сваког жбуна или камена, — предаде се властима 1892 године. Суд у Бастији судио га је и ослободио, а његови злочини предати су заборава. Његов млађи брат, Жак, умро је 1897, а Антонио тек 1907, као добар и исправан грађанин!

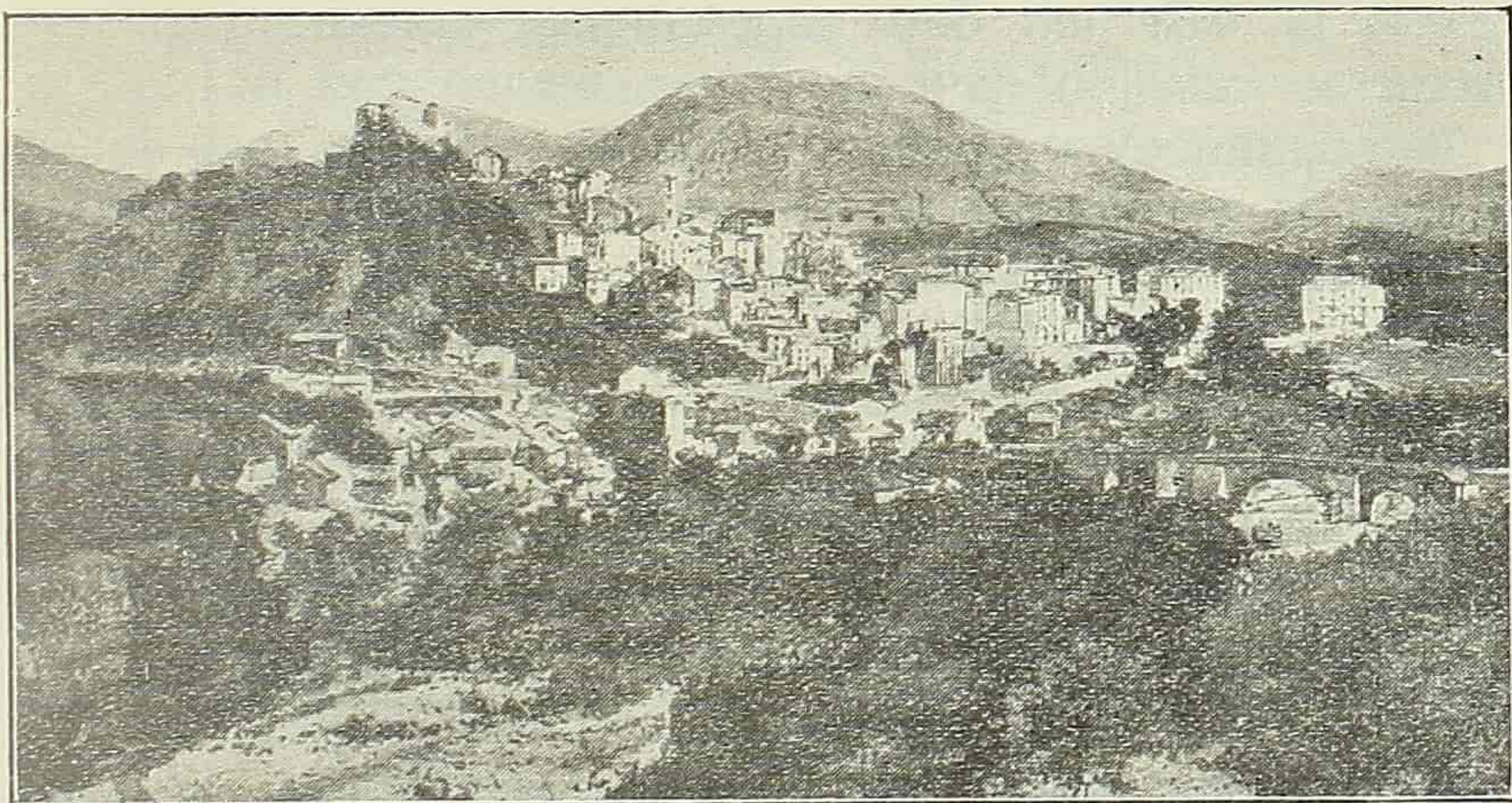
Предаја Белакошћија на Корзици је био догађај. Народ је за време суђења долазио из околине и у маси прекрилио Бастију, да само сагледа чувеног Ан-

Антонио Белакошћија, „краљ корзиканских хајдука.“

тонија, од кога је пола века све живо на острву дрх-
тало. Његово ослобођење на суду народ је ипак за-
довољно примио. Жалим што нисам никако могао тачно
дознати, шта је натерало ове људе, да се одметну од

Корше, маја 1916.

Драги мој,

...Прва књига коју сам у доба младости јаче за-пазио, а која ми је некако и прва дошла до руку, била је: „У земљи где но лимун рађа“... Читао сам је небројено пута; сећам се: скривао сам је међу школске књиге и у школи за време часова прелиставао. Математика ми је била сувопарна, геометрија мучење, па, док не наступи час Историје Света, или мој најомиљенији предмет, Географија, — ја жудно прелиставам листове ове моје драге књиге... Она ме је прва научила да водем удаљене земље и пределе где лимунови и неранце зру; места, где на сваки начин и бесни, али и величанствени морски таласи, запљускују камене обале...

Књига је за књигом долазила до мојих руку; низале су се једна за другом: и „Робинсон Крусе,“ тај украс детиње душе, коју смо и ми онда, а коју и данас деца воле, ма се крстила или клањала, јер је цела проткана свима оним уобразиљама, које детиња машта наивно себи ствара — дотакла ме се. Здружена са

Хофмановом „Галебовом стеном“ и многим другим, у истом жанру писаним, — учиниле су, да заволем свом душом далека путовања, да заволем море...

Доцније су дошле друге, јаче и озбиљније књиге; путописи славних путника потпуно допунише оне прве — и ја сам већ био спреман за далека путовања. Маштао сам још јаче о њима: желео сам их!...

Године су се низале. Постао сам већ зрео човек. Жеља за путовањем не испуни се. Прилике су се биле тако несрећно стекле у моме животу, да нисам могао кренути никуда са своје груде: чамио сам у њој.

Као што знаш, пре четврт века ушао сам у вртлог политичког живота, нисам га ни желео ни волео, али сам, ипак, стицајем околности, запливао њиме — и убрзо морао као емигрант, напустити своју земљу... Тада сам први пут кренуо даље у свет и сагледао плаве таласе Јадранског Мора... Испунило се оно народно: свако зло има и своје добро!

Сећам се и данас тих часова, и ако су давно прохујали. Воз је пред смирај сунца журио са станице Огулина и хитао Ријеци. Пео се високо по оном неравном терену, ка једној малој станици, где намах чух, да неко од путника рече: „Море!“ У часу се приближих прозорском окну и сагледах *први пуш плаву пучину*, која је беласкала далеко доле у пурпурима залазећег сунца... То прво виђење мора, ти први осећаји и сада су ми свежи. Они ће остати урезани у души до онога часа, кад се и она растави са телом...

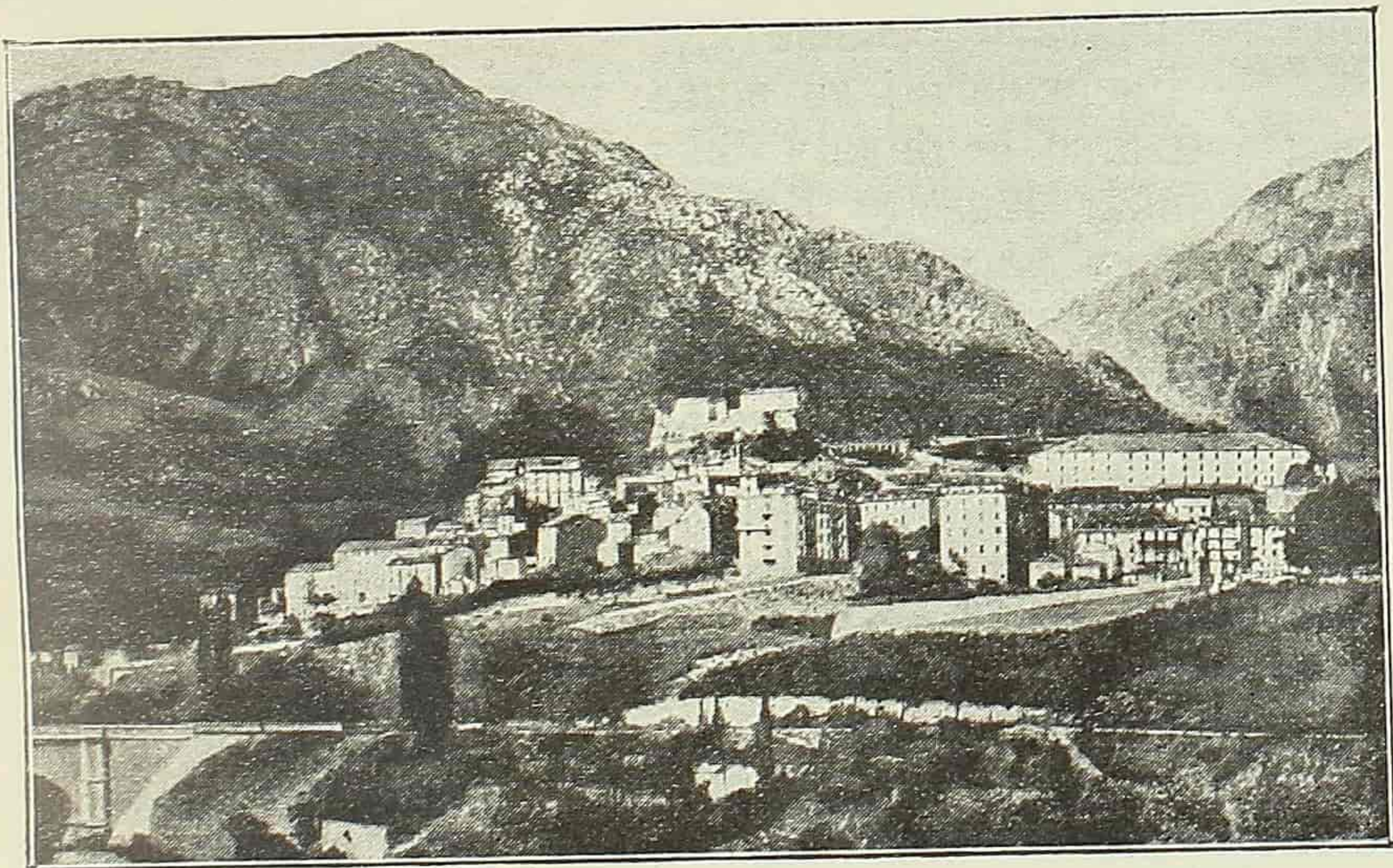
— Опет је деценија прохујала: младост ме је постепено остављала... Лице је већ почело да се бôра, и по која седа, покривала је моје слепоочнице. Наступили су тешки дани у Европи. И наша земља од тих таласа, који немилосрдно траже да спирају људску крв, није остала поштеђена... Страдала је... Ја сам је морао напустити, те изаћи из њеног чаробног перивоја, да бих само избегао ропство, и сасвим изненада — постао сам вечити путник!...

Прошао сам земље и градове. Стизао сам из вароши у вароши. Бродио сам од мора до мора. Државе сам пропутовао! Ношен сам на крилима судбине и

тамо где нисам ни мислио и тамо где сам желео... Са палуба бродова, сагледао сам читаве гајеве лимунова и сећао се мога младићског маштања и моје драге књиге: „У земљи где но лимун рађа“!...

Судбина је моја доконала да и те земље сагледам, и да у њима дуго останем!

Она је према мени ипак блага и добра била. Оставила ме је овде на овом лепом острву, где сам заиста

Корше. Поглед на Семинар.

и желео. Окружен морем; у шуми од мандарина и маслина, нефли и лимунова, кактуса и кипариса — осећам се тако добро, тако задовољно...

Првих дана по моме доласку овде, ја сам био збуњен, и узбуђен. Нисам ни сањао, да ћу моћи преваљати онолику беду кроз коју минух, а коју нисам ни мислио да ћу доживети, а камоли овако срећно и готово дрско прегазити! Дођоше часови са којима се саживех и са њима заједно, ево, идем из места у место, по овом драгом острву; застајем по где где, остајем по неколико дана у овим кршевима, а увек, увек, жудим мојој Бастији, тако лепој, тако чаробној, — а тако гостопримљивој...

Остављам историјско Ајачијо, одлазим из њега, ко зна, можда на свагда. Тешко се са њим растајем, јер сам у њему видео многих лепота, мени тако милих и драгих. У њему сам сагледао и гнездо Орла, који је надкрилио Европу и њома годинама господарио! Из њега сам на све стране одлазио и саживео се са оним местима, која сам видео... Дани проведени у њему мени су тако мили; они су мелем души мојој, која очајнички пати, али се овде и крепи за даљу борбу, која ће настати у животу...

— Енергија и јака воља, која, кад хоће, постиже све; као што је била у бићу Наполеоновом и његовог противника Паца ди Борга. Она учи и наућиће нас: да никада у животу не подлегнемо, да ни пред једним створом, ако је он осион и неправичан, не стукнемо; но да идемо напред, увек часно напред, без страха и стрепње! Уосталом, сваки је човек иначе, раван другом: ко је јачи духом он и побеђује. Па зашто онда клецати пред себи равним, зашто се сервилно превијати пред неким који нам није достојан?

— Сви они млади људи, што сада ступају у јаван живот, и они што ће после њих доћи, треба да се учврсте, да сами себе поштују... Први пут кад поклецну пред неким створом, за кога су убеђени, да је ништаван по срцу, карактеру и по души, — нека их буде срам!... Поруга нека падне на њихов образ и нека их сажиде до краја њихова живота... Веће моралне казне заиста нема за човека, ако тај створ мисли и хоће да остане: *Човек!*... — Прелазећи ове крајеве, за које би се у први мах могло рећи: ово је бедно и јадно острво, које нема, готово рећи, ни педа пшеничних њива, треба га напустити и заборавити, — тек сам сазнао: колико човек треба да уложи труда, да буде човек, поштен човек, — и да такав остане...

Истина је, ово је острво сиромашно, каменито и на први поглед, сурово: *али часно*; у дивљини питомије, него плодне долине Рајне — где властољубиви ђаволи живе!... Овде је школа сазнања, овде се челиче људски карактери и убеђују да и онај двоножац,

што носи златом опточене јаке и нарукавља, није ништа више, од ма ког простог горштака, који по овим поносним планинама рогом дозива стада своја...

— Кад све ово знамо и кад смо у ту истину убеђени, а нећемо ту стварност да сагледамо, онда смо јадници, који се мајмунски копрцамо, увијамо у свилу и злато, да по кадкад, срнемо у вечити кал и тамо, нажалост, останемо за сва времена!...

— „Иди у Рим!“ Био сам у њему; видео сам: векови су тамо вечите трагове зарезали и оставили поколењима! Тамо се могу видети светске величине, како се у праху ваљају, јадне и ништавне. Оне се онде гомилају и причају Свету: да је све на њему ништа, јер је и тај Свет постао из ничега... Псалм тридесет девети по Давиду вели у својој 4, 5 и 6 тачци:

„Каж ми Господе крај мој, и докле ће трајати дани моји? да знам како сам ништа.

Ево, с педи дао си ми дане, и вијек је мој као ништа пред тобом. Баш је ништа сваки човјек жив.

Баш ходи човјек као утвара; баш се узалуд кида, сабира, а незна коме ће допасти...“ и т. д. и т. д.

— Газио сам по хумкама силних цезара; био у дворовима Калигуле и Нерона и тамо се учврстио: да поштујем себе... Знам њихово господство, познајем њихову моћ, која је вековима потресала светове — и опет скончала бедно...

То што древни Рим рељефно истиче и овде се, на овом сиромашном острву оцртава јасно... И овде се могу сагледати, у минијатури, надуте величине минулих векова — преко којих сада, ено, клија коров...

Слушај, шта о вараклаисаној људској величини, веле још и речи Праведника, сина Давидова, Цара у Јерусалиму:

„Таштина над таштинама, вели проповедник, таштина над таштинама; све је таштина;

Каква је корист човјеку од свега труда његова, којим се труди под сунцем?

Нараштај један одлази и други долази; а земља стоји увијек;

Сунце излази и залази, и опет хити на место своје одакле излази;

Ветар иде на југ и обрће се на сјевер: иде једнако и обрћући се, у обртању свом враћа се;
 Све ријеке теку у море, и море се не препуња; одакле теку ријеке тамо се и враћају да опет теку;
 Све је мучно да човјек не може исказати; око се не може нагледати, нити се ухо не може наслушати;
 Што је било то ће бити; што се чинило, то ће се чинити; и нема ништа ново под сунцем;
 Има ли што, зашто би ко рекао: ево, види, то је ново?
 Већ је било све у вековима, који су били пре нас!...
 и т. д. и т. д.“ —

—° Узми и прочитај целу Библију и утврди се једном за свагда: да *нишша* влада овим светом и свим оним што је на њему... и да ће ништавило вејати кроз сва будућа поколења, која ће се један за другим низати до бесконачности... Јер је:

„И Господ, видећи да је неваљалство људско велико на земљи, и да су све мисли срца њихова свагда само зло. —

Покаја се Господ што је створио човјека на земљи, и би му жао у срцу.

И рече Господ: хоћу да истријebим са земље људе, које сам створио... *јер се кајем што сам их створио*“...

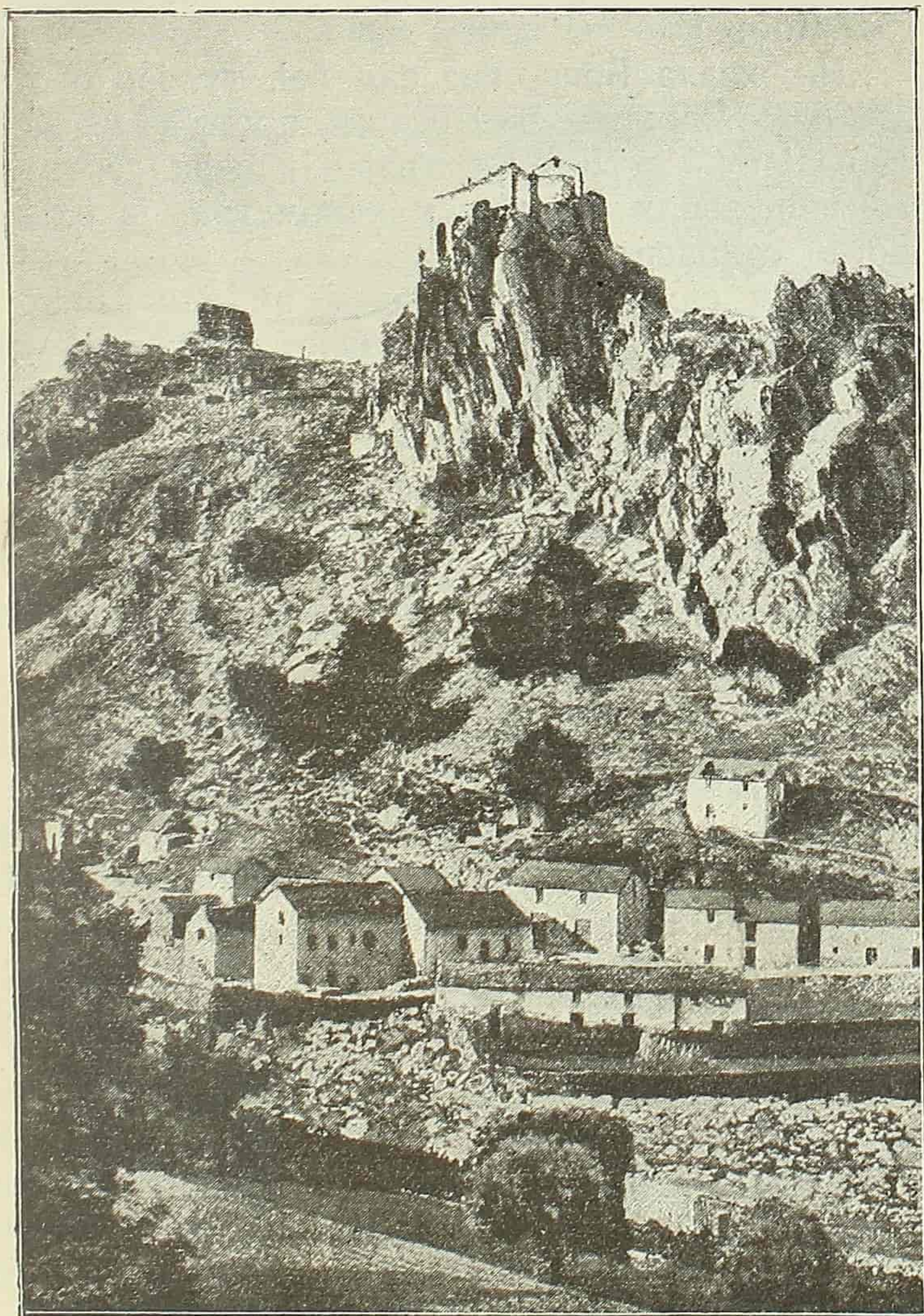
Прва књига Мојсијева, глава 6.

Ушао сам у вагон стегнута срца, али сам, ипак, весело махао руком и слао поздраве својим драгим земљацима, који дођоше да ме испрате. Остављао сам их, а желео сам их! Сви су они тако добри и простодушни. Њихов је поздрав искрен, предан; њихове жеље одане, — и дај, Боже, да ми оно буде што ми они тада пожелеше... Добри народе, крви моја, како си ми мио, како са усана својих точиш доброту и благост и исказујеш оно, што ти говори срце... Осећам твоју љубав, она се дотиче моје душе. Једне су мисли наше: оне блуде нашем завичају! Све имате, све имам, у свему смо сада задовољни — — али немамо свога завичаја...

Воз је клизио узаним колосеком. Носио је собом једно биће које путује и лута, иде из места у место, да само не тужи и не плаче.

Заваљен на уском седишту малог купеа, премишљао сам о судбини оних, што тамо остадоше... Ми-

слим о оном нашем јадном живљу, који невољно сада робује туђину, на своме рођеном прагу... Стварам, тражим у визији њихове ликове, измождене и испи-

Корше. Замак.

јене, саломљене ропском поругом. Учествујем духом са њима у њихову болу... Они ћуте и трпе... Надају се... Очекују нас...

— Па, ипак, ми ћемо доћи! Такав ехо зазуја кроз васиону, такав је допро и до мојих ушију. Прође, као муњом шибан кроз моје биће, да у маху подскочих са седишта, крочих до прозора и чух глас кондуктера:
— Корте!

...Но, хвала Богу, кад сам већ ту, јер ове црне мисли, од којих кроз свет бежим, прете да ме саломе. Да је овај пут до Кортеа трајао и свих десет дана, место ништавних осамдесет километра, ја их се не би могао отарасити.

Уморан сам, а сада неznam ни сам зашто, јер нисам пешачио. Чим сам изашао из вагона, одмах сам са станице отишао у први хотел, који ми је понуђен на перону, од послуге; умио сам се и одмах, и без вечере, легао у постељу. Капци на мојим прозорима крили су зору од мене. Спавао сам тврдо, сан ме је крепио. Кад је било девет часова, пробудио сам се, средио на хартији своје утиске, и тек око подне успео да изађем на улицу.

* * *

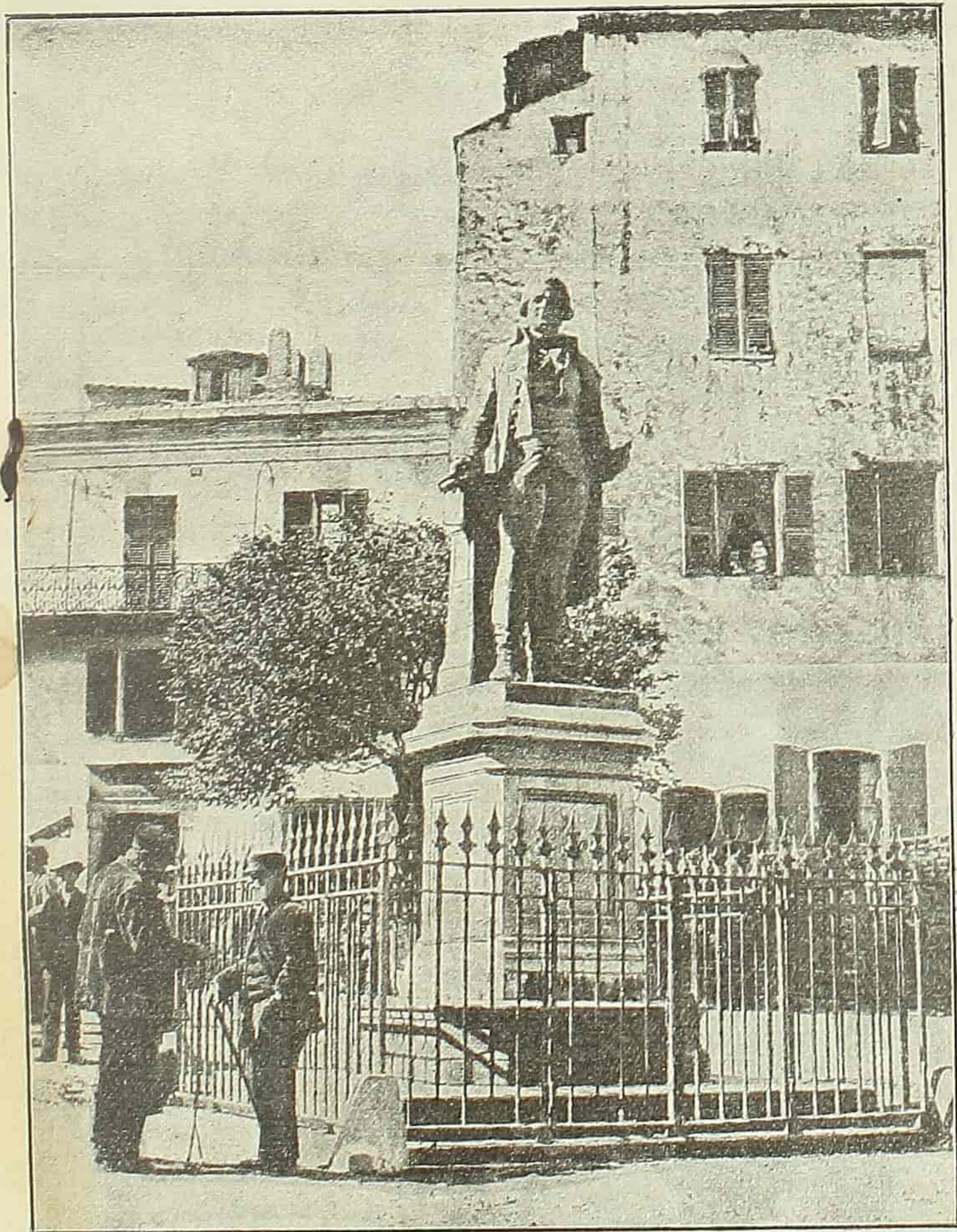
Корте има око пет хиљада становника. Стари Корте подигнут је на једном врло стрмом брежуљку, високом око четири стотине педесет метра на левој обали реке Тавињано, са старим замком, који је саградио Вићентело Д'Истрија 1419 године. Ту су и старе касарне, подигнуте под Лујем XV, после присаједињења Корзике Француској.

Ова је варош увек била жижа отпора за време ратова за независност. Још у IX веку, она је била утврђено место. Корте је било заузимао узастопце од Вићентела Д'Истрије (1419), Јана Кампо Фрегозе (1440), Банке св. Ђорђа (1456), од Француза (1553), од Патриота корзиканских 1746 до 1769; кад је поново потпало под француску власт.

Овде су држани чувени Савети 1735, 46, 53, 62 и најзад 26 маја 1793, кад је објављен рат за независност. За време Паскала Паоли-а, Корте је било престоница Корзике. На тргу „Паоли“ има споменик ђенерала Паскала Паоли, који су му подигли Корзи-

канци у знак захвалности. — На другом тргу, званом „Арили“, подигнут је споменик ђенералу Арилу де Казанова, војводи Падовском.

Ово лепо острво, било је срећно, да на листовима своје Историје забележи имена честитих синова сво-

Корте. Статуа Паскала Паолија.

јих, која и данас сјаје бриљантном светлошћу, и која ће сјати док је света. Поједини изданци, који пони-коше у овим кршевима, такмиче се у радољубљу са многим великанима осталих напредних народа: Имена:

Сампијера, Гафорија, Паскала Паолиа и многих других, знаних и незнаних, свете су луче, које светле народима и уче поколења која наилазе: како се воли народ свој и како се жртвује за Отаџбину своју...

Одмах до цркве, на најлепшем месту вароши, налази се поносна статуа ђенерала Гафорија. Име овог великог корзиканца, храброг војника, а племенитог и честитог човека, долази у ред најзнаменитијих људи на Корзици.

После одласка оног пробисвета и авантуристе, оперетског краља Корзике, Немца, Теодора од Наухора, Гафорија изабра народ: *за прошекшора Отаџбине!* Овај величанствени избор, ово прокламовање Гафоријево, овај најсјајнији дан у Историји Корзике, извршен је 7 јуна 1746 године.

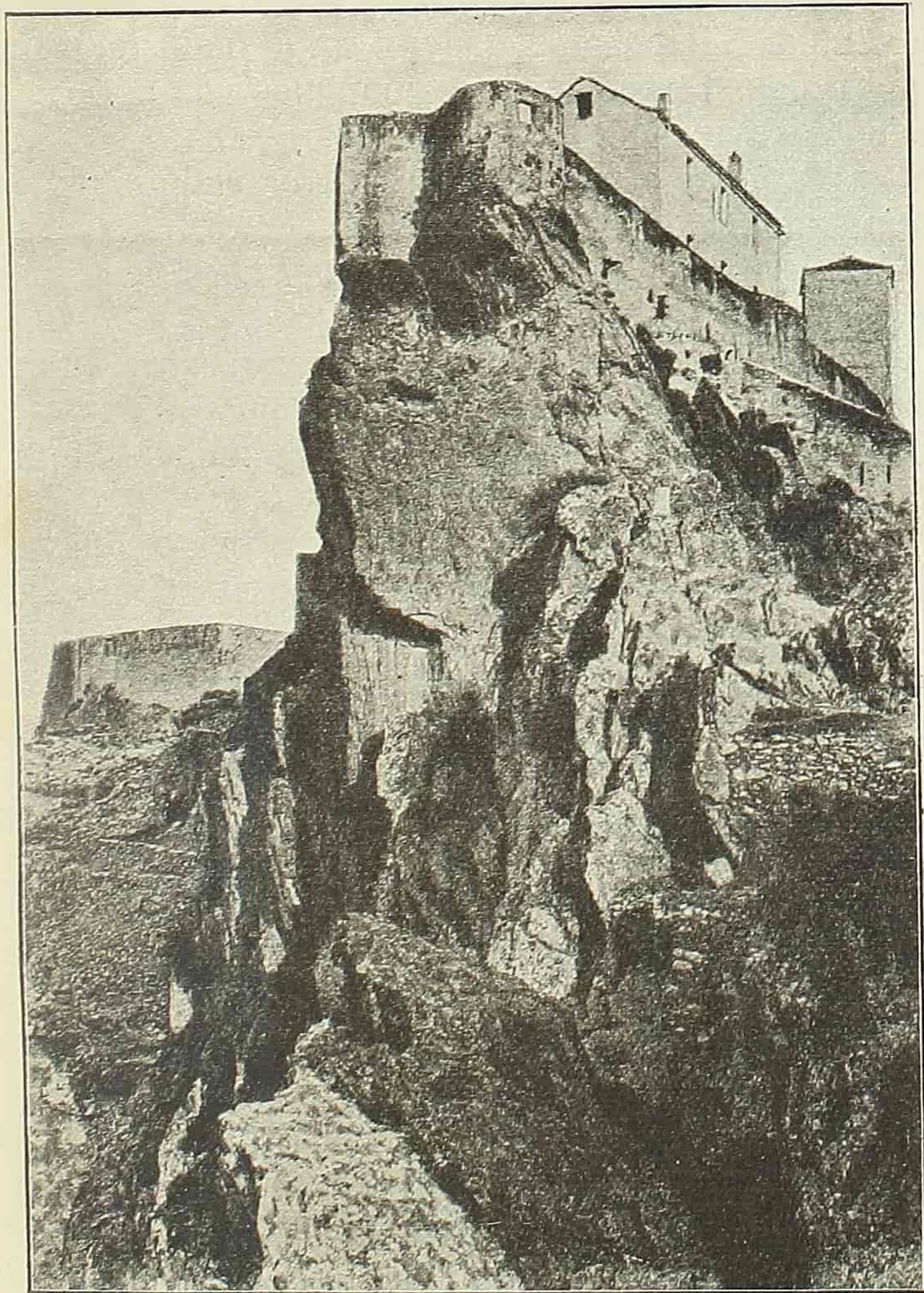
— Гафори заузе утврђења Корте после опсаде од неколико дана. Ова борба, где су на једној страни били завојевачи, а на другој, на челу са Гафоријем, браниоци свога огњишта — била је крвава и очајна. Прса у прса, преко лешева палих бораца, а у крви до чланака, корзикански горштаци, племенити и узвишени, ношени на крилима победе, а предвођени ђенералом, најхрабријим међу најхрабријим, у недостатку оружја равног непријатељу свом, пели су се уз стрме градске зидине: и голим рукама давили своје противнике! Љубав према својој рођеној грудима, у овим крвавим данима, пружио је човечанству наук: како се она воли и брани...

— Борба потмула, а грозна, без праска и фијука топовских ђулади из корзиканских редова: била је ужасна; трајала је четрдесет часова!...

...Страхоте; грозно крвопролиће; зуби забадани под грла противника из којих је лопила крв; ломљењем костију бораца и бујицом просуте крви — Гафори је победио!

За време опсаде, када су корзички горштаци нештедећи своје животе, а избезумљени у љубави према Отаџбини својој, јурили тврђави и давили своје противнике, опседнути гувернер Корзике нареди да се пред тврђаву, на једном градском бедему, где је напад

корзиканаца био најсилнији, стави син Гафоријев, који је био раније задржан као талац. — У срдитој немоћи они су истакли дете Гафорово, да би тиме само оца помели и задржали. Али, и у тој, заиста пакленој

Корше. Један део замка.

лукавости, нису успели. Плаховит напад Корзиканаца, завитлан вољом и силном енергијом храброг Гафорија, учини, да се непријатељ збуни и стукне, а дете, на рукама свог оца, неповређено изнесе из бојног окршаја!...

На северном делу утврђења, показују и данас место, где је био истакнут син Гафоријев, а одакле је бачен са стене свирепи гувернер, који је онако грозну казну измислио за родитељско срце, кад је невино дете истакао ударцима родитеља и његових саплеменика... Предање казује: да је баш тај варварски поступак Ђеновљана и допринео, да победа буде брза и потпуна. Кад је Гафори угледао на бедему своје дете, он се у родитељском болу очајно стресао и окренуо корзиканцима са речима:

— *Ено га мој син! Погледајте! Он је већ освојио наше Корше... Напред! Да нас дете не постиди!...*

Пролом, који у тренут извршише његови земљаци, појмивши у маху сву тежину бола родитељског, а са Гафоријем на челу — и сада се са поносом прича у народу...

За ово дивљаштво, што га Ђеновљани покушаше да изврше са сином Гафорија, они су били грозно кажњени. Ни весник из тврђаве није пуштен да прича Ђенови, шта се десило и како је у Кортеу корзиканском — саломљена њихова моћ...

Корзиканци су тада сатрли мрске завојеваче и утопили их у крв. Ове кржаве, али славне борбе, оставиле су на острву масу прича и анегдота, које се са поносом преносе с колена на колена. Сваки корзиканац, и онај, што по Ротонду, Монте-Чинту и Паља-Орби стада гони, и онај, што са катедре париског Универзитета научна предавања држи, као и они, што сада пуковима француским командују — знају за ове борбе! Сви су они од родитеља својих, још као деца љуљушкана на крилу, слушала за ове исполинске напоре и добро утувили, како се праг свога дома брани од мрског туђина, коме је мало пуне земље, но граби и отима — и увек незајажљив остаје!...

Ове грозне борбе, али у одбрани Отаџбине узвишене, као и многе, многе друге, што се бише по корзичким кланцима, дају полета овоме народу, јер је он срећан, да увек има у себи по неког дива, равног: Наполеону Бонапарти, Самбукучију Даланди, Сампијеру, Гафорију, Абатучију, Паскалу Паолију и многим дру-

гим што минуше и што ће нови ускрснути, кад се каква грамжљива рука такне Слободе овог племенитог живља, који се у дугом времену већ сродио са Француском!...

— У овом очајном крвопролићу и кућа Гафоријева није остала поштеђена од ђеновљанских топов-

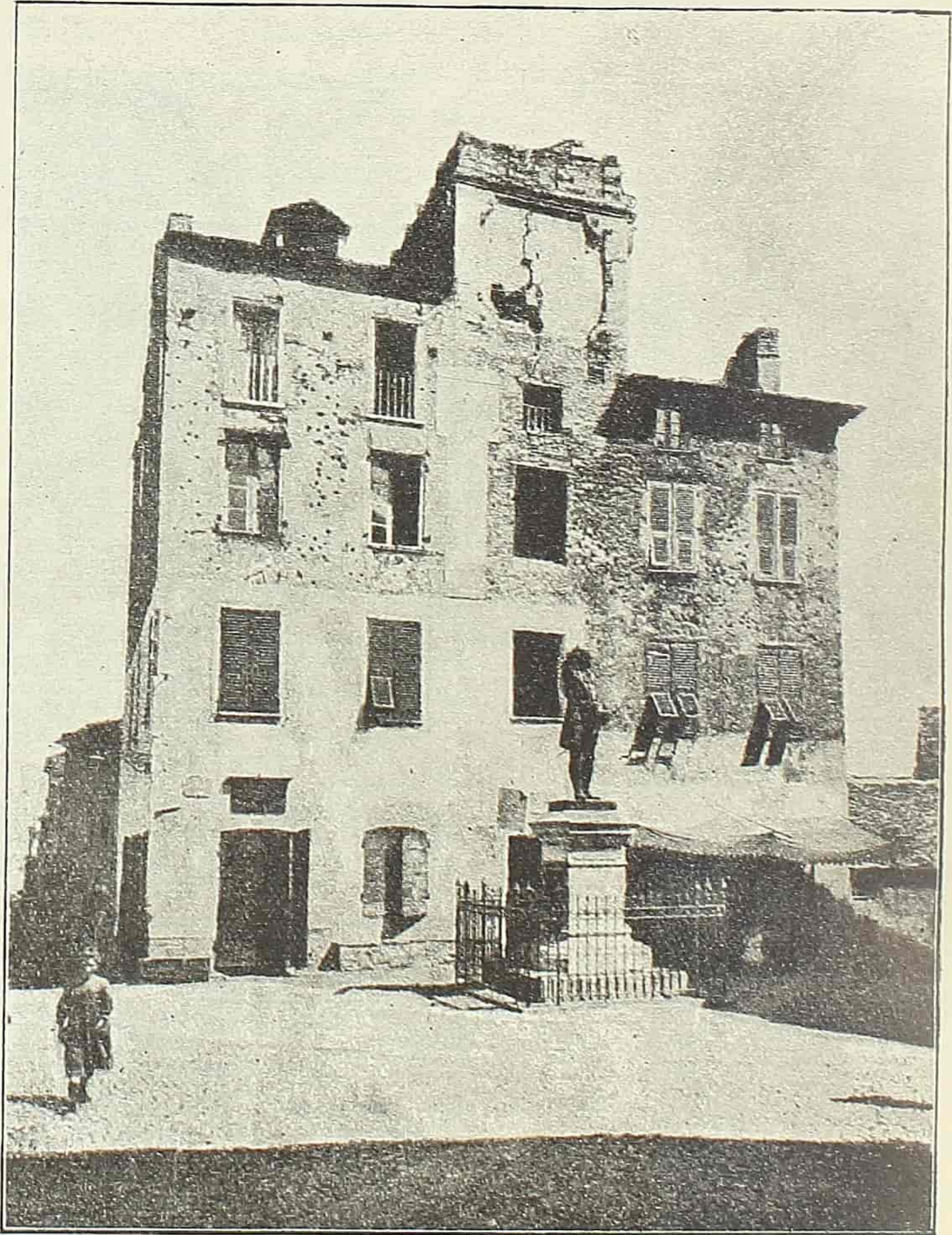

Корше. Улица Рубиачи.

ских ђулади са тврђаве. Та историјска грађевина, налази се близу споменика Гафоријева и још и данас носи трагове својих славних дана...

*

— После заузећа Кортеа, Гафори сазва Савет и прогласи: *Независности Корзике!* Две године Корзиканци су били слободни од најезде завојевача. То је

Корше. Кућа ђенерала Гафорија.

доба било блажено и мелем за ране бораца, које задобише у борби за Слободу...

...Али... не за дуго... Ђеновљани, потучени и посрамљени, а са дубоком мржњом према Корзиканцима, тражећи само начина да им се освете за онај

свој грозни пораз, учинише апел на ондашњег француског краља, представљајући му лажно: да је корзикански народ једна бандитско-бунтовна раса. Нажалост, у овоме пакленом смеру и успели су.

Под ђенералом Кирсајем, искрца се на острво француска војска и он успе да га потпуно окупира (1748—1753). За ове периоде мира, француски ђенерал, добивши поверење Гафорија, упињао се, али узалуд, да измири Корзиканце са Ђеновском Републиком. Он је за овај свој неделикатан и својеволјан покушај био

Корше. Жена ђенерала Гафорија у одсудном часу!...

оптужен од Гафорија Версаљском двору, и ускоро био опозван, па и притворен у Антибу.

После извесног времена, по одласку Француза, Корзиканци одржаше Савет у Орецу и наименоваше Гафорија за Старешину Нације. (1753). „Овај ђенерал, каже Грегорвије, постаде страх за Ђеновљане; дух Сампијеров изгледа да је оживео у овом неукротљивом хероју!“... Он заузео поново Корте, а Ђеновљане притисну у приморска утврђења. Ђеновљани су били избезумљени својим неуспесима у борби са Гафоријем

— и тражаху начин да га уклоне са света! Седам година су расипали новац, поклоне и обећања, само да дођу до мртве главе Гафоријеве, и најпоследње су и успели у овоме мрачном послу. Завера противу Гафорија би скована у кући неког Ромеа, те Велики Корзиканац погину, као и Сампијеро, од заседе, 3 октобра 1755 године. Међу убицама био је и његов рођени брат, несрећни Антоан Франсоа, који је доцније ухваћен, осуђен и жив растргнут на точку. Подли Ромеи избегше казну, али Паскал Паоли 1765, сруши њихову кућу и на њено место постави срамни стуб, — данас трг „Фортерес“...

Кућа Гафоријева и данас подсећа на храбро држање Фаустине Гафори, жене ђенералове, која, опкољена у њој 1750, од једног одреда ђеновљанских војника, у одсуству свога мужа намести пред једно буре барута запаљену факљу и запрети дићи кућу у ваздух, због неких својих слабодушних присталица, који су хтели да положе оружје ђеновљанима. Благодарећи само њеној енергији, Гафори доби времена да је спасе.

Ова је кућа интересантна и због тога, што је у њој становао Карло Бонапарта и Летиција Ромолино 1768—1769, за време док је отац Наполеонов био секретар Паолијев. У њој је рођен јануара 1768, Јозеф Бонапарта, доцније шпански краљ.

* * *

— Ротондо!...

Колико је лепота усредсређено у овој једној речи; колико успомена навиру из ње?...

Доспео сам овде, у срце острва, управо на његов стожер. Дошао сам у подножје дивног Монте Ротонда, величанственог каменог врха, који високо стрчи и пара сиве облаке...

...Другови ме давно напустише. Уморили се; пресићени су пешачења, неће даље. Већ је други дан како сам овде. Лутајући по вароши, у пролазу поред једне продавнице дувана, случајно спазим једног познаника, који, чим ме је видео, одмах је истрчао на улицу, свесрдно ми пришао и обе руке пружио у поздрав.

То је један Белгијанац, који је, као изгнаник на Корзици, још од тевтонске инвазије у Белгији. Са њиме сам се упознао у Бастији и врло брзо спријатељио, јер се једнако дружио са Србима, и научио доста српских речи. Срећан удес! И он је заврљао по острву у истој намери као и ја: да лута по брдима и варошима, само да избегне усамљеност, која гомила стотину мисли и подсећа на очајну стварност. Рече ми да је пошао из Бастије преко Сан-Флорана и Калвија, и да иде за Ајачијо. Жао ће ми бити, кад се од овог веселог сапутника растанем, а тако бих радо са њиме продужио пут. То после подне обишли смо околину и уверих се, да је он добар и то врло добар пешак и вешт у пентрању по овим шиљатим стенама. У ходу измакне далеко од мене, застане, смеје се мојој корпулентности и весело ме зачикава да га стигнем. Дуже је на острву, па је научио доста и корзикански, те би и због тога имао од њега користи, јер се овде само тим језиком може споразумети. Мештани ретко говоре француски. Истина, како-тако, споразумевам се са њима, али врло тешко. Овде сам утврдио: да и прсти, удружени са мимиком, могу са доста успеха да замене говор!

Увече, за време вечере, у лепој трпезарији хотела „Паоли“, споразумели смо се, да сутра одемо на врх Ротонда, величанствену планину, која се наднела над нама, као неки горостасни џин. Он је примио на себе да нађе вођу, спреми мазге и све остало што треба за пут.

Сутрадан, одмах по ручку, кад смо били при другој бутели доброг корзиканског вина, које је нами, јадним изгнаницима најмилији друг, јер увек успева да нас развесели, те, у друштву његову, колико толико заборавимо стварност данашњице — нашем столу полако прилази један мали, средовечни корзикинац, скида понизно капицу, представља се са именом Ордиони, и саопштава да је време да се кренемо.

Кад смо појахали мазге, био је тачно један час по подне. Дан леп и светао. Сунце сија и просипа своје топле зраке, да све трепери пред очима. Угрејани од вина и ових топлих сунчаних зракова, ми се

шалимо, задиркујемо свога вођу са којим „говорим“ корзикански и чудим се што ме не разуме, но само развлачи усне, подиже веће и благо се смеши на мене. Он је водио многе овакове путнике, као што смо ми сада. Водио је он на Ротондо, све могуће вере и нације. Сви су они, исто овако као и ми сада, у поласку били весели, шалили се и дирали га. Зна он врло добро, да смо ми људи који, беспослени, лутамо по свету и, кад се заситимо равних улица и глатких тротоара, тетурамо по врлетима, које и дивокозе избегавају!

Осећам, да нам се у души смеје и резонује: да није овакових безјака, који од беса незнају шта ће — како бих ја живео?...

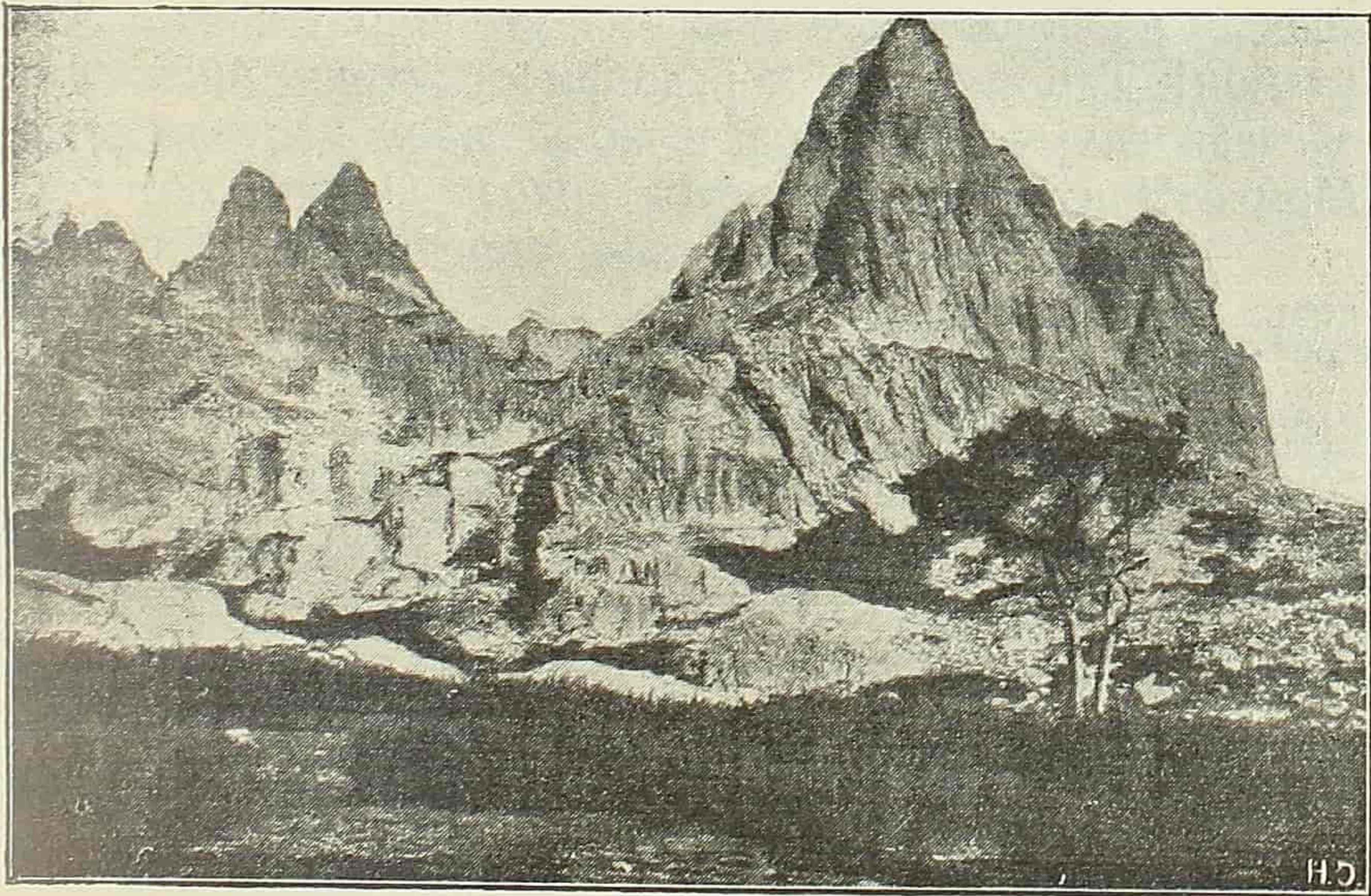
За оне пре не знам, али за нас двојицу, преварио се! Ми, по тежини наше кесе, заиста му пре рата неби дошли овде у госте, нити би нам пао на памет врх Монте Ротонда! Желели би га, кад би му слику сагледали, и жељкали би га, кад би неко што о њему поменуо — али му заиста неби могли прићи. Брисл и Београд, тако су далеко од његовог врха, да га одвајају: три хиљаде златних франака, — а то је читава вечност...

Јадни, добри корзиканац! Он мисли да смо ми богати набоби, ћудљиви енглески лордови или бесни руски кнежеви, који преко целе године, овде, по овом лепом острву, гамижу и траже нова задовољства, и на прву реч својих пратиоца, кад их ови наивно питају: милорде, седите ли угодно? — Не мислећи ништа, а, неразумевајући њихов језик, пружају златник, мислећи да треба нешто да се плати!...

— А, не, не, драги мој корзиканче! Ми нисмо „ти“! Ми смо два удружена створа, који бедом састављени, тражимо мира души својој; па, ево, сада, мислећи, да ћемо тај мир наћи на оном врху горе, што је продро у оловне облаке — журимо њему...

Полако, сагнуте главе, ногу пред ногу, мазге су одмицале. Прву је јахао вођа, другу мој сапутник, а трећу ја. Од подножја брда, до висине од 1500 метара, до села Бержери ди Тимози, стигли смо за четири сата. Кад је сунце већ почело да се губи иза планинске масе, ми смо сјахали и у једној кућици остали

на преноћишту. Бержери готово и није село, но неко веће планиште — бачије — са многим стајама за стоку. Поделили смо понету храну са нашим вођом, испразнисмо две-три бутеле вина и уморни од јахања, одмах полегасмо и заспасмо. Рано у зору попили смо по једну зделу доброг млека, понова појахали мазге и пели се уз гранитну стену. После јахања од два часа, стигли смо код извора званих „Три џина“. Овде смо се одморили, увили у горње капуте и продужили

Корше. „Монте Ротондо!“

пешачити једним узаним ходником од самог гранита и после једнога сата стигли на врх Монте Ротонда (2625 метара).

...Утонули у сиве, прозрчане облаке, који су пали по врху величанственог Ротонда, имали смо видик по целом острву. Ова лепа панорама, допуњена са морем, које Корзику одваја од Сардиније, толико је лепа, да се не да описати... Стојећи овде, на овом врху, изгледао сам себи моћан и велики, као да целом васионом и световима господарим... Доле, у подножју Ротонда, сагледају се села са белим кућицама, а тамо даље,

лепо Корте, са црквеним звоницима. Све је то тако мало и ништавно, као кад се слике посматрају кроз обрнут двоглед...

Остали смо овде више од једног сата. Мој драги Белгијанац није речи проговорио, нити се по обичају смејао и шалио са нашим вођом. Окренуо се на једну страну и неслушајући вођу, који је једнако нешто чаврљао и објашњавао. Он је, осећам, погледом тражио свој Брисл — као и ја мој Београд! Хтели смо обојица, кришом један од другог да сагледамо своја гнезда, да погледом и мислима утонемо у њих... Али узаман! Тамо, где је мој добри сапутник мислио да сагледа свој завичај, сагледао је црну масу планине Монте Чинто, као и ја суре врхове Орбине...

— Да ли су нас оне само спречавале, да не видимо своје завичаје?

Погледи нам се сусретоше; разумесмо се! Мисли нам се у овај мах сљубише; приђосмо један другом и махинално, грчевито стискосмо руке... Овај неми поздрав, потенциран изразима нашег лица, био је тако силан, тако речит... Он је тешио и грмео гласом Јерихонове трубе:

— *Па ипак ће те сагледати ваша огњишта и пригрлиши свој завичај!...*

...Доста је. Ваља нам се кренути натраг, да нас овде на овом врху не затече ноћ. — Кад смо хтели већ поћи, вођа нам приђе са две јареће коже и објасни, да се одавде са клисуре где стојимо, можемо спустити доле по овој кожи! Насмејасмо се. Он нам и даље упорно објашњаваше, како треба на оној кожи сестити прекрштених ногу које се привежу за кожу и вучени њиме, који ће такође сести на другу кожу напред — смандрљати се доле великом брзином, која, истинаво понекад и несвестицу доноси, али је безопасно. То је силажење врло брзо, али за нерве тешко, да га ретко ко од путника и предузима, па га и ми једногласно одбисмо.

Почесмо силазити пешке до места где смо наше мазге оставили. Мој сапутник сложи се самном, да је

силажење теже од пењања. Са овим путем однео сам рекорд у издржљивости, јер сам већ имао тренажу у путу кроз Црну Гору и Албанију, кад сам пешачио или јахао по неколико дана кроз оне гудуре снегом засуте. Мој се сапутник врпољи и једнако нешто чаврља са нашим корзиканцем, који најпоследње обе оне јареће коже пружи Белгијанцу, да их стави подасе, да га дрвено седло не жуљи.

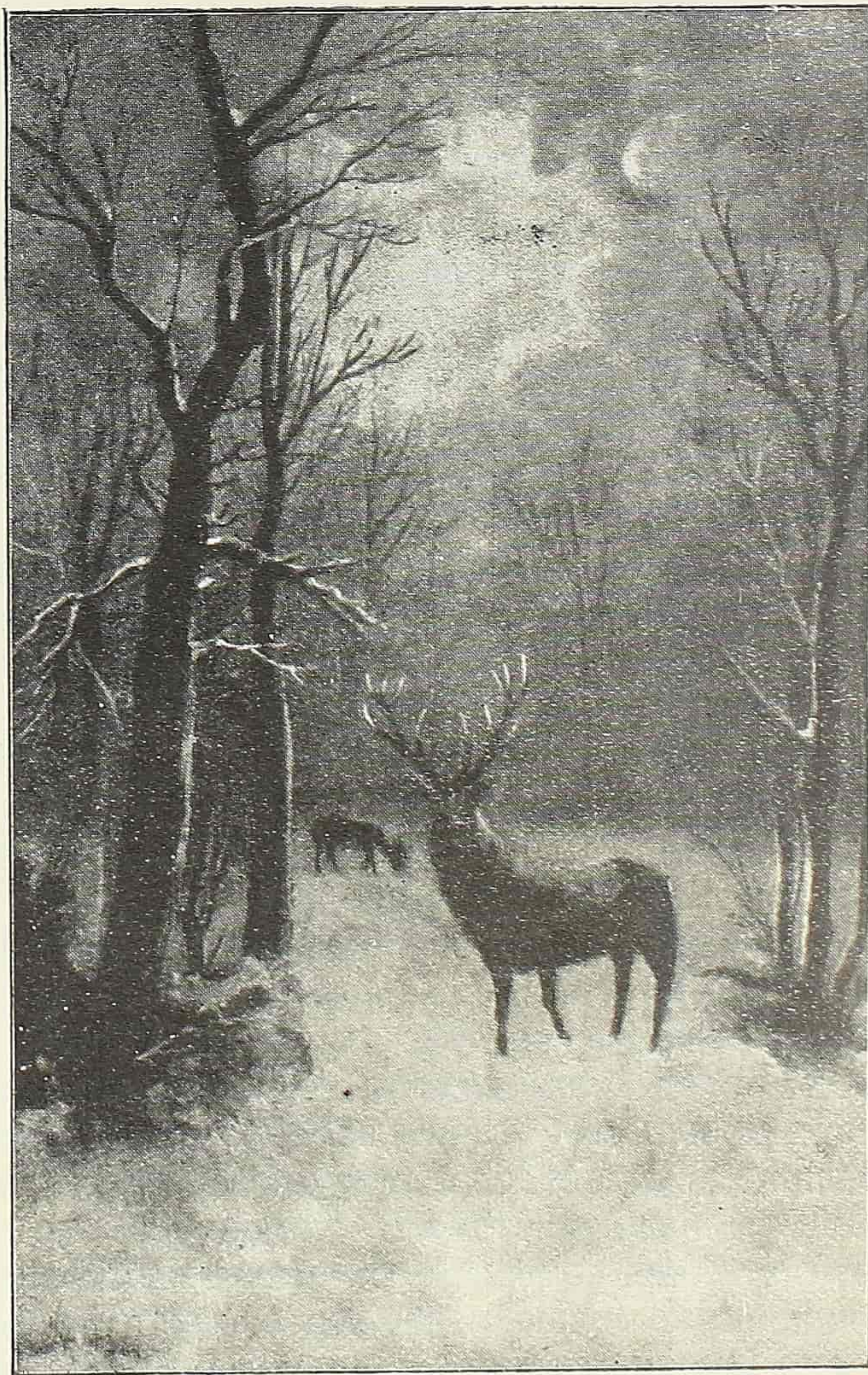
При смирају сунца били смо у подножју Монте Ротонда, уморни и готово физички исцрпљени, али и горди, што смо успели да се попнемо на онај врх, који ће се за који час здружити са звездама и изгледати, као да су оне по њему посуте...

* * *

— Овде смо остали дуже но што смо намеравали. Захваљујући нашем случајном познанству са једном овдашњом отменом породицом корзиканском, били смо у могућности, да присуствујемо једном лову. После дводневног одмора од нашег излета по Монте Ротонду, једна групица од десетину ловаца, са послугом, расејана по овдашњим околним планинама, у којој сам и ја са мојим Белгијанцем био, била је срећна да у шест часова вече, снесе са планинских гребена, две дивокозе и једног огромног јелена, који је у ово доба године врло редак. Видети у лову корзиканце, како лако скачу преко окомитих стена, испод којих зјапе бездни и њихове увек тачне заседе, на које дивљач мора да наиђе, а то све без вике и велике галаме — чинило ми је задовољство, и сумњам, да то задовољство још у већој мери, неби осетили и краљевски ловци, који један овакав лов, са оволиким успехом, неби могли сервирати својим господарима, пасионираним ловцима.

Кад су прве пушке плануле, далеко од мога места, тамо негде, на некој високој литици, у маху је ланац ловаца, брзо, мени се чини без ичије наредбе, стегао обруч заседе са свију страна; пушке поново плануше и лаки крици задовољних ловаца огласише успех! Две

три руке ловаца у трку, лако ми дотакоше рамена и дадоше знак да пођем са њима и видим добитак у лову. Лепи витороги јелен, са забаченом главом, отво-

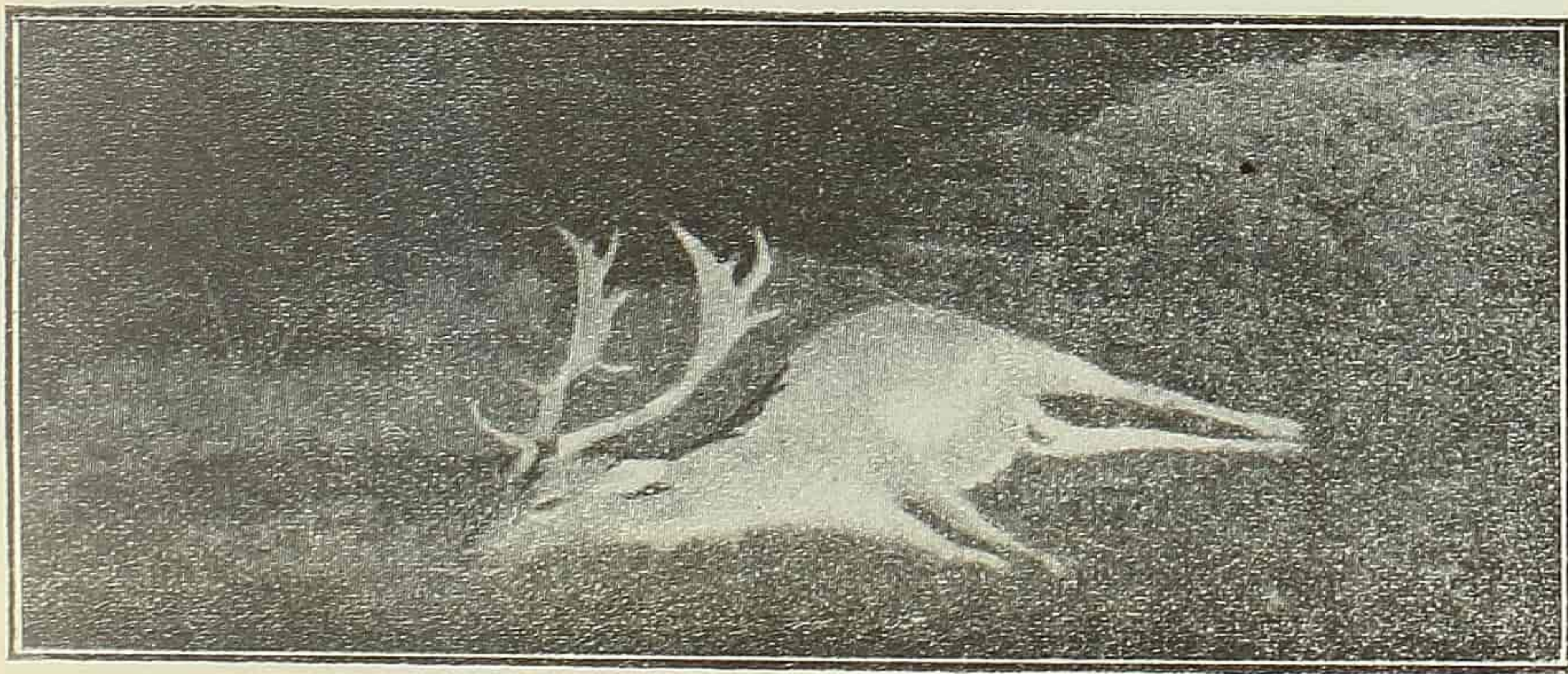
...У дубини корзиканских шумâ!...

реним, стакластим очима, лежаше на земљи. Око њега сакупљени ловци пипају га за рогове, подижу, цѐне тежину — али се нико не препире, ко га је уловио и коме та заслуга припада. Они сматрају, да је уловљена

дивљач својина свију њих, и не помишљају чије га је тане убило.

Кад је послуга свукла са планине лов доле на друм, одакле се аутом имао да пренесе у варош, ловци су били сакупљени у један ред и при поласку аута, одали почаст уловљеном зверју, избадив из пушака по један метак у зрак. То је овде прастари обичај, кажу, остао још од старих Феничана, који су били чувени као страсни ловци. Они су онда отпуштали стреле са тетива, а сада двоцевке парају ваздух својим оловом...

У веселом разговору и смеху, ловци поседаше у друге аутомобиле, а са њима и ја и мој сапутник

Успех лова!...

и брзо се вратисмо у варош, где нас дочекаше весели погледи мештана.

— Опет стари обичај Феничана, који корзиканци још одржавају, везао нас је и приморао да дубоко у ноћ останемо у гостионици у друштву наших другова ловаца и вучемо коцку о подели лова. Ми смо остали без исета, а и боље, јер шта би са њиме? При предавању лова, који је био истакнут на једној нарочито спремљеној узвишици у дну гостионице, претходила је читава церемонија. Преко главе, рогова, врата, управо преко целе дивљачи, била је испрекрштана француска тробојка, а на врховима јеленових рогова, из пажње према нама, њиховим гостима, биле су стављене две мале заставице, белгијска и српска... —

Ловцима је главно да дођу до коже уловљене дивљачи, а месо остављају послузи.

Дубоко у ноћ растали смо се са нашим драгим друговима и пријатељима и понели најлепше, неизгладиме успомене минулог дана...

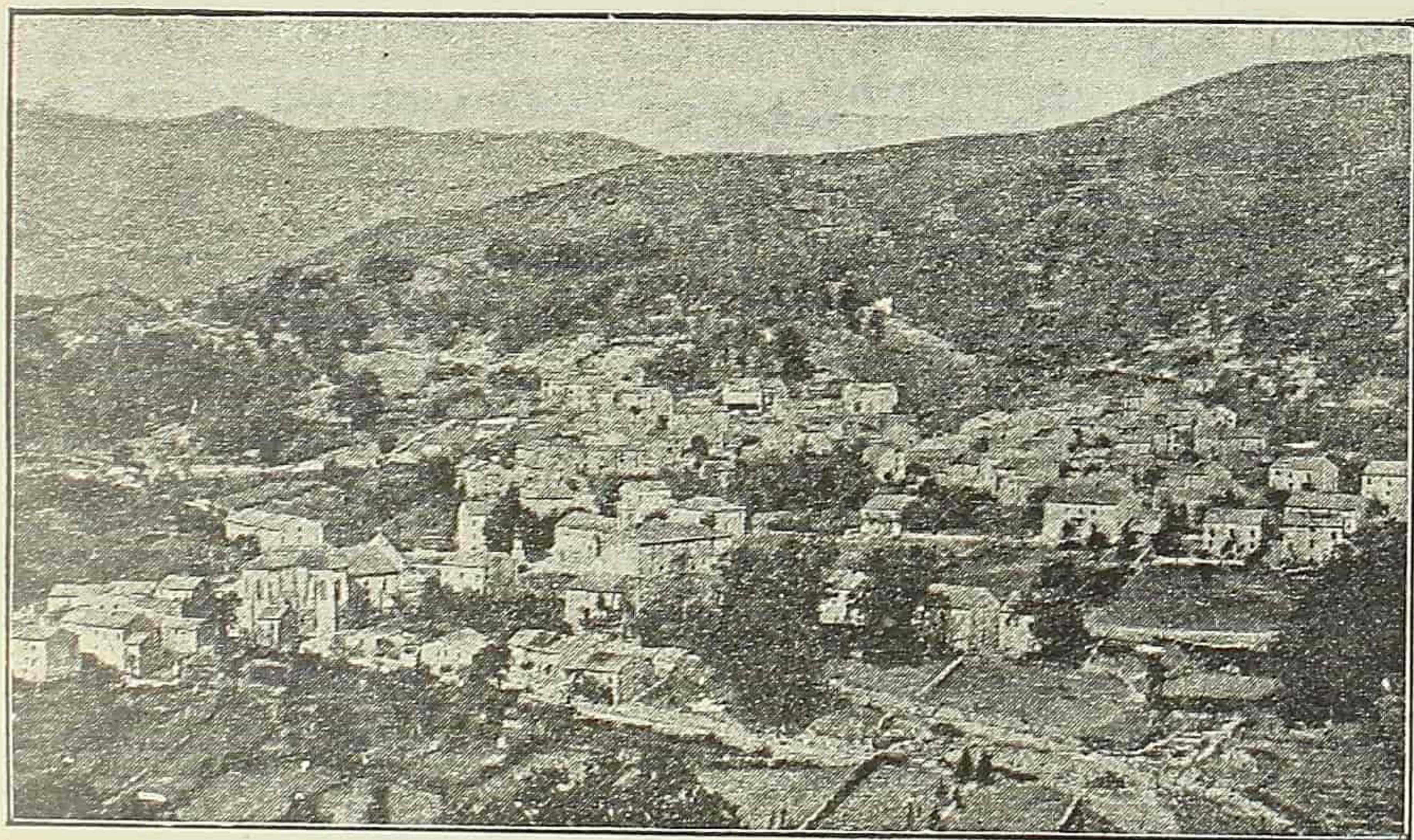
.

— Мој драги сапутник и сапатник — напустио ме је... Отпутовао је за Ајачијо! Сад сам опет сам; наши се путеи размимоиђоше. Кад се самном растављао, спазио сам му сузу, чини ми се, да је и он у мојим очима то исто сагледао... Ко зна да ли ћемо се икад више у животу срести?...

...Хоћу да прекинем писмо; не могу више да пишем — растужио ме је његов одлазак... Остаћу овде још данас, па сутра даље...

Бастелика, маја 1916.

Драги мој,

— Још док сам био у Кортеу, сазнао сам за ово место, тесно везано за Историју острва. И ако ми није успутица, јер се у неколико враћам натраг ка Ајачију, желео сам да дођем овде, и видим славни кутак, где се родио Велики Корзиканац *Сампијеро*. Живот и рад овога човека, тако је честит и занимљив, да је ретко наћи таковог у историји многих народа.

Што сам наумио, то сам и учинио. Ево ме у Бастелики! Чим сам пред једним малим хотелом сишао из аута, одмах ме опколи гомила деце. За чудо је, али је истина, да ми она прва падоше у очи. У своме путу по Корзици, свуда сам приметιο да има много деце; у Бастији нарочито, али овде се изненадих њиховој множини. Она просто гамижу око мене! Приђох првом до мене, једном малом црнпурастом шврћи, који се занео гледајући округле и велике наочаре шоферове

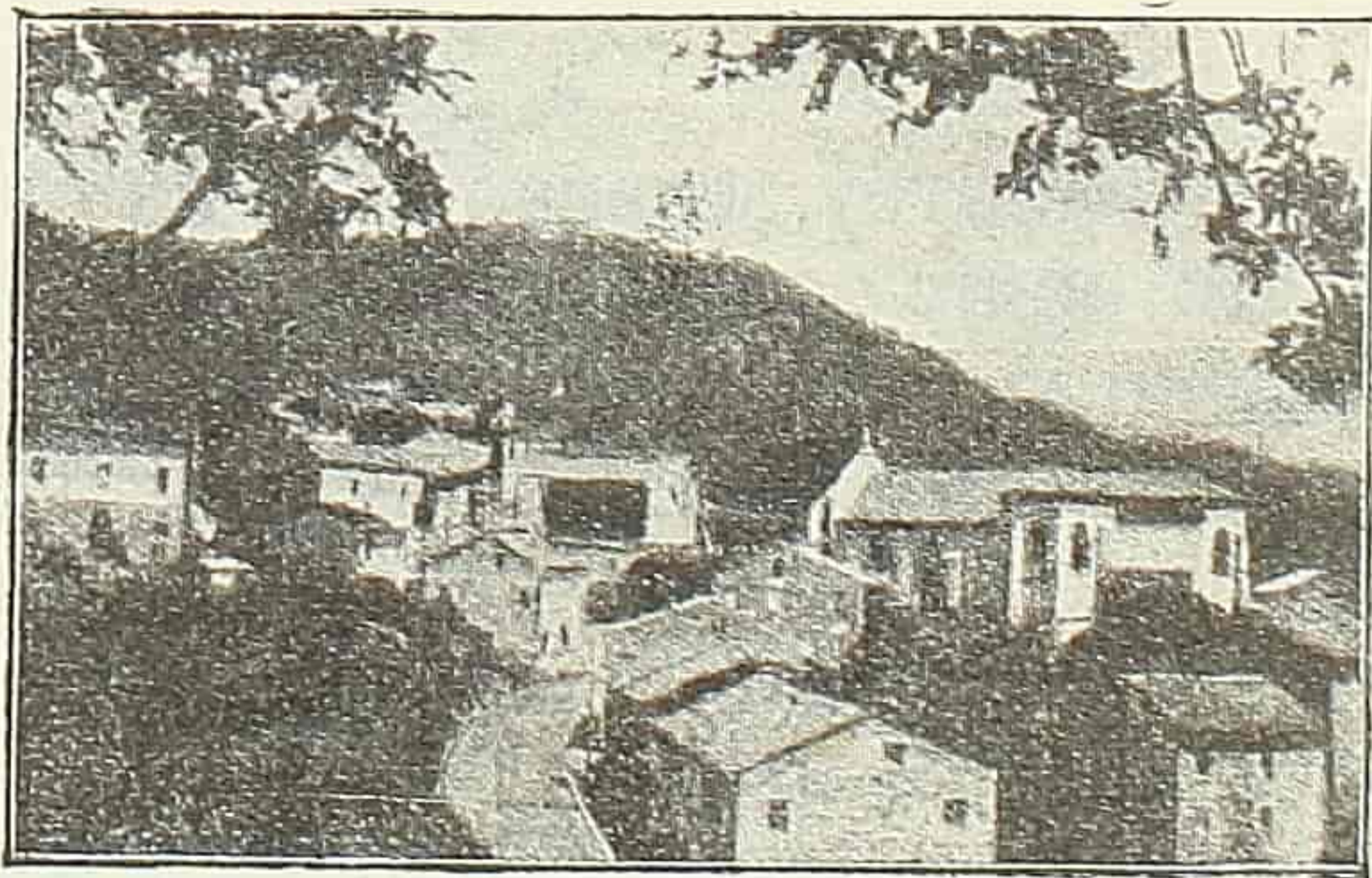
и слушајући како мотор аута зврчи. Помиловах га по црној, коврцавој коси и проговорих неколико речи, разуме се више српски него корзикански. Он се благо изви, осмехну и штуче у гомилу деце, на сваки начин поносан, што сам га ословио и помиловао.

Пролазећи кроз гомилу ове деце, прилази ми брзо момак хотела, узима из мојих руку торбу, и клањајући се, пропушта ме напред у хотелски кулоар, одакле одох у собу на другом спрату; пошто се претходно записах у хотелску књигу.

Кад сам се отресао од прашине, умио и ручак спојио са ужином, нестрпљиво сам изашао у варош.

Ово лепо, каменито место, удаљено је од Ајачија непуних четрдесет километра. Има до три-четири хиљаде становника. У њему је пошта и телеграф. У околини има шест села; у једном од ових, *Доминичију*, родио се од непознатих родитеља, јануара 1497 године, Сампијеро Корсо, један од националних личности Корзике.

Хоћу, као што обећах, да те у кратко упознам са биографијом овог храброг и честитог Корзиканца, који је у родољубљу раван нашем Карађорђу.

Бастелика. Поглед с источне стране.

— Сампијеро је са свим млад отишао у Италију. Показао је храброст у црним четама Јована од Медичија; прешао у Француску, где је доцније постао корзикански пуковник под Франсо-ом I. Прославио се у опсади Перпи-

њана (1542), у Ландресију (1543), у Витри-Франсоу (1544), па се после ових силних успешних битака вратио на Корзику, где се ожени лепом Јеленом од Орнана. — Некако одмах после његове женидбе, ђеновљани га ухапсише, под изговором да се хтео докопати Бонифачија. Сампијеро успе да се ослободи

овог затвора и приволе Хенриха II, да му помогне да освоји Корзику (1553-1559).

Напред сам споменуо да је Корзика била враћена Ђенови. Сампијеро је тада поново ступио у борбу са Ђеновом и потукао у више сукоба најбољег ђенерала Републике, Стевана Дорију. Најзад се Ђенова отресе овог јуначног старца од седамдесет година, браниоца корзиканске независности, на неделикатан начин, што га из заседе уби преко најамника (1567).

Кућу, у којој је био рођен Сампијеро, били су упалили ђеновљани у XVI веку. На томе истом месту у XVIII веку саграђена је друга, на којој је Бонапартин рођак, Виљем Визе, ставио спомен плочу у част Сампијера, са овим натписом:

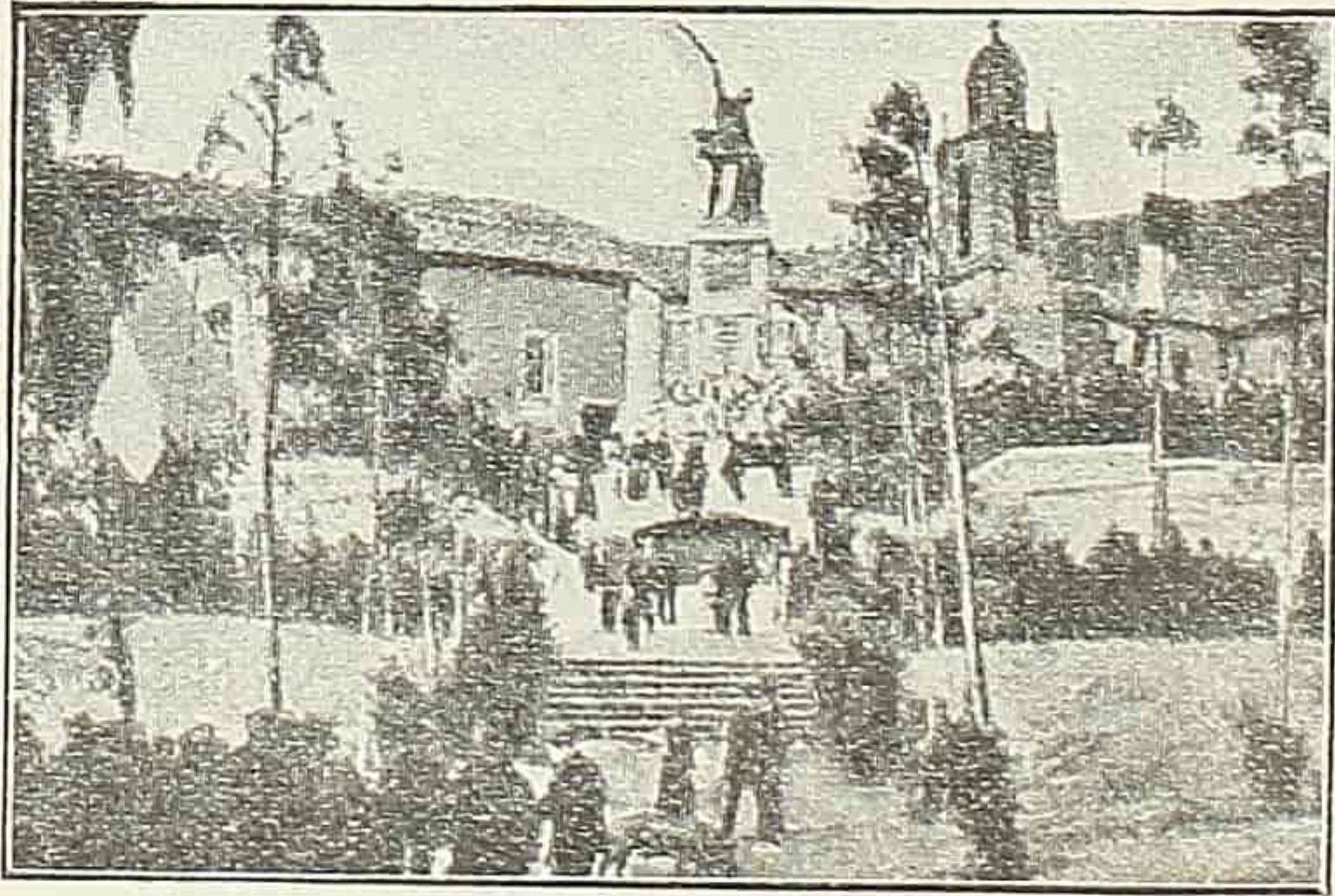
НАЈВЕЋЕМ КОРЗИКАНЦУ
САМПИЈЕРУ
ЈУНАКУ
КОГА ЈЕ ЉУБАВ ПРЕМА ОТАЏБИНИ
ДИВНА МАТИ ХРАБРИХ ЉУДИ
ХРАНИЛА
У ОВИМ ПЛАНИНАМА И ОВИМ БУЈИЦАМА
Виљем Визе
ИРСКИ КАТОЛИК, НЕЂАК
НАПОЛЕОНА ВЕЛИКОГ,
ПУН ДИВЛЕЊА
ПОСВЕЋУЈЕ ОВАЈ МРАМОР
VIII ДЕЦЕМБРА MDCCLV.

— У селу Вику, налази се кућа *Јелене од Орнана*, познатија под именом *Ванина*, несрећне супруге Сампијера корзиканског. То је стара зграда од гранита, која је давно поцрнела. Изнад улазних врата, принц Жером Наполеон, ставио је мраморну плочу у спомен Сампијера.

Јелена је имала једва петнајест година кад се удала у првим месецима 1545, за корзиканског пуковника, који је већ тада имао скоро педесет година. Та несразмерност у годинама и мрачна ћуд Сампијерова, били су сметња за њихову сагласност у браку.

После напуштања Корзике од стране Француза (1559), Сампијеро се настани са породицом у Марсељу. Ту је провео три године не радећи ништа, али увек са мислима на своју Корзику. Кад је у јуну 1562 отишао у дипломатској мисији, у Алжир и Цариград, оставио је Јелену у Марсељу са својим сином Антонијом Франсоом и талијанским свештеником Микел Анђелом Омброном, учитељем своје деце. Његов најстарији син Алфонс, био је раније послат у Париз на образовање, које је приличило његовом сталежу.

Тек што се искрцао у Алжиру, Сампијеро сазна од морнара једне провансалске лађе, да је Јелена по-

Бастелика. Статуа Великог Сампијера.

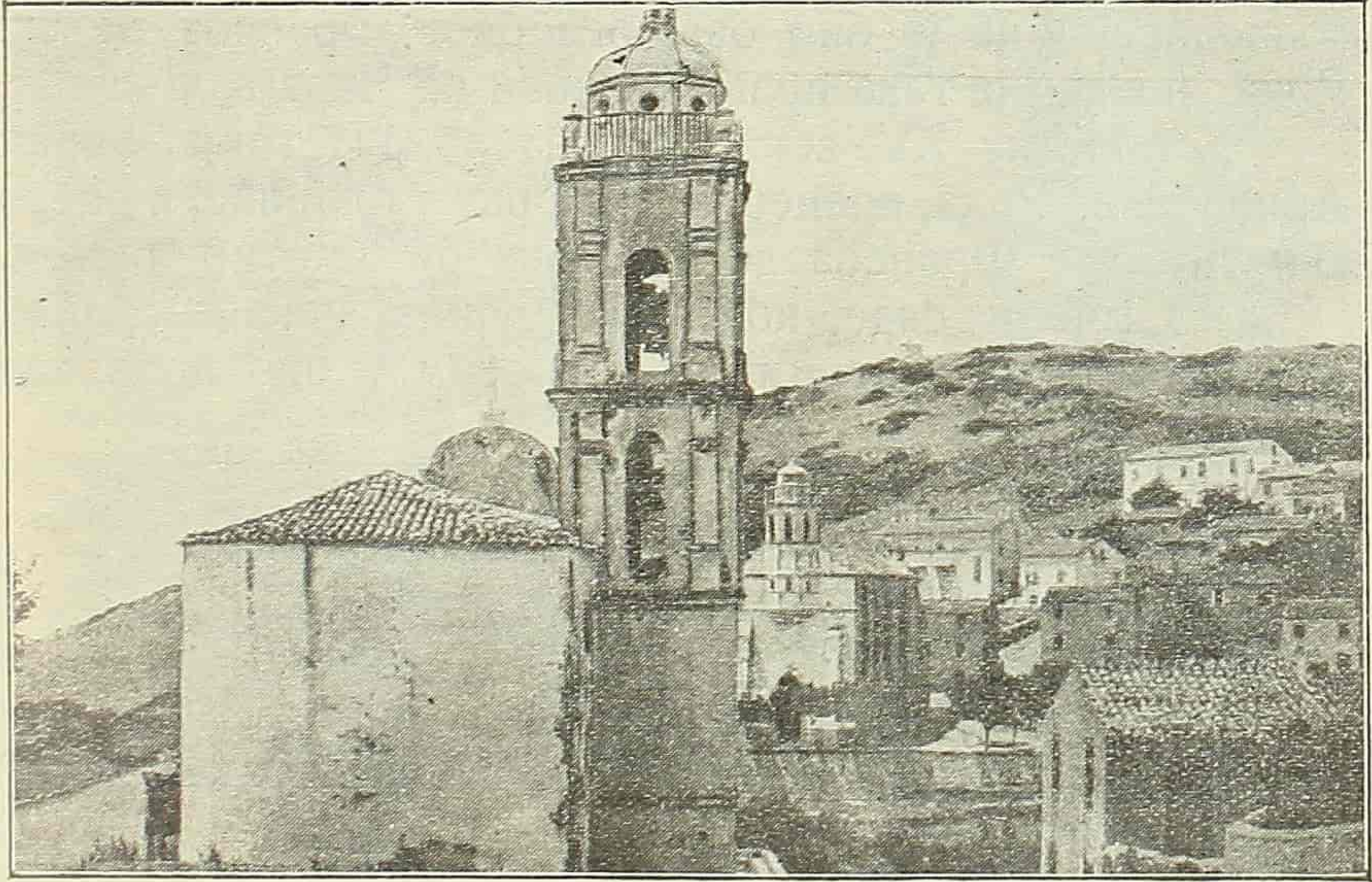
бегла у Ђенову. Он одмах посла свога оданог официра, Антоана од Сан-Флорана, да се увери о истинитости ове вести. Јелена још није била отишла; али је успркос преклињања Антоанова ипак остала при кобној намери, да оде у Ђенову. Благодарје помоћи Омброне и ђеновљанског трговца, по имену Бацикалупа, она се укрца једне ноћи на једрилицу, нарочито за њу спремљену. Племенити Антоан, веран своме господару, пође за њом у потеру на другој лађи. Стиже је на пучини и заустави у име грофова Карса и Фијеска, Сампијерових оданих пријатеља, које је дирнуо поступак ове неверне жене. Јелена би ухваћена и затворена у тврђаву Сен-Жана у Марсељу.

Сампијеро дође у Марсељ по свршеној мисији јула 1563, оде у Екс, где је Јелена била тада послата у затвор. Он доби од Парламента Екса дозволу, да му се врати жена. Сампијеро оде к њој. Тада се последњи пут видео са Јеленом. Шта се тамо између њих одиграло нико незна! Зна се само то, да је Сампијеро удавио Јелену и обе слуге, за које је имао

бегла у Ђенову. Он одмах посла свога оданог официра, Антоана од Сан-Флорана, да се увери о истинитости ове вести. Јелена још није била отишла; али је успркос преклињања Антоанова ипак остала при кобној намери, да оде

уверења, да су били саучесници у понашању његове неверне жене.

Историчар Филипини вели: да је Јелена хтела прећи у Ђенову, да би јој се вратило на уживање конфисковано имање у Орнану. Други један историчар утврдио је: да је Сампијеро удавио своју жену зато, што се уверио о њеном рђавом владању као супруге,

Гаргез. Црква грчка и латинска.

која је оставила брачну постељу из одвратности према њему, да се у Ђенови ода неваљалом животу...

Цео живот овог великог и славног Корзиканца био је проткан силним недаћама. Сампијеро је до невероватности својом јаком енергијом савлађивао многобројне недаће и политичке сметње и на бојним пољима од своје ране младости односио успехе и побеђивао свакога, који се предањ ставио — па није заслужио, да му породична срећа буде помућена и цео душевни мир овако разорен. И свршетак његовог живота био је трагичан. Изгубио га је кад се најмање надао и кад је највише требао своме народу... Његова племенита глава, после толиких деценија, мртва је бачена, котрљана и најпосле ишчезла — у вртлогу бујице...

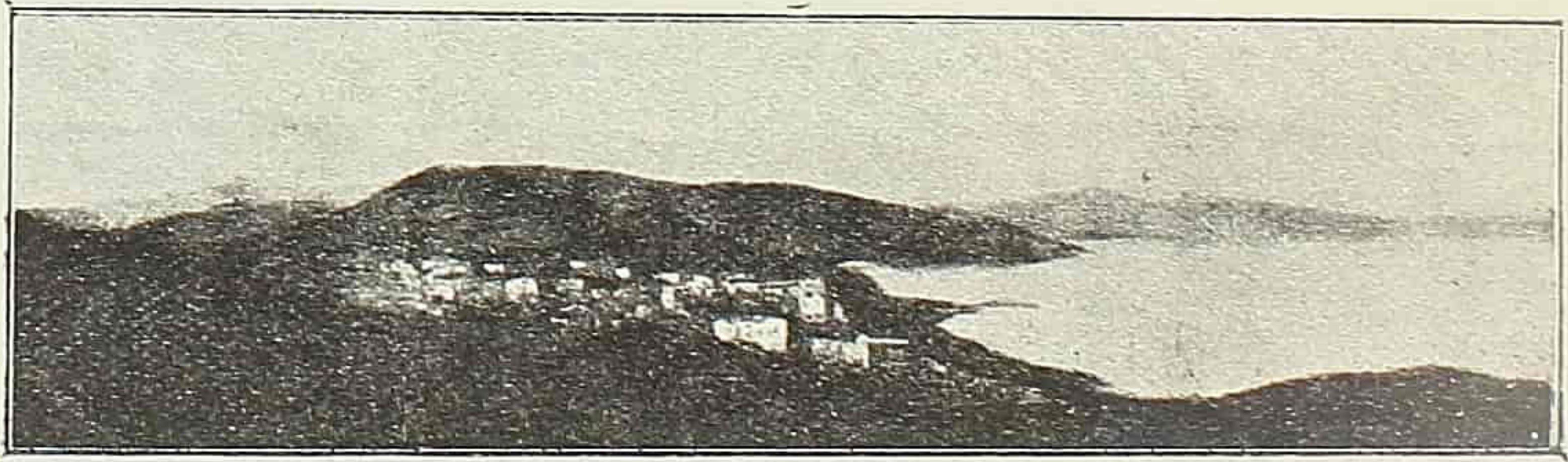
*

— На путу за Гаргез, пошто се пређе величанствена обала код Лишчија, дошао сам на дивно место, под именом Капраја, где су остаци старог рујинисаног замка феудалних господара из фамилије Чинеркове.

При крају XIV века, после смрти Арила де ла Рока, замак Чинарков који је бранио његов природан син Франсоа, био је опседнут од ултрамонтанских господара, које је био овај оглобио. Франсоа де ла Рока, предао је тада право Ђенови на Чинарков замак.

У почетку XV века, Вићентело д'Истрија, нећак Арила де ла Рока, пренео је тада рат у планине, и опсео Бигуљу, где Франсоа де ла Рока бѝ смртно рањен.

...Стојећи овде, код ових рујина, некада сјајних замачких одаја, мислима се преносим у оно доба, кад

Гаргез.

су преко ових ровова, сада у корову зараслих, прелазили легиони оклопних ратника, који су се по околини нештедно тукли и крв проливали... Посматрам ово испревртано и од времена поцрнело камење; гледам место, где су постојали тврди замачки мостови и стварам себи слику, како су се некада охоло повијали редови оклопника у пролазу преко њих... — Осећам неко нарочито задовољство, што сам доспео овде, где сада, после толиких столећа, влада потпуни мир, који наруши, с времена на време, по нека тичурина, која, уплашена од мога присуства прне, окружи оштро крилима по ваздуху и слета далеко по окрајцима порушених замачких кула...

Уморан седам поред порушене замачке стражаре, на месту, где се некада улазило у широки трем; пре-

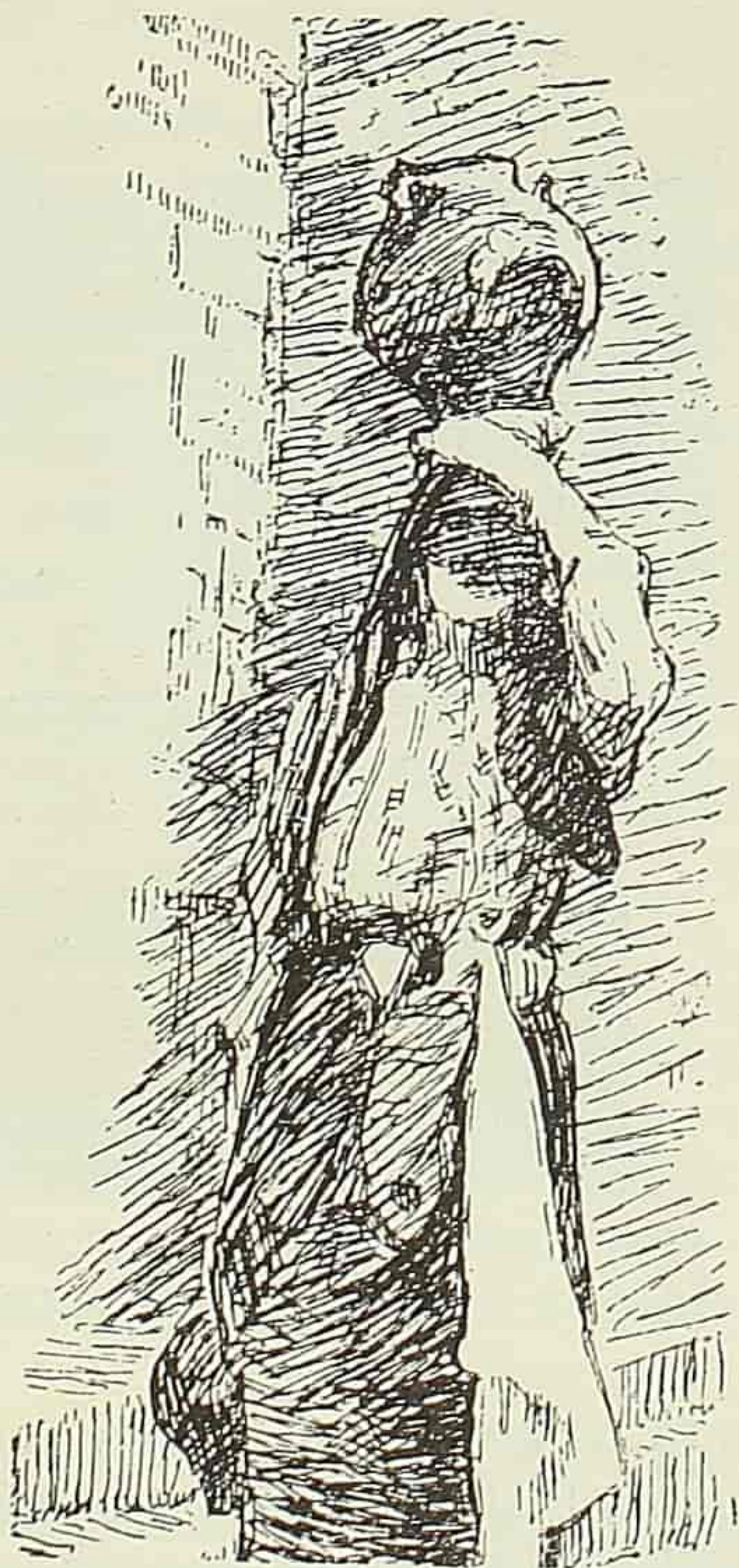
мишљам о некадашњем сјају ових набацаних каменова; скидам штапом маховину са њих — и саживљујем се са оним данима, када су, тамо доле, испод мојих ногу, дизани и спуштани растови мостови и пропуштали у замак његову госпоштину...

Остао сам овде дуго, врло дуго. Тешко ми је било напустити ово место, са кога је толико жеља навирало... Али, тако је морало бити! Време јури, гази, и ништи све од реда...

— Наступиће дани, кад ће доцнија поколења, која иду за нами, стајати овако исто, као и ја сада поред садашњих тврдох, бетонираних градова и чудити се: шта то би, и како тако брзо прохуја културни XX век... да од њега ни камен на камену не остаде?!

— — — — —
Од замка Капраје види се дивна слика целе плодне „Чинаркове долине“, а као основ те слике појављују се из зеленила беле куће Калкашођија.

Даљи пут ка Гаргези, урезан у стени, иде обалом и скреће шеталиштем Капињоло, које је украшено једном ђеновљанском кулом, одакле поглед обухвата заливе у Сагони и Лишчију. За тим пут улази у долину Лиамон, дивну увалу, којом бију широки млазеви воде и долази у дно једне котлине. — Сагон, засеок од неколико кућа, изврсно је пристаниште, за барке. Сагон је у ствари и било пристаниште некадањој Виковој провинцији. Овде се виде рушевине једне цркве још из VI века, или и раније, коју у својим писмима помиње већ и св. Гргур Велики.

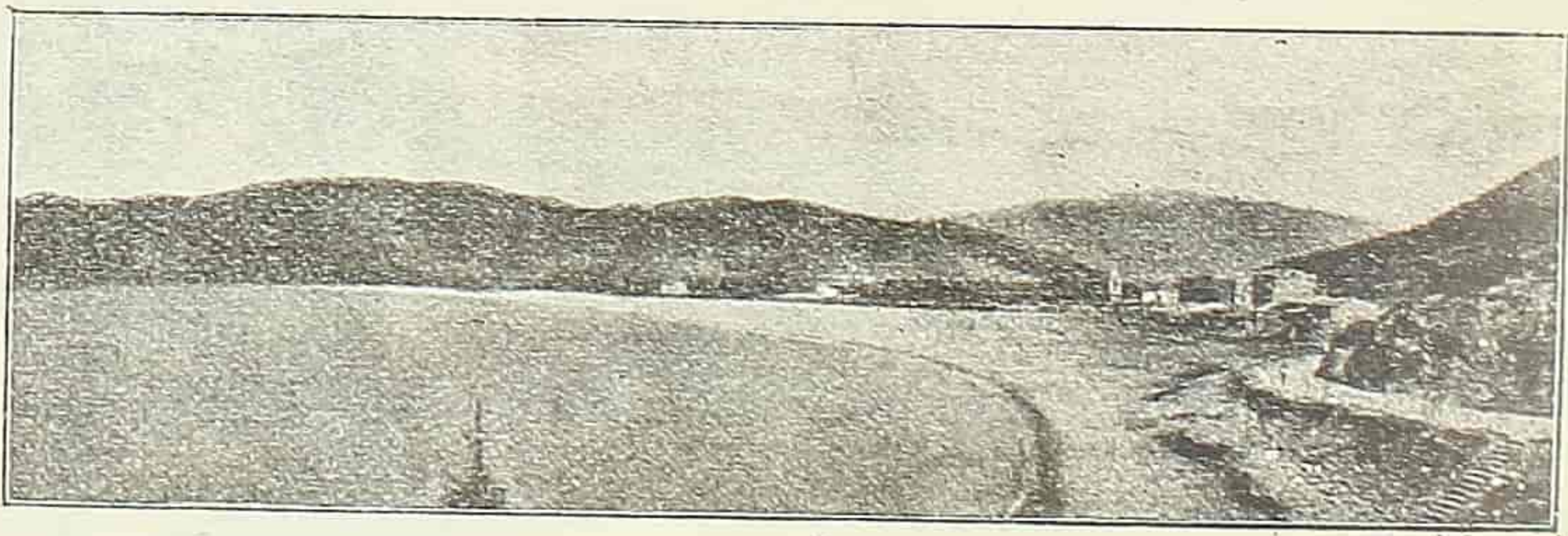
Сељанка из околине Гаргезе.

На излазу из Сагонске долине, пошто се пређе Ђеновска кула, пут се пење на рт Пунтиљане, одакле се види дивни залив у целости, са Гаргезе на северу и Сангвиничним острвима на југу. Са стране, у десно, налазе се рушевине, Поамије, села, које је основала једна грчка колонија из Мореје у години 1676.

Допусти, и ако ми то није пријатно, да те овде мало задржим и упознам са овим Грцима, који овде тада доспеше:

— Грци из Мања, немогући бранити од Турака своју независност, у више махова тражили су уточишта од Ђеновљана; чак су између посланика њихових и Ђеновљанске Републике били завршени и преговори о капитулацији.

На дан 23 септембра 1675 године, користећи се присуством једног француског брода „Спасиоца“, у пристаништу Витило, они се укрцаше, њих осам стотина, на челу са својим епископом Партенијем и са више свештеника. После тешког

Сагонски залив.

пута од деведесет седам дана, они се искрцаше у Ђенови првог јануара 1676. Осамнајестог марта исте године они су дефинитивно уредили услове свога смештаја.

Месеца априла 1676, премештени су у Паомију, на земљиште које је већ одавно било необрађено, а које је некада било уступљено Мику Гозфорију из Мариони. Они се поделише у засеоке: Салићи, Корон Панконе, Рондолино и Монте Росо.

Грци су тада били подељени у девет водова; сваки је вод имао по једног водника. Ђенова је дала четворици вођа колоније: Апостолу, Јовану, Николи и Константину Стефанополититуле „повлашћених старешина“. Ово повлашћење састојало се у праву ношења ватреног оружја. — Колонијом је управљао Ђеновљански управник, наименован за две године. Први управник колоније био је Пјер Ђустинијани, за којим је дошао пуковник Бити.

Само незнатан, мањи део ових Грка приступио је послу: обновио поља и искрчио трњаке, који су били израсли свуда

по дуго необрађеној земљи. Историк Лемперани, посетивши у почетку XVIII века Паомију, био је задовољан резултатом који су постигли Грци; али је у својим путописима грмео противу оног већег дела Грка, који није хтео да обрађује земљу — већ се одао ситничарској трговини по острву.

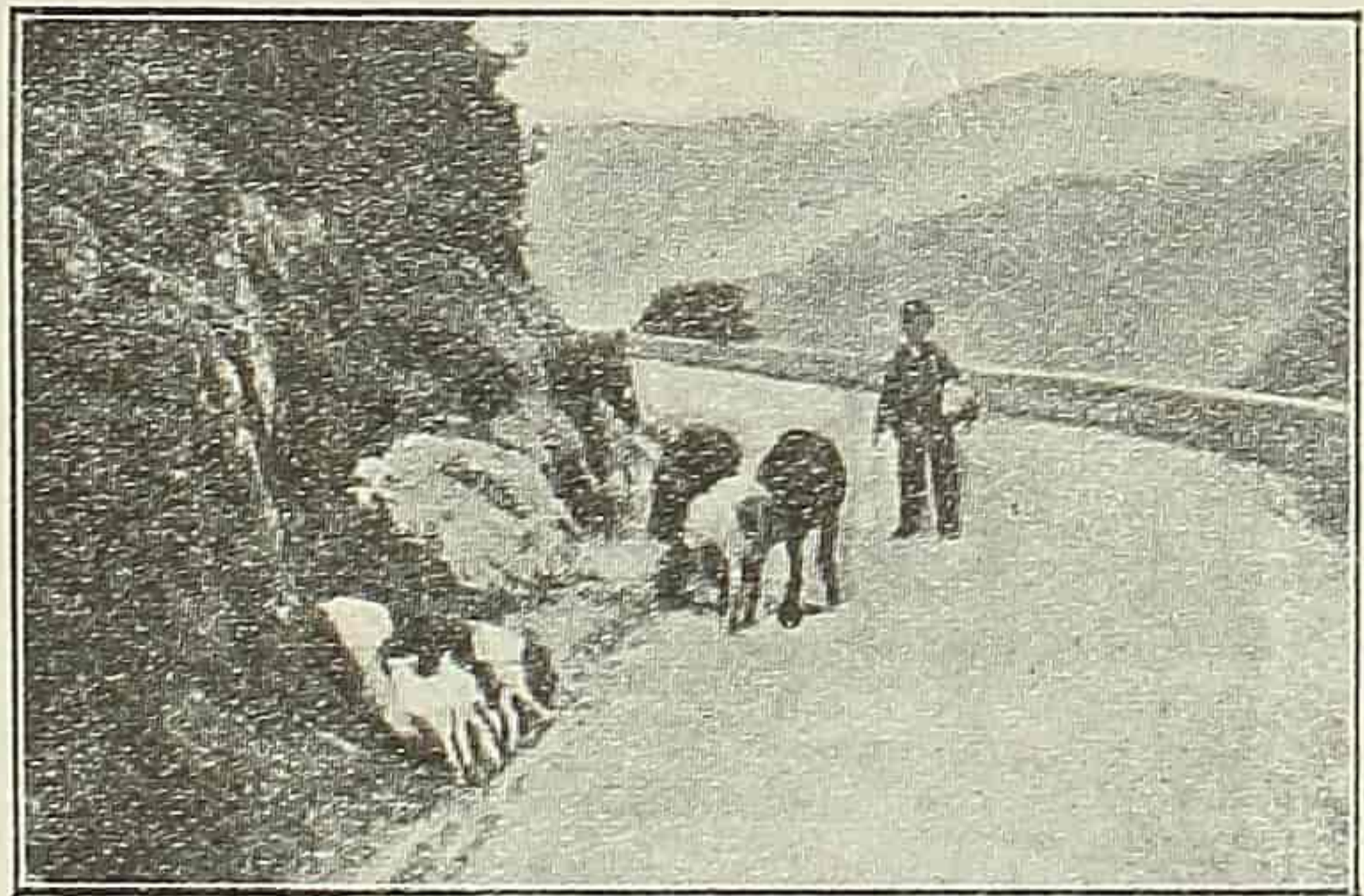
Кад се године 1729 подигоше корзиканци противу Ђеновљанске Републике, Грци из Паомија и осталих места, *одбише да се придруже покрету*. — Зато Корзиканци, првих дана априла 1731, праведно нерасположени према Грцима, због њиховог крајњег непоштовања датог им гостопримства — опустошише Паомију, као у осталом и све остале делове острва, која су остала одана завојевачкој Републици. После озбиљног отпора код куле Ормино, Грци на гондолама утекоше у Ајачију.

У оној грчкој капели, на путу ка Сангвинерским острвима код Ајачија, види се и сада слика, која представља

Грке у овој борби код Ормина. Боље би било да ову слику нису ни малали, но је сада, па ма на кој начин то било, укло-не са онога места... Ова слика, намалана у близини светих Двери, очито сведочи: да су Грци у одсудном часу *изневерили* Корзиканце, чији су гости били, па чак противу њих и своје оружје окренули...

Грци, бојећи се праведне корзиканске освете, уз помоћ Ђеновљана, образоваше од бегунаца из Паомије три чете, од људи који су учествовали у борбама противу корзиканских патриота. Ове, да их назовемо „јадне чете“, биле су у сталном страху од мештана, те су се брзо и растуриле. И даље, у великом страху од освете корзиканске Грци остадоше у Ајачију до 1774, кад је гроф Марбеф основао Гаргезу, — а од Паомије није остао ни камен на камену...

Гаргеза је варошица од хиљаду двеста становника; грациозна, у самим вртovima и виноградима. Лежи амфитеатрално, између двају залива: Сагонског и залива Перо. На два супротна брежуљка стоје две цркве, латинска и грчка, одакле је неописано леп поглед на једну и на другу страну.

Чобанин из околине Гаргеза.

По разорењу Паомије, Грци су нашли прибежишта у Ајачију. Кад су Французи освојили Корзику, гроф Марбеф, главни гувернер Корзике, на сваки начин по удешеном плану препредених Грка, био је извештен да су они отпочели преговоре о емиграцији. Било је и преваре у овоме, али је било и истине, јер су они свесни били своје издаје, па су се бојали корзичких горштака, те им се никако није остајало на Корзици. Те преговоре водио је левантинац, грчки капетан Ђорђе Стефанополи, са командантом шпанског брода „Санта Изабела“, који је довео у Ајачију језуите, прогнане из Шпаније.

Жак Пијер Абатучи.

бити настањени на земљишту, које је раније њима било уступљено.

— Ето, на овај начин основана је Гаргеза. Краљ Луј XV, опет из великодушности, — а није требао, — наредио је, да се сагради сто двадесет једнообразних кућа намењени за сто двадесет породица, које су добиле накнаде у земљишту. — Па ипак, страх је био већи, те много грчких породица није пристало да оде у нове колоније, јер су се већ научиле да сарафе и тргују — те су се дефинитивно настаниле у Ајачију.

Граф Марбеф, декретом од 1778 би наименован за маркиза од Гаргезе. Он тамо сагради себи замак, чије се рушевине виде при улазу у село. Октобра 1793, користећи се немирима Револуције, сељани из села Вико спалише замак „Марбеф“, па и село Гаргезе, тврдећи, да имају права на земљу уступљену Грцима. Бедни Грци побегоше тада и по други пут у Ајачију.

Јануара 1794, кад су острво заузели Енглези, ђенерал Казабјанка, командант Ајачија, непознавајући добро Грке, а тражећи ослободу у туђој земљи, пригрли их и смести поново у Гаргези... Већина од њих потписа акт о одрицању на земље, на које су полагали право становници Вика; али доцније ђенерал Бертје, силом их настани на спорно земљиште 1811. Овај акт француског ђенерала дао је повода новим немирима 1814, који је много грчких живота однео. И најпосле, на крају, Корзиканци им нису остали дужни за њихове раније издаје...

— Сад овде више нема Грка; чак су се и приче о њима изгубиле: Корзиканац о њима нерадо говори, јер сваки предањем зна за њихове издаје из године 1729, кад су игнорисали устанак корзиканских Патриота противу ђеновљана и борили се противу њих... Овде се и сада у народу прича, да су они били једна напаст за ово острво, јер су грамзили за златом од часа кад су на њ ступили ногом, па све до последње минуте док нису одавде изчезли... Њихов се говор овде више не чује. — Острво је данас на свагда спасено — од грчког присуства...

Суморан од овог сазнања о Грцима, који су онолике пакости учинили мојим драгим Корзиканцима, — кренуо сам даље, хтео сам брзо да напустим ово место, да га заборавим и да га никад више не споменем... Жалим племенитог грофа Марбефа, што је подигао свој замак у близини њиховој, несвесно, у времену кад су они тамо били. Његова широкогрудост у љубави према ближњима, морала би према Грцима бити са свим другчија, да је добио правилно сазнање о њима...

Жури да одем одавде, са овог кобног места... Хоћу да га избегнем и заборавим... Ни траг од ових црних успомена нећу да остане у мојој души...

— Идем; бежим, само што пре да га напустим...

— На путу од бање Гитаре ка Зикаву, налази се кућа породице *Абашучи*, једне од најстаријих на

Корзици. Жак Пјер Абатучи, рођен 6 новембра 1726 године, био је под ђенералом Паскалом Паолом један од најхрабријих корзиканских старешина, и један од последњих, који су се покорили француском освојењу. Оптужен, да је Парламенту корзиканском 1777 упутио једно жестоко писмо противу ондашње војне управе, а нарочито противу интенданта Бушепорна, био је суђен и осуђен на галере, па и жигосан. Државни Савет поништио је ову пресуду и Абатучи је био рехабилитован: Луј XVI наименовао га је кавалером ордена св. Луја 1789, а 1791 и пуковником. Умро је 1813.

Споменик ђенерала Шарла Абатучија.

Његов син, Шарл Абатучи, рођен у Зикаву 1771 — у осамнајестој години већ је био артилериски поручник по свршеној школи у Мецу. Одликовао се у рату 1792, кад је постао ађутант ђенерала Пишегри, а храбро његово држање, приликом преласка преко Рајне, донело му је чин ђенерала бригаде. Да би шти- тио одступање армије ђенерала Моро, поверена му је била одбрана Ху-

нинга, што га је и обесмртило. Рањен у једном испаду, умро је 2 децембра 1796 године.

Ђенерал Моро подигао је споменик овом младом јунаку од двадесет и пет година, који би, да је остао у животу, постао један од најславнијих европских војсковођа. Нажалост, овај споменик био је уништен после битке на Ватерлоу, али је по јулској револуцији обновљен народним прилозима. Он и данас стоји, сјаји и прича деценијама које навиру, о славном и храбром младом ђенералу Абатучију...

...Грлећи те, ја ти шаљем много, врло много поздрава. Сутра зором полазим даље... Жеља ми је да само идем по овом лепом острву, али ко зна на који ћу његов крај... Где се будем дуже задржао, оданде ћу ти се и јавити...

Чишѡцима

Извешѡавам своје пошѡване чишѡоце, да ћу ДРУГУ свеску ове књиге даћи у шѡампу, шек пошѡ се прва свеска расѡури и распрода.

Према задовољавајућем одзиву чишѡалаца, који шѡраже књигу са свију сѡрана наше Ошѡаѡбине, надам се, да ћу шѡампању друге свеске моћи при-сѡупиши још августѡа 1924 године. Али, како успех у брзини издавања овако скупоцених књига, много зависи и од обилне пошѡпоре мојих пријѡшеља, ја им се обраћам и молим, да ми је пруже, и свесрдно се заузму у својој околини, да се књига шѡ пре расѡури, и да обрачуне с новцем редовно и брзо добијам.

У идућој свесци, која ће ишѡ овако биши оп-сежна и илусѡрована, даћу писма из:

Пијане, Моросаље, Калвија

И

==== Сан-Флорана ====

са једном родољубивом посвећом

==== Француској ====

ПИСАЦ.

ПРИЈАТЕЉИМА

Одмах, кад будем помоћу Вашом, успео да издам и другу свеску књиге

„НАШИ НА КОРЗИЦИ“

постепено ћу приступити штампању мојих осталих дела. Као прво изаћи ће једна већа свеска *новела*, под насловом:

„ОТКУЦАЈИ СРЦА“

а одмах за њом, даћу у штампу своје

„ФЕЉТОНЕ И ПРИПОВЕТКЕ“

којих до сада имам око тридесет већ спремних за штампу.

У току времена, повремено ћу штампати и по коју свеску мојих добро примљених књига:

„ИЗ ЖИВОТА ЗА ЖИВОТ“

и криминалне приче:

„ИЗ ПОЛИЦИЈСКОГ ЖИВОТА“

На повременом издавању овог последњег дела, радићу до краја свога живота.

 Од мојих раније издатих дела, имам само још *мали* број примерака, те молим оне који желе да их набаве, да то учине што пре. — Прва свеска књиге „Из Полицијског Живота“ потпуно је распродата.

Да би се испунила једна осешна празнина у нашој криминалној литератури, која до сада код нас готово није ни обрађивана, и ако је у свима културним народима већ давно има, намеран сам, да под својим уредништвом од фебруара 1924 године, покренем један повремен криминални часопис, под насловом:

„Криминална Библиотека“

која ће излазити два пута месечно у виду књиге, велике осмине, на два табака.

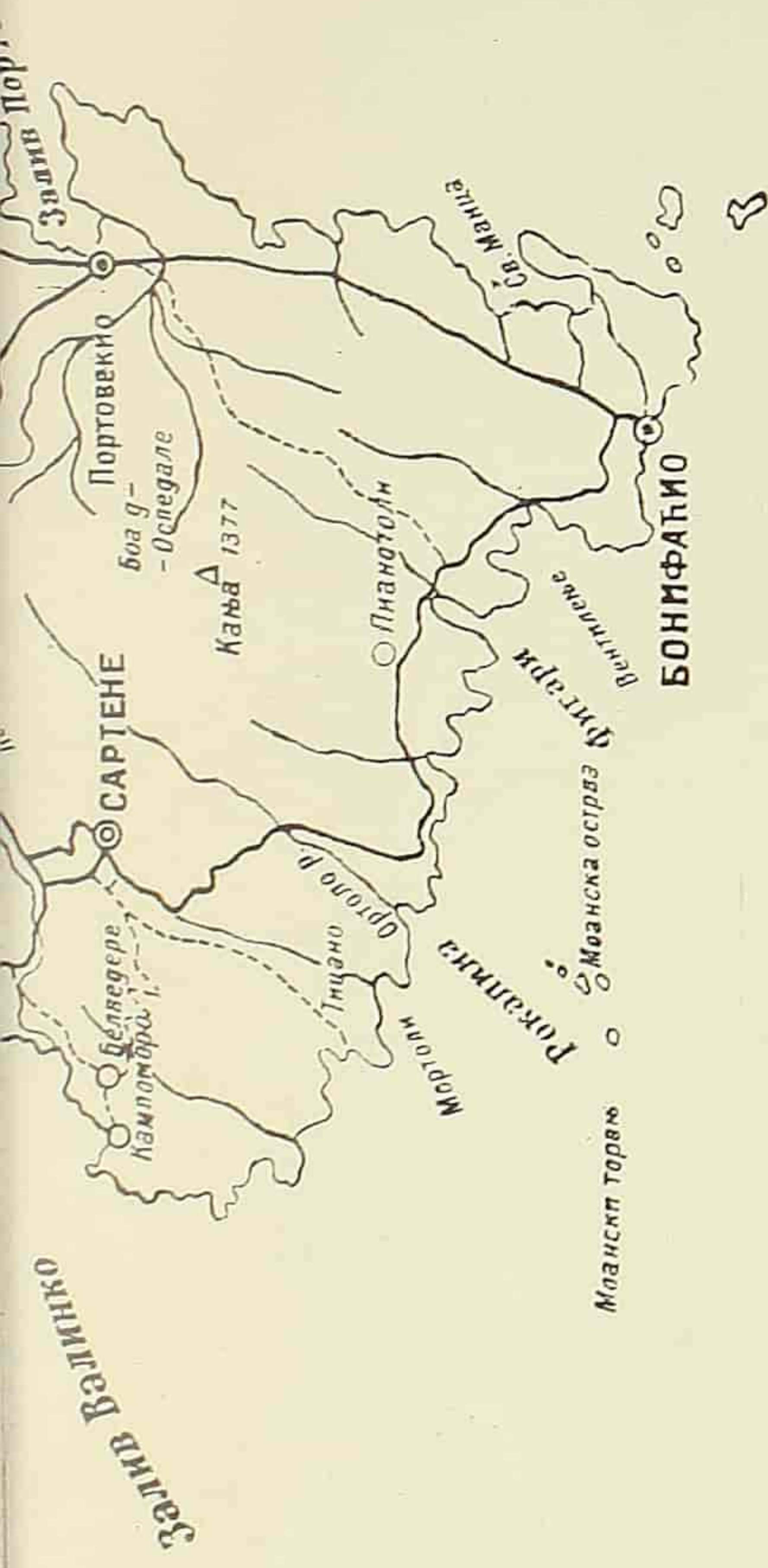
Овај забавно-лишерарни часопис, доносиће свакада по један оригиналан састав са више уметничких слика у шекспију. Поред овога, биће и превода страних, признатих криминалних књижевника и опште познатих писаца.

Молим све своје пријатеље и поштоваоце мојих књига, да ме у овоме послу помогну.

Писцима оригиналних криминалних приповедака, пружа се обилни посао, па их молим, да већ приступе раду и спремају своје ствари, које ће бити према својој вредности добро хонорисани. Радоваћу се нарочито, ако међу писцима криминалних оригинала, буде што више младих полицијских и судских чиновника.

Доцније ћу објавити, када ми радове треба слаати.

Писац.

Залив Балнско

Залив Порт

БОНИФАТЪИО

Портовекио

САРТЕНЕ

Боя г -
Осегале

Калъ 1377

Планотолн

Фигарки
Вентиме

Мозанска острва

Мозански торван

Позадница

Мортон

Ортоно II

Тичано

Белведере
Кампоборго

Св. Матиа

